

I. Östermelési szakosztály.

Elnökök: **Dr. Bedő Albert** és **Győrffy Gyula**.

Alelnökök: **Ugron János** és **Szentiványi Miklós**.

Jegyző: **Lutter Béla**.

Bedő Albert elnök: A kongresszus itt megjelent t. tagjait üdvözli s ezzel a szakosztályi ülést megnyitja. Átadja a szót T. Nagy Imre urnak, a ki szives volt a megjelenésben akadályozott Szilassy Zoltán ur határozati javaslatának és indokolásának előterjesztésére vállalkozni.

1. Mezőgazdaság.

T. Nagy Imre: Tisztelt Szakosztály! Ezelőtt kevés idővel kértem föl az előadó ur munkálatának előadására, a mire szivesen vállalkoztam; ez azonban nem fog eltéríteni attól, hogy esetleg eltérő nézeteimnek kifejezést adjak. (Olvassa *Szilassy Zoltán előadó* határozati javaslatát és ennek indokolását.)

Tisztelt Szakosztály! A kivándorlásnak legfőbb oka kétségtelenül a szegénység, illetőleg az, hogy a vidéken lakó mezőgazdasági népesség nem képes munkájával akkora keresetre szert tenni, hogy abból a közterhek fizetésén kívül még kellőképpen meg is élhessen. A kivándorlás csökkentésének legtermészetesebb és legegyszerűbb ellenszere tehát a keresetkéesség emelése. Uj ipari vállalatok, nagyszabásu közmunkák nagy tömegeknek képesek tekintélyes keresetet nyújtani, de sajnos, hogy a mezőgazdasági népesség legnagyobb része ezeknek jótéteményeit általánoságban nem élvezheti. A mezőgazdasági népesség keresetképességét csakis a mezőgazdaság körében kell és lehet emelni. A mezőgazdaság körében kell a már eddig üzött jövedelmező keresetágak tökéletesítésére törekedni, másrészt uj termelési ágak felkarolását és terjesztését kezdeményezni. Mindezeket azonban csakis az illető vidékek éghajlati és talajviszonyainak megfelelő módon

és keretekben, az egyes vidékeken élő lakosság hajlamainak figyelembe vételével.

A Székelyföld hegyvidékei magukban véve rendkívüli mértékben megszorítják az ekével művelhető területeket, ellenben az erdők koszoruzta hegységek nagykiterjedésű legelőket tartalmaznak úgy, hogy a Székelyföld mezőgazdaságának emelésére önként kínálkozik, a nagy természetes takarmány-területek felhasználásával, az állattenyésztésnek nagymértékű felkarolása. Különben is a székely nép természete nyugtalanságra hajlandó, szereti a változatos életet és nem nagy barátja a helyhez kötöttségnek, így tehát az állattenyésztés a Székelyföldön a népesség természetének megfelelő gazdálkodás akkor, ha ezen foglalkozásnak megfelelő haszna is biztosítva van, a mely hasznot az élelmes székely nép meg tudja becsülni és annak további biztosítására könnyebben reá is vehető.

Annál inkább fontos pedig az állattenyésztésnek tökéletesítése és nagyobb mértékű felkarolása a Székelyföldön, mert csakis ezen tenyésztési ág segítségével lehetséges a manapság jóformán paragon heverő legelőföldterületeknek jövedelmező kihasználása, a mely következményképpen vonja maga után a nagyobb mértékű takarmánytermesztést, a szántóföldeknek jobb megművelését, okosabb trágyázását s ezáltal a szántóföldnek terménye jobb diszponícióját, nagyobb mértékű jövedelmezőségét.

A magyar törvényhozás és a magyar kormány, a mióta a gazdasági haladásra nagyobb súlyt helyez, kezdettől fogva kiváló gondozásában részesítette az állattenyésztés tökéletesítését és a törvényhozás útján igyekezett gondoskodni ennek biztosításáról egyrészt az 1894. évi mezőgazdasági törvényben az állattenyésztés fejlesztésére irányuló intézkedések létesítésével, másrészt az állattenyésztési alaphoz megalkotásával.

Az 1894. XII. törvénycikk az állattenyésztés emelését nagyon helyesen első sorban abból a szempontból kiindulva igyekszik biztosítani, hogy egy-egy nagyobb vidéken az illető vidék természeti viszonyainak leginkább megfelelő egyforma szarvasmarhafajta tömegesen legyen a fogyasztás és termelés számára előállítható; másodsorban pedig ezen kitűzött cél elérését rendelkező intézkedésekkel olyképpen igyekszik megközelíteni, hogy bizonyos záros határidő alatt kötelességévé teszi a községeknek, hogy az anyaállatok számának megfelelő mennyiségű apaállatot szerezzenek be. Mindkét szempont megérdemli, hogy a székelykon-

gresszus azokkal behatóan foglalkozzék. Az elsőnek tekintetéből nézetem szerint a Székelyföldön a szarvasmarha köztenyésztésének kétirányúnak kell lennie: egyrészt fenn kell tartani és tökéletesíteni a Székelyföldön régi idő óta tenyésztett, különösen ígás ökrök előállítására alkalmas magyar fajta szarvasmarhát, mert ezen marhafajtának tenyésztése, igénytelenségére való tekintettel, könnyű és biztos jövedelmezőségű; másodsorban azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy a szarvasmarhatenyésztés jövedelmezősége ezen fajtának felkarolása által egyoldalú, mert csak a kinőtt állatok értékesítéséből ad jövedelmet és azt sem állandóan, hanem csak bizonyos időszakokban, a midőn a kész állatok vásárra hozhatók.

Ellenben szükség van a Székelyföldön oly szarvasmarhafajta tenyésztésére is, a mely termékeivel állandó jövedelmet nyújt, a mely a tejtermelés szempontjából inkább hasznot hajtó, mint a kevés tejet szolgáltató magyarfajta szarvasmarha. A szarvasmarhatenyésztésnek igazi áldása a Székelyföldön csak akkor fog mutatkozni, ha a szarvasmarhatenyésztés termékeiből a népesség egyrészt a mostaninál jobban táplálkozhatik, másrészt pedig azokból tekintélyes mennyiségeket idegenben értékesíthet. Nézetem szerint tehát a kongresszusnak ki kell mondania azt, hogy a szarvasmarhatenyésztésben a Székelyföldön ott, a hol arra a viszonyok kedvezők, a hol jobb legelők vannak, a hol a népesség az igényesebb állatok tartására úgy, mint a Szászföldön, hajlandó, nyugati fajtájú, bővebb tejelésű szarvasmarha tenyésztése is fölkarolandó. Hogy ezáltal a nagykiterjedésű és jó legelők kellőképpen kihasználva, a népesség részére igazán áldást hozók legyenek.

Kétségtelen azonban, hogy a székely nép szerény anyagi viszonyai eddig sem engedték és jövőben is nehezen fogják engedhetni, hogy az állattenyésztés emelésére szükséges áldozatokat meghozza; ennek folytán a törvénynek erre vonatkozó intézkedései a Székelyföldön még nehezebben hajthatók végre, mint az országnak bármely más részében és ha a kormány a köztenyésztés részére szükséges apaállatok beszerzését az ország minden részében segíyezi, a Székelyföldön ennek a segíyezésnek még nagyobb-nak kell lennie. Jól tudjuk azt, hogy a székelyföldi községek legnagyobb része képtelen arra, hogy jó tenyészvikát szerezzen, még ha a kormány részéről a legnagyobb segíyben részesülne is. Így tehát föltétlenül szükséges, hogy a viszonyok kellő mérle-

gelésével ne csak jelentékeny kedvezmények nyujtassanak az apaállatok beszerzésére, hanem ezek sok helyütt a községeknek ingyen adassanak át. Mivel pedig az apaállatok egymagukban a jelenlegi hitványabb állatállományt csak hosszabb idő alatt képesek átalakítani és tökéletesíteni, szükség van arra is, hogy a magánosoknak jóminőségű anyaállatok kedvezményes áron átadhatók legyenek épp úgy, mint az a felvidéki ruthén kirendeltség útján Bereg megyében évek óta már sikerrel történik. Az általam javaslatba hozott ezen módozat hivatalos körökben sok ellenmondással fog ugyan találkozni és különösen hivatkozni fognak a szükséges költségfedezet hiányára, azonban meggyőződésem az, hogy ilyen áldozatok nélkül, a dolgoknak rendes menetével, ezen a téren továbbra sem leszünk képesek a Székelyföld állattenyésztésének nagyobb lendületet adni és így ha szükséges, a kormánynak még attól sem szabad elzárkóznia, hogy a már meglevő állattenyésztési alapon kívül a Székelyföld állattenyésztésének emelése érdekében évenként a köztenyésztés céljaira szolgáló állatok beszerzésére jelentékenyebb államsegély használtassék fel.

De nem elegendő, hogy mindent az állam segélyezésétől várjunk, hanem magának a társadalomnak, első sorban a székelyföldi törvényhatóságoknak és gazdasági egyesületeknek is meg kell hozniuk a kellő áldozatokat s ha szükséges, ezen a téren bizonyos mértékű csekély megadóztatásától a közönségnek sem szabad megriadni, hogy törvényhatóságok és gazdasági egyesületek lassanként oly állattenyésztési alapokat létesítsenek, a mely alapokból a köztenyésztés számára jó tenyészállatok tekintélyes mennyiségben beszerezhetők és a községeknek kedvezményes áron vagy éppen ingyen kioszthatók legyenek.

A jó tenyészállatok mellett az állattenyésztésnek a fő kelléke az állatok megfelelő tartása; mert mit használ a legjobb fajtájú állat, ha az koplalni kénytelen s így nem képes sem megfelelő, ivadékokat létrehozni, sem kellő erő-, hus- vagy tejtermelést produkálni? Az egész országban és úgy gondolom, Erdélynek székelyföldi részében is az állattenyésztés fejlődésének egyik legnagyobb akadályát éppen a kellő takarmányozás hiánya okozza, a mi különösen a Székelyföldön összefüggésben áll egyrészt a meglevő községi legelőknek elhanyagolásával, rossz karban tartásával, másrészt a községi legelőknek hiányával. A meglevő községi legelők jókarban tartására elegendő az 1894: XII. törvény-

czikk idevágó rendelkezéseinek végrehajtása. De természetesen azzal a kiegészítéssel, hogy ezen rendelkezések végrehajtása tényleg a járási közigazgatási hatóság fejeének ellenőrzése alatt álljon.

A községi közlegelők hiányáról való segítség gondja ezen kongresszusnak egy másik szakosztályában bő tárgyalás anyagát fogja képezni, így tehát arra részletesebben nem térek ki. De igenis kitérek arra és hangsúlyozom azt, hogy nem elegendő minél nagyobb terjedelmű legelőkről gondoskodni, sem a községek közelében levő völgyekben, sem az erdők között, sem a havasokon, hanem szükséges gondoskodni egyúttal arról is, hogy ezek a legelők okszerűen használtassanak ki. E végből szükséges, hogy helyenként mintatelepek állíttassanak fel, a melyeken a környékbeli lakosság a legelőgazdálkodás okszerű vitelét a gyakorlatban megtanulhassa. Hogy mily eredményeket képes ezen eljárás szülni, e tekintetben egyszerűen utalok Zürcher svájcezi vállalkozónak a kormány segítségével Máramarosmegyében létesített ilyen havasi telepére, a mely közel 15 esztendei fennállása alatt nemcsak az illető vállalkozónak adott jól megérdemelt tekintélyes hasznot, hanem egyúttal példaadásával az egész vidéken hasonló jövedelmező tejjgazdasági telepek létesítését mozdította elő.

Végül az állattenyésztés igazi haszna csak akkor lesz biztosítva, ha az értékesítésre kerülő állatok és állati termények eladása kellőképpen szerveztetik. Ezen szervezés mikéntjére ez alkalommal nem terjeszkedem ki. A Pozsonyban megtartandó országos gazdakongresszuson részletesen óhajtok ezzel a kérdéssel foglalkozni és gondolom, hogy az ott kifejtendő elvek a részletek módosításával a Székelyföldön is hasznosan megvalósíthatók lesznek. De annyit jelzek, hogy ezen a téren is egyedül a szövetségi szervezkedést tartom olyannak, a melylyel úgy az egyesek, valamint a köz érdekében a legnagyobb eredményeket lehet elérni.

A falusi tejszövetkezetek országszerte, de a Székelyföld közvetlen közelében, a Barcaságban, szász honfitársaink körében már eddig is a legszebb eredményt mutatták fel. Nem látom sehol akadályát annak, hogy ugyanezekkel a szervezetekkel a Székelyföldön boldogulni miért ne lehetne? Természetesen a viszonyok tekintetbe vételével a Székelyföldön, a mely oly szerencsétlen közlekedési viszonyokkal és oly rossz összeköttetéssel bír, az értékesítést közvetítő fő vasuti vonalakkal, a szervezetnek módosíttania kell és különösen fel kell karolni itt a havasi tejjgazdasági tele-

peknek és sajtkészítő-szövetkezeteknek létesítését. Mert bár a vaj készítése ez idő szerint Magyarországon jövedelemmel jár és bár a vajban belátható időkből tultermeléstől félünk nem kell, mégis azon nagy sajtbehozattal szemben, a melyet a statisztika kimutat, a kellő minőségű sajtoknak készítése és értékesítése nagyobb és biztosabb jövedelemmel biztat, mint a minő a vajkészítésből a Székelyföldön remélhető.

A kisgazdákra nézve Magyarországon rendkívüli fontossággal bír még a baromfitenyésztésnek nagyobb mértékű felkarolása és emelése is. A múlt évben egyedül tojásból 34 millió korona értékű kivitelünk volt. Élő és leölt baromfi, valamint toll-, lud-, zsir- és libamáj-kivitelünk értéke pedig meghaladta az 50 millió koronát. S ha tekintetbe vesszük, hogy ez jóformán, egyedül a kisgazdától került ki, mert a nagyobb gazdák baromfitenyészéssel eladásra nem igen foglalkoznak, beláthatjuk, hogy a baromfitenyésztés emelése észrevétlenül mily óriási összeget képes a kisgazdáknak biztosítani és pedig annál is inkább, mivel a baromfitermények külföldön annyira keresettek, hogy ebből nem vagyunk képesek annyit előállítani, mint a mennyit a külföldön jóáron és könnyen elhelyezni tudunk. De a külföldnek baromfiterményeink tekintetében nagyobb igényei vannak, mint a minőket a Székelyföldön ma tenyésztett baromfiakkal általában kielégíteni tudunk s azért innét jövedelmező kivitel csak abban az esetben remélhető, ha a meglevő baromfi kellőképp nemesítettik. Ezért szükséges, hogy vidékenként helyi baromfitenyésztési egyesületek alakítsanak, a melyek szoros összeköttetésbe lépjenek a Baromfitenyésztők Országos Egyesületével és ennek a révén a földművelésügyi minisztertől évenként kiosztatni szokott fajkakasokból a nemesítésre nagyobb mennyiséget szerezzenek be; valamint szükséges, hogy a baromfitermények értékesítésére, úgy mint a Szászföldön, a Székelyföldön baromfitermény-értékesítő szövetkezetek alakuljanak, a melyek a Magyar Gazdák Vásárcsarnok Ellátó Szövetkezetével szoros összeköttetésben a baromfiterményeknek nagyban való értékesítését a külföldön közvetítsék.

Ezekben volt szerencsém röviden indokolni a kongresszus rendezőbizottságához benyújtott és általa elfogadásra ajánlott javaslatomat. Jól tudom, hogy ez alkalommal új dolgokat nem igen említettem meg, de célom első sorban az volt, hogy a kongresszusnak és a kongresszus által elfogadandó határozat utján a

Székelyföld vezető egyéneinek figyelmét föl hívjam a mezőgazdaságnak azon termelési ágaira, a melyeknek — nézetem szerint — a Székelyföldön a legnagyobb és legbiztosabb jövőjük van s a melyeknek virágzásra emelése által a Székelyföld népének új, jövedelmező keresetforrást nyitunk, a mely jótéteményeivel a kívándorlásnak káros hatásait csökkenteni és az itthon maradottaknak jólétét emelni nagy mértékben képes lesz. Ezen indokolás alapján kérem következő határozati javaslatom elfogadását:

mondja ki a kongresszus, hogy:

I. a) fölkéri a földmivvelésügyi minisztert az állattenyésztés, elsősorban pedig a *szarvasmarhatenyésztés* fejlesztése érdekében az 1894. XII. t.-cikknek erre vonatkozó rendelkezései szigorú és sürgős végrehajtására;

b) fölkéri a székelyföldi törvényhatóságokat oly értelmű szabályrendeletek megalkotására, hogy köztenyésztési czélokra apaállatok a m. kir. állattenyésztési felügyelők közreműködésével csakis a megyei gazdasági egyesületek, illetve járási mezőgazdasági bizottságok útján legyenek beszerezhetők;

c) fölkéri a földmivvelésügyi minisztert, hogy a *köztenyésztés céljaira szolgáló apaállatok* beszerzését minél nagyobb kedvezmények nyújtásával tegye lehetővé; evégből a Székelyföldön — tekintettel a községek szegénységére — a jelenleg általánosan engedélyezett kedvezményt ne csak föntartsa, hanem emelje; a székelyföldi miniszteri biztosság útján a magánosoknak jó anyaállatok olcsó beszerzését lehetővé tegye; az állatdíjazásokra az eddigieknél nagyobb összeget engedélyezzen; ugyszintén kéressenek föl a törvényhatóságok és gazdasági egyesületek, hogy a köztenyésztés érdekeit szolgáló apaállatok beszerzésének minél nagyobb megkönnyítése és kedvezményezése végett bika- és állattenyésztési alapokat létesítsenek;

d) kívánatosnak tartja a *községi legelők* jó karbantartása és ápolása érdekében az 1894. évi XII. t.-cz. idevonatkozó szakaszainak szigorúan végrehajtását; az erdei és havasi legelők okszerűbb kihasználása céljából minta havasi telepek

létesítésére a kormány hathatós támogatása kikérendő; a megalkotandó új tagosítási törvényben közös községi legelőknek kötelező létesítése elrendeltessék; az erdei legelőknek nagyobb mértékű és okszerű igénybevétele biztosítottassék ;

e) kívánatosnak tartja az állattenyésztés fejlődésével kapcsolatosan a gazdasági egyesületek és állattenyésztési felügyelők támogatásával *állattenyésztési és értékesítő szövetkezetek* létesítését.

II. Hasonló módon kívánatos a *juh- és sertésenyésztés* támogatása is, különös tekintettel a *fejős juhászatra* és a *hussertések* tenyésztésére.

III. Az állattenyésztéssel kapcsolatosan fejlesztendő a *tejgazdaság*.

a) *falusi tejszövetkezeteknek*, vajtermelő központoknak,

b) *havasi tejgazdasági* telepeknek és sajtkészítőknek létesítésével.

IV. A *baromfi-tenyésztés* emelése érdekében szükségesnek tartja a Kongresszus:

a) a baromfiállomány nemesítésére csere útján nagyobb mennyiségű fajkakasok és törzsek kiosztását;

b) baromfi-tenyésztési helyi egyesületeknek a „*Baromfi-tenyésztők Országos Egyesületével*” szerves összefüggésben való alakítását;

c) baromfi- és tojásértékesítő szövetkezeteknek a „*Magyar Gazdák Vásárcsarnok Ellátó Szövetkezetével*” szervesen kapcsolt létesítését.

V. Tekintettel fejlődő tej- és baromfi-termékeink kivitelére felkérendő a m. kir. kereskedelmi miniszter, hogy

a) a MÁV. részére *fűthető, hűthető és szellőztethető vasuti kocsiknak* kellő számban való beszerzéséről gondoskodják,

b) a szállítmányokra nézve a *collis agricolos* rendszert léptesse életbe.

Sierbán János: A javaslatot elfogadja. Rámutat, hogy nálunk a kivándorlás oka nem terület szűke, hanem a szegénység, mely fejletlen földmivelésünkkel és állattenyésztésünkkel jár karöltve; e boldog földön ezért vagyunk szerencsétlenek. E mellett a modern műveltség nyomorult helyzetünket még sulyosabbá teszi, melyet azelőtt kevésbé éreztünk. Fokozta a bajt a jobb gazdálkodás kérdése iránt való óriás közöny. Ennek az eredménye aztán, hogy míg mi 2 millió tehén mellett 2—3 százezer frt áru vaját hozunk be, addig Dániának, mely nem nagyobb Erdélynél, 93 millió arany frt ára vajkivitele van, mely 200 millió kor. tesz ki, nem tekintve a belfogyasztást. Összes gabonakivitelünk nem ekkora! Az 1892: XII. t.-cz. végrehajtása hiányos és az illetékes tényezők nem is tehetők mindenütt ezért felelőssé. A végrehajtás a szolgabíróra van bízva, ki a gazdasági bizottság elnöke. Azonban a szolgabíró az ország $\frac{1}{3}$ -ad részében nem talál alkalmas és eléggé művelt elemet; a legtöbb kerületben egy-két értelmesebb parasztot szed össze, hogy valahogyan a törvény követelményének megfeleljen. Novelláris uton kell a törvényt módosítani s a szolgabíró kezéből kivenni a végrehajtást.

Az állatorvosok számát kevesli. Kényszereszközöktől tartózkodni kell. A jobb szarvasmarhafaj terjesztésében a ruthén módszer nem ajánlható, mert nincs pénz és egy államban a gazdaságot nem lehet tisztán így lábra állítani. Pártolja angol és francia példa után a keresztezést, mint nemesítő eljárást. Szerinte azonban Erdélyben a nép oly szeretettel gondolja marháját, hogy új fajok meghonosítására képes s így a kérdést nem mellőzi egészen.

Nehéznek tartja a sajt- és tejtermelés szövetkezeti uton való előmozdítását, mert nincs meg a szükséges értelem, erő és tőke.

Szemáry József: Szükségesnek tartja a baromfiállomány javítását törzsfajokkal, de különbséget kíván tenni vidékenként, vajjon ez a tojástermelés vagy a hustermelés fejlesztése czéljából történjék. (Helyeslés.)

Dr. Székely György: Sürgős feladatnak tekinti, hogy a kongresszus a mezőgazdasági bajok okait feltárja. Nézete szerint a Székelyföldön csökken a mezőgazdaság iránti hajlam, sok a törpebirtok, s a föld értéke alászállt. Fejleszteni kívánja a szakértelmet s a helyi piacokat. Ipari növények termesztését s ezek értékesítésének megkönnyítését, szorgalmas székely kiscsapatok jutalmazását tartja szükségesnek. Határozati javaslatot ad be, mely szerint kívánatosnak mondja még a mezőgazdasági iparágak fejlesztését, a folyók szabályozását, öntöző csatornák létesítését. A hizott marha vasuti szállítási díját mérsékelni óhajtja. A hanyatló lótenyésztés emelése érdekében a Székelyföldön katonai csikótelep állítandó fel, a bilaki csikótelep alkalmasabb helyre helyezendő át, mert az már kiélt terület. Hangsúlyozza a romániai piac visszaszerzésének szükségességét s végül a régóta vajudó közzgazdasági előadói állás rendszerítésének kérdésére hívja fel a szakosztály figyelmét.

Szóke Mihály: Szükségesnek tartja az okszerű gazdálkodás fej-

lesztését és terjesztését. Baj a középbirtok hiánya; nagybirtok sincs, mely a reform terén előljárjon. A gazdákat a rossz gazdalkodás teszi tönkre. Az egyént kell fejleszteni. Határozati javaslatot nyújt be, a melyben kívánja, hogy az 1894: XII. t.-cz. végrehajtása külön állami gazdasági hivatal útján történjék; a kormány készíttessen minden székely község számára mezőgazdasági minta-üzemtervet és szaporítsa a mintagazdaságokat, a melyeknek vezetésére s a gazdák irányítására megynként 2—2 szaktanár volna kinevezendő; kívánja növénytermesztési kísérleti állomás létesítését a Csíkszeredai gazdasági felső népiskolával kapcsolatban; végül fölkérendőknek tartja a megyei gazdasági egyesületeket, hogy tisztviselőik közül legalább egy szakképzett gazda legyen, a ki mással, mint egyesületi teendővel ne foglalkozzék. E czélra kormánysegélyt kér.

Mika Ottokár: Ajánlja, hogy a kongresszus kimondja, miszerint fölkéri a földmivvelésügyi minisztert, hogy tekintettel a Székelyföld különleges helyzetére, tekintettel, hogy a ma fennálló tiszteletbeli közgazdasági előadói állás a czélnek nem felel meg, de a közgazdasági előadóktól nem is várható, hogy a Székelyföld gazdasági bajaival oly mérvben foglalkozzanak, mint az szükséges lenne, ezek helyett minden székely vármegyében, törvényhozásilag megfelelő dotációval és megállapított munkakörrel ellátott gazdasági felügyelői állásokat szervezzen, kik egyrészt a törvényhatóságnak szervei, más részről a már kinevezett székely miniszteri biztosnak tanácsadó, javaslattevő és végrehajtó kezei legyenek.

Ugrón János: Az előadói javaslat szerint a vaj értékesítését szövetkezeti uton lehetetlennek tartja, e pontot kihagyni kívánja. A marhatenyésztés fejlesztése végett a régi erdélyi fajhoz kell fordulni. A tejgazdaság a Székelyföldön nehéz, mert a piac messze van, a takarmány drága; a husra való marhatenyésztés sem hajt megfelelő hasznot, mert a szállítás nehézkes, nagy súlyvesztéssel jár. A gazdag birtokosok ám kezdeményezzenek! A kisgazdák azonban maradjanak meg inkább az igásmarhák tenyésztésénél s e célból indítványozza, hogy a határozati javaslatban kimondassék, hogy a kiválóan alkalmas erdélyi magyar szarvasmarha tenyésztése fentartassék és szigorú ellenőrzéssel terjesztessék, hogy a 4 székely vármegye részére külön állategészségügyi kerület vagy felügyelőség szerveztessék. A természetes kaszáló kevés lévén, a nép térjen át a takarmánytermesztésre; a székelyföldi lóheremag a stiriaival egyenértékű. Óhajtja, hogy állami támogatással lóheremagértékesítő szövetkezet létesíttessék. A tagosítások befejezése alkalmából időszerűnek tartaná a megfelelő váltógazdaságra való átmenetelt.

Kiemeli a vízszabályozás és alagcsövezés fontosságát s ennek érdekében a Székelyföldre külön kulturmérnökség felállítását, vízmesterek kiküldését, állami támogatást és azt kívánja, hogy az előreláthatólag szükséges vízszabályozási és alagcsövezési munkálatok számára a tagosítás alkalmával megfelelő hely biztosíttassék. (Helyeslés.)

Puskás Jenő: A Székelyföld elhanyagolt mezőgazdasági érdekeinek védelmére gazdasági felügyelők kirendelését tartja szükségesnek, a kik

egyrészt a járási mezőgazdasági bizottságok működését irányítanák, másfelől felügyelnének az 1894: XII. t.-cz. szigorú végrehajtására és a miniszteri biztos végrehajtó szerveiként működnenek. (Helyeslés.)

Sierbán János: Ugron Jánossal és Mika Ottokárral szemben megjegyzi, hogy reformokat lehet behozni öntudatosan és a külföld majmolása nélkül s védi az államot a tapintatos eljárás tekintetében. A szövetkezetet pedig mindenáron terjesztendőnek tartja.

Ugron János: Személyes kérdésben kijelenti, hogy elvégre a szövetkezeti ügy terén nem ellensége a kísérletnek s így az idevonatkozó pontját a javaslatnak nem is kívánja törölni.

Bedő Albert elnök: Fölkéri a jegyzőt, hogy olvassa föl azokat az indítványokat, a melyek indokolás nélkül írásban nyújtattak be.

Lutter Béla jegyző (olvassa): hogy

Berzenczey István a Székelyföld két alkalmas helyén a gödöllői mintára baromfityénysztelep felállítását kívánja;

Szánthó Károly a méhészet felkarolását ajánlja s indítványában fölkérni kívánja a földmivelési kormányt, hogy Háromszék vármegyében államköltségen mintaméhészetet állítson fel s ott a tavaszi és őszi időszakban 6—6 heti tanfolyamot rendezzen be, melynek hallgatói segélyben részesítendők; (Helyeslés.)

Nagyvárady Horváth Mihály indítványában kívánja, hogy a mezőgazdasági termények vasuti fuvardíja mérsékeltség, a székely birtokosság vetőmagvak terjesztésére serkentessék és a gyógyfüvek termesztése meghonosíttassék.

T. Nagy Imre h. előadó: Az egyes felszólalók által tett észrevételekre és nyilatkozatokra felelvén, előadó határozati javaslatát elfogadásra ajánlja.

Bedő Albert elnök: Az előadó részéről a szakosztály elé a mezőgazdaság köréből I—V. pont alatt terjesztett határozati javaslatok felett való vitát, miután senki sincs szólásra előjegyezve, bezárja s ezután a határozati javaslatokkal kapcsolatosan, sorrendben és részletesen ismertetvén az egyes tagtársak részéről beadott indítványokat s ezekre vonatkozó észrevételeket, a szakosztály helyeslő hozzájárulása után határozatképen kimondja, hogy a szakosztály a kongresszus záróülésének elfogadásra az előadói határozati javaslatokat a következő pótlásokkal ajánlja:

Ad I. f) Szükségesnek tartja a gazdasági szakképzettség fejlesztését s a helyi piacok erősítését; az ipari növények, komló, kender, len, cukorrépa, dohánytermelés előmozdítását úgy, hogy a termények értékesítése biztosítva legyen, különösen pedig fontosnak ismeri: hogy a szorgalmas székely kisgazdák az állam részéről jutalmakban részesíttessenek.

g) A Székelyföldön hanyatló lótenyésztés emelése céljából a Székelyföldön katonai csikótelep állítandó fel.

h) Mezőgazdasági érdekeink megóvása céljából a régen vajudó közigazgatási előadói állás rendszeresítendő s illetve egyes vármegyénként gazdasági felügyelők alkalmazandók.

i) A székelyföldi tanítóképzők fentartói felkérendők, hogy mezőgazdasági tanszéket állítsanak fel a képzőkön s ugyan ily értelemben felkérendők azok a theologiai intézetek is, melyekből a székely nép közé papok kerülnek.

k) Kivánatosnak tartja a kongresszus, hogy a kiválóan alkalmas régi erdélyi szarvasmarhafaj a Székelyföldön fenn-tartassék és tenyésztése szigorú ellenőrzés mellett terjesztessék; a négy székely vármegye külön állattenyésztési kerületté alakíttassék; hogy a mezőgazdasági iparágak fejlesztesse, a visszabályozási, csatornázási és alagszövezési munkálatok sürgősségére való tekintettel a Székelyföldre külön kulturmérnökség szerveztessék.

Kivánatos a székely birtokosság figyelmét a vetőmagvak s különösen a lóhere termesztésére irányítani és ez iránt támogatásban részesíteni.

Ad IV. d) a kongresszus szükségesnek tartja a Székelyföld két pontján a gödöllői mintára baromfi tenyésztőtelep felállítását az okszerű baromfitenyésztés terjesztésére.

V. A kongresszus fölkéri a földmívelési minisztert, hogy Háromszékben méhészeti telepet állítson fel s tavaszi és őszi időközökben 6—6 heti tanfolyamot nyisson.

2. Juhtenyésztés.

Barabás Béla előadó: Tisztelt Szakosztály! Legyen szabad mindenekelőtt azzal a kérdéssel foglalkoznom, hogy minő juh faj felel meg a székelyföldi tenyésztésnek leginkább.

Jövedelmező állattenyésztés csak ott lehetséges, hol azon fajtának, a melyiket tenyészteni akarjuk, meg tudjuk adni mindazt, a mit éghajlat, takarmányozás és gondozás tekintetében szükségel.

Soha sem szabad tehát egy melegvidékhez s jobb takarmányhoz szokott, szóval kényesebb természetű és nagyobb igényű bármiféle fajú állatból a mi mostohább viszonyaink között tenyészteni, mert az itt nálunk úgy is elsatnyulna, gazdaságilag megboszulná magát.

Ez indokolja, hogy csakis a *raczka* juhról beszélek, mely fajta a mi szerény viszonyaink között tejével jó élelmiszert, gyapjával ruházatot, zsiros trágyájával a gazdaság jövedelem forrását, s elöregedése esetén a mézárszéken, vagy a háznál értékesítve a gazdának egyik főjövedelmét szolgáltathatja.

Ha új tenyészetet állítunk be, vigyázni kell, hogy a beállított anyag jobb és kedvezőbb vidékről ne jöjjön, mint a miénk, hanem megfordítva. Silányabb legelőről, hidegebb vidékről hajtott állatok nálunk jól fogják magukat érezni s biztosan remélhetjük, hogy ezen változás nem jár az egész nyáj elpusztulásával.

Minden gazda, legalább hozzávetőlegesen, megismeri a juh életkorát a fogairól. Tudja mindenki, hogy úgy az igen fiatal, mint az öreg anya (7—8 éves) *bárányoztatásra* nem alkalmas. Az öreg juh — a közmondás szerint — már ősszel megmutatja, hogy kettőt ellik-e? Azért az öreg anyákat, habár egészségeseknek is mutatkoznak, legjobb ősszel padra vinni.

A fiatal erős anyákat (3—7 évig) bármikor ereszthetjük párzás alá s itt teljesen a gazda okszerű számítása a döntő, hogy mikor eszközölje. Az igaz, hogy a korai bárányoztatás több és jobb takarmányt s nagyobb gondozást kíván, de ez a költség és fáradság a bárányok, a túró, tej, sajt, vaj magasabb árban való értékesítése által busásan megtérül.

Minden juhtartó gazda tapasztalja évről-évre, hogy karácsony táján legértékesebb a bárány, úgy annyira, hogy igen gyakran az az anya értékét meghaladja. Kérdem már most, vajjon kára volna-e a gazdának, ha összes juhait karácsonyra leellené, mikor a mostoha időjárás miatt ugyanis egész télen istállózásra van szorulva. Szerintem nemcsak nem káros, sőt hasznos volna ez. Később be fogom bizonyítani.

Ott a hol a nyáj visszapótlása vagy a létszám emelése az egyik cél, ott teljesen igaza van azon tenyésztőnek, ki tavasz felé bárányoztat, mert a tavaszi bárány zöld fűvön válik el a tejtől s így az elválasztás legkönnyebben eszközölhető; de viszont a nagyon késői bárány nem sokat hoz a tenyésztőnek, ha csak a konyhájára pecsenye képében nem.

A bárányoztatásnál, bármikor történjék is, az anyák gondozása, azok jó és helyes takarmányozása már párzás előtt meg kell hogy kezdődjék; de e mellett figyelmet kell fordítani a párzásra bocsátandó kosok kiválasztására.

A kosok kiválasztásánál fődolog az erős és nagy testalkotás mellett a bunda tömörsége és gyapju finomsága, mert hisz a juhok egyik mellék terméke a gyapju lévén, nem lehet közömbös a gazdánál, hogy egy juhról 150 dka helyett csak 100 dka gyapjut nyerjen s azt is 2-od osztályut, mert rendszeren mentől szebb a bunda, annál finomabb és sulyosabb a gyapju. És végül a gazdának áll jól felfogott érdekében, hogy egy kosra 20—25 anyánál több ne essék, hogy a leelés egy időben történjék.

A gondosan megválasztott állatok után várhatja csak a tenyésztő a hibánélküli utódokat, itt minden nembánomság százszorosán boszulja meg magát.

Hogy a bárányoztatás körül minden gazda kellő figyelemmel jár el, elismerem, csak hogy ha egy község báránynyáján végig tekintünk, gyakorlott szem rögtön felismeri, hogy az elletés hosszu, körülbelül 2 hónapon keresztül történt, a mi ugy a birtokosságra az esztenázás miatt, mint az egyesekre káros. Hiszen azt nem kell bővebben magyarázni, hogy 10 darab juhból álló állomány, ha 2 hónap leforgása alatt ellik meg, a turóban levő nyereség egyrésze elveszett a pásztorok ravaszsága és a gazdának is igen gyakran hozzájáruló hanyagsága miatt.

A mint mondám, ha két hónap között van bárányunk az első már választható, míg az utóbbi piacon sem értékesíthető, s így a meddig a fiatalabb utoléri az öregebbet, az anya csak igen nagy gondozás és táplálás mellett nem meddül.

Száz szónak is egy a vége; a mint helyeslem és dicsérem az ujonnan született bárány nélküli eljárást, épen ugy el kell itélnem azon gondatlan eljárást, hogy az apaállatokra mennyiségileg és minőségileg semmi gondot nem fordítanak.

Ha igyekeznének a bárányoztatást lehető rövid idő alatt végeztetni, akkor a szaporításra meghagyandó bárányokat is elég volna 10—12 hétig szoptatni s a piacra szántakat is legtovább 8—10 hetes korban eladhatnák; így a tejelés egyszerre indulna meg, legtovább 2 hét különbséggel.

Az a kérdés már most, vajjon az elválasztás után mit tegyen a tenyésztő a bárányokkal?

Felelet: takarmányozni kell, még pedig a mint említém, elle-

Erdélyi Magyar Adatbank

tési idő szerint télen vagy tavaszon.

A téli takarmányozás költségesebb, mert ez jó réti szénát vagy sarjut igényel, de ettől ne irtózzék a gazda, mert az nem sok, nem nagy mennyiség, sőt a mit még kell pótolni a szénára, egy kis póttakarmányt, az is kevésbe kerül azon haszonnal szemben, a mit a tejből megnyerünk.

A bárányoknak nálunk szokásban levő tavaszi elválasztásától az eldöglésig, a gazdának minden gondja le van véve a bárányokról. Nem törődik többet velük, mert azok be vannak írva az esztena bíró nagy könyvébe. Mikor aztán a bőrükkel számolnak be, csodálkozik rajta, hogy a legjobb báránya, a melyik két anyát szopott, megdöglött s a leggyengébb szépen megélt s talán fejlődik is. Igen, mert az a szép és jó bárány a gyors legelő változtatást nem állotta ki s a gazda nembánomságának bőrével fizette meg az árát. Minden körülmények között a gazdának nagyon vigyázni kell a bárányok tavaszi legeltetésére, hogy azok egyszerre se igen dus, se igen silány legelőre ne csapassanak, mert mind a kettő hirtelen beálló vérbetegséget okoz.

A bárány nevelésénél még egy praktikus és hasznos dolgot akarok a gazdák figyelmébe ajánlani, mely nálunk egészen el van hanyagolva. Ez az ürünevelés.

A kiherélt kost nevezzük ürünek. Az ürüknek nevelendő bárányokat minél fiatalabb korukban kell kiherélni, mert minél fiatalabb korban történik a kiherélés, annál jobban fejlődnek, s annál porhanyósabb lesz az ürük husa. A herélés nem áll egyébből, mint a herezacskó levágásából. Kiherélésre legalkalmasabb a télen választott bárány, melynek takarmánya mindig testsúlyának $\frac{1}{30}$ -ad része legyen, jó szénát és szemes takarmányt értve alatta, a mi nálunk legkönnyebben előállítható. Az ürük testsulya, tehát hus mennyisége, ugyanazon takarmányozás mellett és ugyanazon idős korukban, legalább egy negyedrészszel többet nyom, ezen kívül pedig husuk tavasszal, nyáron bármikor élvezhető és keresett árucikk a világpiaczen is. Az ilyen ürünek szánt bárányok, ha tavasszal kiheréltetnek, 30 kg. sulyra gyorsan felhizlalhatók.

A juhok takarmányozása a gazdák által is ismert kétféle módon történik, t. i.: legeltetés útján nyáron és istállózással téli időben. Ezen táplálási időszaknak átmenetelinek kellene lenni, mert ha én például egy nyáját száraz takarmányról egyenesen zöld takarmá-

nyozásra vinnék át, biztosan a nyáj elpusztulását vonná maga után. S ez áll éppen a téli és korai legeltetésnél is, mert mit tesznek gazdáink? Tarkul a rét, tarkul az őszi határ, öröme a juhtartó gazdáknak, nem borítja hólepel a földet s nem kell több takarmányt adni állatainak. Ilyenkor a gazdaközönségnek legelső és fő dolga korán reggel a baromkertből legelőre hajtani a juhokat.

A szegény éhes állat mohón felfalja az őszi avart és azzal együtt a sáros, piszkos szemeteket, melyek az éhes gyomorban mindenféle betegséget okoznak s az állatok sokszor halomra hullanak el.

Én ezt tanácsolom, hogy minden gazda addig az ideig, meddig a fü nőni kezd, vagy buja vetéseik hajtanak, száraz takarmánnyal tartsa jól előbb juhait s ugy eressze a legelőre.

Gazdáink azon balvéleménye, hogy nálunk a juhtenyésztés nem fizeti ki magát, ezen rossz legeltetési rendszerben leli magyarázatát. Ha egyik vagy másik gazda nekem azt mondja, hogy neki a juhtartáshoz nincs szerencséje, én tudom, hogy azért nincs, mert nem gondolja jól és helyesen őket, s míg az ilyen „szerencsétlen” tenyésztőnek 1—2 éves korban elhullanak juhait, addig a másik gondos gazdának 8—10 éves fogatlan juhait is meghozzák a hasznot.

Talán a nyári legeltetés helyesebb nálunk? Dehogy! A mi nyári legeltetésünk mezőgazdaságilag egy olyan abszurdum, a mi csak ott fordulhat még elő, a hol a juh-tenyésztés a birtokosság rovására, azok nembánomságságból, olyanok kezébe van letéve, a kik egy pillanatnyi haszonért mindent készek feláldozni.

Itt nálunk, hol a havasok tömkelege áll rendelkezésére minden községnek, egy-egy hányt-vetett pásztor kedvéért — vagy általam nem keresett miféle érdekből — az összes birtokosság rovására az egész nyájat mindig az ugaron legeltetik, mert, mint mondják, az ugarfütől jobban tejelnek.

És vajjon mit csinál ezen pásztor?

Először a gazdák gondatlanságából a juhokból nyert vajjat könnyen értékesítheti, hol a szomszédos városokban, hol pedig a lépten-nyomon egymást érő fürdővendégeknél.

Senki sem törődik azzal, hogy az állatoknak a takarmányhiány apasztja-e a tejét, vagy nem, s hogy a fizetendő turó mennyiségének 30%-a fizetetlen marad, természetesen azon esztana

birák igazolása alapján, a kik amugy is felelőséggel tartoznának a turónak pontos és jó minőségű kiszolgáltatásáért.

Senki sem törődik a legeltetésnél azzal, hogy milyen nedvességi állapotban van a legelő talaja. Gyakran az egész nyáj egy pár hetes esőzés után annyira összetöri az egész község határát, hogy azt azután megmunkálni alig lehet s pláne jó és gondos vetést rajta végezni lehetetlen.

A mi a nyári legeltetésnél haszonnak mondható a mi rendszerünk mellett, az a kosarozás vagy fektetés volna, de ezt sem értékesíthetjük helyesen, mert lehető potom áron olyan gazda által béreltetik ki, a ki naponkénti kosárforgatásra rá nem ér, pedig ha a pásztor úgy fogadtatnék fel, hogy azt ő teljesítse, sokkal jövedelmezőbb haszonnal járna s ez a sok sűrű dolgától bizony rá is érne.

Ha a gazda, bérlő attól tart, hogy a pásztor megcsalja a fektetéssel t. i. majd több, majd kevesebb ideig fektet egy helyen, ezen könnyen megfoghatja az illetőt, miután 1 kat. hold föld megfektetésére egy éjszakán át 6000 (hatezer) drb juhnál több nem kell, s így az ismert juh nyáj számából mindig kiszámíthatja, hogy mekkora területet, mennyi idő alatt lesz képes megfektetni.

Nem tartom feleslegesnek felemlíteni, hogy ott, a hol rendezett gazdasági viszonyok vannak, hol t. i. tagosított birtokokkal rendelkezik a gazda, milyen könnyen és a legjobb legelőre tetesen szert.

A kapás földjeit (tengeri, répa) beszórja repcével augusztus elején s miután a repczemag apró, az a földben minden további megmunkálás nélkül szépen kikél s a kapásnövények betakarítása után buján hátra marad; az ilyen repczelegelő gonddal legeltetve a juhnyáj számához mérten egész elrekedésig bő legelőt nyújt. Másképp úgy is segítenek az ilyen gazdák magukon, hogy a tarlót sekélyen leszántva vetik be, miáltal a talajnak is igen jelentékeny javítást adnak.

Mindenesetre sokkal jobb eljárás az elmondottak szerint mesterséges legelőket készíteni, mint a hogy nálunk divik, Szentmihály nap után kaszálókön, patakok, vizek mellett legeltetni, hol a legveszedelmesebb és legtöbb betegségnek csiráját szedi fel a juh, mert a mi fajtánk inkább kevesebb legelővel, de száraz helyen

termelt füvel beéri, mint süpedékes, tőzeges helyeken lenni szokott sok legelővel.

Különben ne az én mondásomban keressék az igazságot, hanem kísérik figyelemmel a bereczki oláhokat, nemde századokon át előzőnlötték s özönlik mai napig is havasaink kopár száraz legelőit, hol mindig a legjobb turót állítják elé s állataikat a legjobb kondícióban tartják fenn évek hosszú során át.

A *gyapju* a mi székely gazdáinknál a második fő haszon, hiszen az egész családnak ugyyszólva ruházatát ez adja, még pedig oly igazi olcsón, a mi a székelység vérébe rejlő takarékoságon kívül más faj által elé nem állitható.

Azonban egy pár megjegyzést teszek, a mi tán nem lesz felesleges, miután a gyapju értékesítésére némi befolyással bír.

Első sorban a gyapju finomságára gazdáink igen kevés sulyt fektetnek s talán figyelmen kívül is hagyják, pedig minél finomabb a gyapju, annál erősebb és melegebb a posztója. A finom gyapjut pedig megismerhetjük, ha egy szálát belőle kiválasztunk s azt vékonyrak, rugalmasnak s nehezen szakadónak találjuk. Elszakításnál a szakadást megvizsgáljuk, hogy nem vékonyabb-e ott, ha vékonyabbnak találjuk, arra következtetünk, hogy az állat nem egyformán volt takarmányozva s azon időben, mikor gyengébben tápláltatott, a gyapju nem nőtt oly erősen, mint azelőtt és azután.

Nem különben kifogás alá esik a nyírás, mely lehetőleg, talán készakarva, egyenetlen, s így a bunda is kisebb; de meg, hogy nyíráskor a juh bőre akárhányszor megvagdalódik, azzal nem törődik senki.

A gyapju osztályozására pedig éppen semmi gondot nem fordít nálunk a gazda. Ha gyapju, mind gyapju, gondolja magában. Pedig nem igaz, mert a valódi bunda-gyapju sokkal erősebb és jobb posztót ad, mint a hulladék, s ha a kettőt összekeverik, a hulladék biztosan elrontja a jobbat. Pedig külön a hulladékból is igen jó pokróczokat szőhetnének asszonyaink. Szóval kívánatos lenne a gyapjut legalább kétfelé osztályozni, azt külön mosni, fenni és feldolgozni.

A *tej feldolgozása* az, a mit legkisebb figyelemben részesít a gazdaközönség. Hej pedig régebben nem így volt, a mikor kevesebb volt a pénz! Hol van a régi élelmes székely, a ki megteremtette a híres székely turót? Nincs. Rég kiveszett a hire is.

Ma a juhtenyésztő székely gazda csak panaszkodik a rossz turó miatt, melyet a bács neki mint valami alamizsnát az esztenáról ad. A bácsoknak van kiszolgáltatva a juhok összes teje, melylyel a bács úgy kufárkodik, a hogy akar. A gazda pedig a helyett, hogy utána nézne, nyomorultul türi. Pedig Nyitra, Gömör, Sáros, stb. megyék összesége sem versenyezhet a mi juhainkkal s azok tejelő-képességével. A székelyföldi boltosok a híres székely turó helyett most a liptai néven forgalomba jött felsőmagyarországi turót árulják. Ostorozni való büne ez a mi juhtartó birtokosságunknak.

Hajdan, mikor az emberek még becsületesek voltak, felállították a mai eszténa-rendszert. Igen, de akkor a gazdák felügyeltek a pásztorlásra, valamint a jó sajt- és turókészítésre, ma pedig az eszténa-birák utódai első sorban maguknak csipnek egy kis hasznot, mert hisz kezesei a bácsnak s másfelől a bács is hasznot kíván magának s úgy dolgozik, a hogy lehet.

Hiszen azon pásztorbér mellett, a mit jelenleg is fizet a gazdaközönség, teljesen boldogul a bács, ha a hasznot innen is, onnan is meg nem csipkedi.

A jámbor gazdaközönség azt hiszi, hogy jobb sajt és turó úgy lehetne, ha keserű gombával nem oltaná a tejet a bács. Ez igaz, de én még mást is mondok.

Első kellék a jó turó készítésénél a tej tisztántartása. Kérdem, hol tartják ezt be? Az én véleményem szerint olyan tisztán tartatnak az esztenák s velök egyetemben olyan tiszták a fejők és bácsok, hogy bármelyik azok közül pusztán kezével is beolthatná a tejet; mert a tej a legkisebb piszoktól is összefut. Tehát gomba sem kell s mégis megalvad a tej a mi esztenáinkon.

Második kellék, hogy a tej kellő hőfokon oltassék be. Megtartatik-e? Ki ügyel arra? Senki!

Harmadsorban jó az oltóanyag.

Negyedsorban jön a sajt-préselés. Nálunk ez a műtét igen óvatosan hajtatik végre, nehogy a víz kifolyjon a sajtból, mert akkor nem nyom. Az ilyen vizes és sokszor majdnem megrohadt sajtról azt szokták mondani, hogy kecsketej van benne, avagy keserű gombával van oltva, pedig egyszerűen nincs megsajtolva. Ez az oka soványságának és keserűségének.

Ötödsorban a jó turó kellékei közé tartozik a sajtérlelés és az elgyurás. Ezek azonban kiválóbb szakértelmet nem kívánnak.

De egy szintén általam eléggé nem ajánlható közös esztenát

is lehetne felállítani, t. i. így lehetne a tehén- és juh-tej összefejéséből készített több és jobb turót előállítani.

A elmondottak alapján a következő határozati javaslatot ajánlom elfogadásra:

mondja ki a kongresszus, hogy:

1. Intézkedésre kéri föl a kormányt az irányban, hogy a székely vármegyék a most idegen berszányok által bérbetartott *havasi legelőket saját vármegyebeli* juhtenyésztők által használtassák ki s e célból hassanak oda, hogy a hol ilyen területek vannak, ott a juhokat ne a nyomás-mezőkön legeltessék.

2. Kívánatosnak tartja a Székelyföldön ide alkalmas juh-fajokból egy *mintajuhászat* fölállítását, hol a fejés, sajt- és turókészítésben, a juhtartásban és okszerű bárányoztatásban gyakorlatilag képeztesse ki a juhászok.

Page Olivér: Kifogásolja, hogy az előadó törvénnyel kívánja kizorítani a bácsokat a havasokból. Kívánja, hogy a felosztatlan legelők úgy kezeltesse, hogy a nagyobb juhnyájakkal bíró gazdáknak külön pásztorral külön legeltetési tér jelöltessék ki, míg a kisgazdák juhait csak egy pásztor által őriztesse, a ki anyagi felelősséget vállaljon a községi előjáróság jóállása mellett. A mételyes legelőhelyeket ki kell jelölni s a legeltetést ott megtiltani.

Koncz Ármin: Az előadó indítványát egész terjedelmében elfogadva, annak kiegészítéseül azonban

1. ajánlja az egyes juhtenyésztésre alkalmas vidékeken az ott legjobbnak bizonyult juh-fajokból vidékénként nagyobb mennyiségű, 3—500 drb juh kiosztását ingyen, vagy beszerzési árban.

2. A juhtenyésztő vidékeken vizsgáltassék meg a legelő, a mételyes területek jelöltessenek meg s a legeltetésből zárassanak ki.

3. A kormány fölkérendő, hogy szakközegei által, különösen az állatkisérleti állomásokon és az állatorvosi főiskolán tanulmányoztassa a métely elleni óvintézkedéseket és gyógymódokat.

4. Fölkérendő a kormány, hogy a juhok beszerzésére szolgáló előlegeket és segélyeket közvetlenül a gazdáknak nyújtsa, s azon gyárosokat, a kik tiszta, kivitelre alkalmas székelyturót gyártanak, tényleg nagyobb kivitt érték el és még jelentékenyebb mennyiség előállítására magukat kötelezik, állami kedvezmények és készpénzsegély útján a legmesszebbmenő módon támogassa.

Ugron János: Nem helyeselheti Paget Olivér indítványának azt a részét, mely különbséget tesz kis- és nagybirtokosok között, s ezáltal az ellentétet kiélesíti.

Incze Ignác: A kérdésben ugyanazt a nézetet vallja, mint előtte szóló, a Koncz Ármin által benyújtott indítvány 4. pontját helyesli. Rámutat arra, hogy Csik vármegyében az Olt mentén a métely azért oly elterjedett, mert a községeknek nincsen havasi legelőjük. Szükségesnek tartja, hogy a községeknek a megye havasi legelőiből legelők adassanak bérbe.

Bedő Albert elnök: Az előterjesztett javaslatokat egyenként felsorolván s azok elfogadása iránt a szakosztályt megkérdezhvén, az ennek részéről tett helyeslő nyilatkozatok alapján és Paet ur indítványának mellőzésével határozatképen kimondja, hogy az előadói javaslatot pótlásául kimondja a kongresszus, hogy:

3. Szükségesnek tartja, hogy a székelyföld egyes alkalmas vidékein, az azokra nézve lejobbnak ismerhető juh-fajokból, 300—500 drb tenyészjuh osztassék ki ingyen, vagy mérsékelt áron.

4. Kivánatosnak tartja, hogy a kivitelre dolgozó székely turógyárosok annál nagyobb állami támogatásban részesüljenek, minél nagyobb termelésre kötelezik magukat.

5. Szükségesnek tartja, hogy a mely községekben juh-tenyésztésre alkalmas havasi legelő elegendő mennyiségben nincs, ezek számára az illető vármegyék havasi legelőiből megfelelő mennyiségű havasi legelő adassék bérbe.

3. Kereskedelmi növények termesztése. Len és kender. Lentermesztési kísérleti telep felállítása. Kenderáztatók létesítése.

Füredy Lajos előadó: Tisztelt Szakosztály! Im már husz éve, hogy felhangzott mezőgazdáink körében az első panasz, hogy a kalászosok termelése nem aranybánya többé; ennek okait, t. i. az amerikai versenyt, a papirosbuzát, talajaink egyoldalú kimerülését stb. előttem már igen sokan tárgyalták; s rá is jött a gazdaközönség, hogy a külfölddel versenyezni, a gazdaságba helyesebb arányokat behozni csakis belterjesebb gazdálkodási rendszerrel, gazdasági mellékiparágak felkarolásával, legelső sorban pedig ipari növények termelésével lesz lehetséges, míg tényleg, az utolsó két évtizedben meg is indult a sörárpa, a komló, a cukorrépa,

a czikória, leginkább pedig szeszgyári czélokra a burgonya (pityóka) termelése.

Hogy mennyire volna még fokozandó és fokozható ez utóbbi, nem tartozik tárgyamhoz és egyenesen rátérek arra a két ipari növényre, a melyeknek tekintetében gazdáink igazán egy, még meg nem nyitott kincsbánya előtt állnak. E két növény a *kender és a len*, a melyek először is drága olajat tartalmazó magvakat teremnek, másodsor pedig olyan növények, melyeknek földfeletti része — illetve szára — ha azt hosszabb ideig vízben tartjuk, szerkezetében kétfelé válva, részint tüzelésre való száraz hulladékot, leginkább azonban értékes szövetek készítéséhez alkalmas rostot — fonalat — szolgáltat.

Mindkét növénynek eme kitünő tulajdonságát őseink már évezredek előtt ismerték; hiszen a tengeri hajók vitorláinak vászna és a kötelnemüek kenderből, a finomabb fehérnemüek és csipkék pedig lenből készülnek már emberemlékezet óta; mindkét növény termeltetett is nálunk azelőtt meglehetősen nagy mértékben; hanem sajnos, a termelés az utolsó ötven év alatt nagyon hanyatlott és valóságos mostohagyermekké lett népünk igényeinek fokozódása, a háziipari termékeknek szűkebb körre szorulása, a külföldről beöznlő vásznaknak aránylagos olcsósága, de leginkább a pamutipar óriási elterjedése következtében.

A pamut vagy gyapotnövény ugyanis Olasz- és Törökország kivételével az összes kontinenseken óriási területen termelhető és termeltetik is ott kiviteli czélokra, körülbelül oly nagy kiterjedésű földön, mint a mi egész monarchiánk az egész német birodalommal együttvéve. Ilyen imminens arányu termeléssel szembeszállni tehát a mi szerény kender- és lentermelésünk sohasem lesz képes; meddő erőlködés volna kimondani, hogy szorítsuk ki tőlünk teljesen a pamutipart, annál is inkább, minthogy a pamutnak határozott létjogosultsága ugysem tagadható, sőt annak aránylagos olcsósága majdnem nélkülözhetetlenné is teszi azt. Óriási elterjedését annak köszöni, hogy a tropikus vidékeken jóformán vadon terem, viziuton olcsón szállittatik Európába és fehéríteni is alig kell, holott ugyanez az utóbbi kedvező tulajdonság a lennél és a kendernél teljesen hiányzik.

Van azonban a lennek és kendernek három közös jó tulajdonsága, amely tulajdonságok mindkettőnek termelését *örökre* felszinen fogják tartani és ezek: a fonálnak *erőssége, finomsága*

és fénye, a mivel el van érve az, hogy az erős kötelek és vitorla-

vásznak készítéséhez a vastagszáru kender, szép fényes abroszok és ágyneműk, valamint finom zsebkendők és csipkék készítéséhez, a finom- és fényesszálu len fonalát nélkülözni sohasem fog lehetni.

A külföldön, a hol a len- és kendertermelést még a mieinket is megelőzőleg kiszorította a pamut, ott mindkét növénynek termelése ujabban át is alakult már és csak mi voltunk azok, a kik összetett kezekkel sokáig néztük azt a szomorú jelenséget, hogy miként jut lassan-lassan a lomtárba minden háznál az orsó és a rokka és hogyan jutnak egymásután koldusbotra vászontakácsaink és kötélverőink; míg végre bölcs és körültekintő földmivelési kormányunk kimondotta programját: hogy hazánkban a fonalas növények termelését okvetetlenül emelni kell; gondoskodni kell a mellett olyan gyárak felállításáról, a melyek a gazdák által termelt nyersanyagot beváltják; egyszóval minden uton-módon törekszik megakadályozni azt, hogy a külföldre évenként 32 millió korona menjen ki vászonneműk és csipkéért ugy, a mint az eddigelé volt eléggé sajnosan.

A kender termelését gyári czélokra a magyar Alföld rónáin már 15 év előtt megkezdték a nagybirtokosok legelőször a szegedi, később a mezőhegyesi és palánkai, utóbb a komádi és legujabban a békési kenderbevaltó és kidolgozó gyárak számára ugy, hogy ma már elmondhatjuk, miképen Bács-, Torontál-, Arad-, Csongrád-, Csanád- és Békésmegyékben a kendertermelés jelentékenyen fellendült s kívánatos volna, hogy a Székelyföldön, a hol Háromszék rónája, továbbá a Maros és Kis-Küküllő völgyének televénydus talaja a kendertermelésre kiválóan alkalmas, szintén létesülne egy vagy több ilyen kendergyár.

Másképen áll a dolog a len termelésével. A len ugyanis véznatestű, kényesebb természetű növény, a melyet a gyom könnyen felvesz, a miért is vagy nagyon tiszta vagy legalább is kitünően megművelt talajba vethető; s minthogy nálunk sokáig volt (és van most is helyenkint) divatban a talajt csak amugy, isten nevében megmunkálni és a termés sikerét csak a jó Istenre bizni, egyszóval magyarán mondva, közmondássá vált, hogy „szánts-vess” a nélkül, hogy a mezőgazdaság kezdett volna belterjesebbé válni; minthogy továbbá a fokozódó kivándorlás következtében a gazdaságnak belterjesítéséhez feltétlenül megkívántató elegendő munkakerő is nemhogy szaporodott volna, de megfogyatkozott: ennél-

fogva a len termelését újra felvirágoztatni nagy nehézségekbe ütközött. Megrögzötté vált ugyanis az a balhiedelem, hogy a len csak kisgazdának való, azért, mert azt nagyban termelve nincs kivel kidolgoztatni, a hatóságok sem engedik bárhol annak áztatását s hogy ennek okáért annak termelése egyáltalában nem fizetheti ki magát és így a len termelése az utolsó évtizedben jóformán már csak névleg és papíron létezett.

Aminthogy vannak azonban már kendergyáraink, a melyek a mezőgazdákkal szerződve az utóbbiaknak kendertermését minden áztatás nélkül megvásárolják oly áron, hogy a mellett a gazda számítását bőven megtalálhatja: azonképen földmivelési kormányunk erre a példára lenbeváltó és kikészítő gyárak felállítását is felvette programjába és pedig oly eredménnyel, hogy 1898. óta immár négy ilyen gyár létesült, azok közül kettő Magyarországon, egy továbbá Szlavóniában, legutóbb pedig egy a Székelyföldön, Székely-Kereszturott, s hogy ezeknek következtében a len termelése mennyire fokozódott, azt mi sem bizonyítja fényesebben, mint az, hogy míg 1898-ban csak 100 métermázsa, addig 1901-ben már 1500 métermázsa lenmag vásároltatott Oroszországból és osztatott ki a termelők között földmivelési kormányunk által, s hogy a székelykereszturi gyár is mennyire kielégíti a gazdákat már fennállásának második évében is, azt bizonyítja a „Székely-Udvarhely” című hetilapnak f. é. augusztus hó 10-ediki száma, a melyben a vezércikk nem győz eléggé hálát adni a megye érdemdus főispánjának a gyár megalapítása körül szerzett érdemeiért.

Tisztelt uraim! Beutaztam már tanulmányozás és oktatás kedvéért majdnem az egész Székelyföldet és különösen Gyergyót és Udvarhelymegyét és azt mondhatom, hogy eme szűkebb keretű hazánknak legtöbb talaja, a len, jelesül a *fonalas len* termelésére mintegy praedestinálva van, és különösen annak magasabb fekvésű ama vidékei, a melyeken sem a tengeri, sem az őszi kalászosok már nem képesek teljesen megérni, a hol pedig a len 3—3¹/₂ hónapnál tovább nem tartó tenyészidejével elsőrendű hézagpótló növény: jól megterem minden oly talajon, a melyen azelőtt nem vettetett, a kalászos növényeknek kitűnő előveteménye s mint sok munkáskezet igénylő növény, nagyban visszatarthatná munkásnépünket a Romániába való kivándorlástól. Eltekintek most teljesen attól, hogy már a botfalvi cukorgyár répatermelő

gazdái is sikeresen vetik a lent a kereszturi gyár számára Brassó-megyének szász községeiben, hanem inkább azzal érvelek, hogy pl. Udvarhely megyében tavaly nyáron oly hitvány parlagok adtak a talaj értékét is felülmúló lentermést, a mely parlagokon azelőtt alig termett bokáig érő szénafü, 800—900 méter magasságu fensikokon, pl. Oláhfalva, Varság és Pálfalva községekben.

Az elmondottaknak előrebocsajtása után, legyen szabad becses figyelmöket felhívni először is azon jövedelmezőségi adatokra, a melyeket elérhet a kender-, vagy lentermelő, hogyha termését kórós állapotban áztatás nélkül értékesíti valamely gyárban, feltéve azt, hogy mindkét növény magjának a mi gazdasági éghajlatunk alatt való könnyü elfajzására való tekintettel a kendervetéséhez eredeti olasz (bolognai), a len vetéséhez pedig eredeti orosz (rigai, révali vagy pernai) vetőmagot használunk úgy, hogy a hasznos vetőmagvak magtermését három évnél tovább nem vetjük, s azontul ismét eredeti külföldi magot használunk.

Nézzük először a kendert. Olasz vetőmag után átlag 3800 kg. kórótermés érhető el, a melynek 100 kgjáért fizet a kendergyár helyben 4. K. 20 fillért, vagyis elérhetünk k. holdankint 159 koronát, a melyből levonva az átlagos termelési költséget, 76 koronát, még mindig marad 83 korona és egy kitünő állapotban hátra-maradó, kalászosok alá használható talaj.

Most nézzük a lent. Oroszországi vetőmag használata mellett teremhet k. holdankint átlag 1500 kg. száraz, lenkóró; ezt a len-gyár beváltja 8 koronával 100 kgmonkint, vagyis kapunk a kórótermésért mintegy 120 koronát; a magtermést a gyár szintén tartozik beváltani, a melynek minimális beváltási ára 100 kgonkint 20 korona, vagyis 200 kg. holdankinti magtermésnél többet nem számítva = 40 korona; a kóróterméssel együtt 160 korona, a melyből a termelés átlagos költségeit 60 koronát levonva, még mindig marad 100 korona és egy kalászosok alá kitünően használható talaj.

Kedvezően billenti azonban a két növény közül inkább a len javára a mérleget az, hogy a lennek magja olajgyárakban is szépen értékesíthető, a melyek annak 100 kilogrammjáért többnyire 30, tehát egy k. holdankint 200 kgmos magtermésért 60 koronát fizetnek, a mi az előbbi számítás eredményét még további 20 koronával emeli.

Mindkét növénynek nagy előnye, hogy letakarítatván, magjától

megfosztva, a *gyárban azonnal* értékesíthetők; holott ennek ellenében tudjuk, hogy a Székelyföldnek nagy részén a kalászosokat is csak télen át csépelik a csűrökben és tavasszal adják el a piaconon meglehetősen alacsony és a kereskedők kénye-kedve szerint megszabott árakon; míg a kender- és lengyárak 20 évre kötött szerződéseik értelmében mindig, állandó egységárakat tartoznak fizetni oly megszorítással, hogy a termelő és gyáros között a vételár tekintetében esetleg felmerülő ellentétek kiegyenlítése kedvéért egy szakértőkből összehívott háromtagu választott bíróság dönt.

Legyen szabad ezek után mindkét növénynek termelési adataira röviden kiterjeszkednem.

A kender kétlaki növény, vagyis him- és nőstény virágai nem egymással együttesen ugyanegy, de különböző szálakon megosztva fordulnak elő. Legjobban diszlik meleg, csapadékdus vidékeknek (Olaszországban a Pó és Etschfolyók völgye) dus, televényes talajain. Talaját már ősszel kell előkészíteni 9—10 hüvelyk mélységű szántással, esetleg a talaj erősségéhez képest k. holdankint 25—40 szekér trágyával való meghintéssel, a mely talaj azután tavaszra hamufinomságúra széjjelfagyván, a fagy kiengedtével megfogasolandó, exstirpátorral felporhanyitandó, újra lesimitandó és áprilisnél előbb be nem vetendő. A vetéshez közönséges sorvetőgépeinket használhatjuk $4\frac{1}{2}=12$ cm. sortávolsággal és csupán kóróra való termelésnél a magnak csiraképességéhez képest 50—110 liter = 25—55 kg. magmennyiséggel k. holdankint. A vetéshez legjobb lesz eredeti olasz magot használni, melynek 100 kgja 60—64 korona. Vetés után a magházak boronával behuzandók és a talaj a magvak egyenletes és gyorsabb kikélete kedvéért meg is hengerezendő. A vetett magot a földben 6 cm.-nél mélyebbre nem tanácsos letakarni a kikélete gyorsítása kedvéért. Vethető a mag kézzel is és akkor úgy kezeljük azt, hogy ne vessük el a magot egyszerre és csak a tábla hosszában, de hosszában és széltében is, egyszóval kétszeresen. A kendervetés, ha kikélete után egy jó meleg esőt kap, igen rohamosan növekedésnek indul és maga közt a gyomokat teljesen elnyomja, egyszóval a talajt beárnyékolván, ritka esetben lesz gyomlálendő úgy, hogy teljes letakarításáig egyéb munkát alig kíván.

Ha csakis kóróra termeljük gyár számára, akkor teljes megérését bevárni nem lesz szabad, hanem letakarítjuk sarlóval vagy nád-

vágóval vágva akkor, a mikor a vetésben lévő „virágos kender” már elvirágzott s a kóró színe a zöldből a sárgásba megy át.

A lesarlózott kender azután markokba gyűjtve és a markok nyitott ollóhoz hasonlóan egymást keresztezve fonnyasztás kedvéért a földre lefektettetnek úgy, hogy a magvas végek fölül legyenek; 6 napi fonnyasztás után pedig a száraz lomb, a levelek azokról leveretvén, a markok alul és fölül, vagyis két köteléssel ellátva, 2—4 markot együvé véve, kévékbe köttetnek, a mely kévék azután 50—100-ával összetámasztva, kerek kupokra felállítatnak utólagos kiszáritás végett. Az ilyképen kiszáritott kenderkóró azután már a gyárba szállítható. Nagy távolságokra vasuton szállítani azonban csak akkor érdemes, ha teljes *vaggonrakományt küldhetünk*, mert a vasutak által a kenderkóró szállítására nézve nyújtott díjkedvezmény, vagyis az I. kivételes díjszabás csakis teljes kocsirakományokra érvényes, míg a darabszám szerinti díjtétel oly magas, hogy már kisebb távolságoknál is felemészti a kenderkóró teljes értékét.

Kifejtettem az elébb, hogy a mennyiben a kenderkórót a termelő eladja áztatatlanul egy kendergyárnak, akkor meglehetősen alacsony számítás mellett remélhetik holdankint mintegy *83 korona tiszta hasznot*, minthogy azonban a kenderkóró kedvező körülmények közt sokszor 4 méter hosszúságot is elér, magától értődik, hogy sokszor a fentirt jövedelem kétszeresére is számíthatunk. Nézzük azonban, vajjon mennyire fokozódik a jövedelem, ha a kenderkórót teljesen kidolgozzuk? 100 kg. tilolt kender előállíthatásához, a melynek átlagos piaci ára 100 kgmonkint 50 kor., szükségeltetik átlag 600 kg. kenderkóró 4 kor. 20 fill.-vel = 25 kor. 20 fillér, tehát marad már egy, mintegy 25 koronás felesleg: a melyből, ha leszámítatik a 100 kg. tilolt kender előállításához megkivántató költség, mintegy 10 korona, még mindig maradna a termelő javára 15 korona, a mely haszon jelenleg a gyárosnak marad, vagyis holdankint az előbbiekhöz képest 630 kg. szálkendert remélve, minden 100 kgnál 15 korona fölösleg = 94 kor. többlet, a mi hozzáadva az elébb említett 83 koronához, a haszon 177 koronára fokozódik.

Nos tehát, ez a haszon megmaradhat a termelők pénztárában úgy, hogyha *szövetkezetté tömörülnek*; a szövetkezetnek termelőtagjai a termelt kenderért egyelőre csak a nyerskóró árát kapják kézhez, a szálkender eladásából eredő értéktöbblet pedig egy,

szintén a szövetkezeti tagok tulajdonává válандó kikészítőgyár felépítésére és üzemére lenne fordítandó. Egy ilyen kendergyár, melynek üzemeltetéséhez kell legalább 500 k. hold kendervetés, mintegy 80.000 korona építési költséget kíván, a mely összeg össze volna hozandó részint a szövetkezeti tagoktól, részint pedig a magas kormányt kellene felkérni egy kamatmentes és az üzemnek tizedik esztendőjétől kezdődőleg évi 5% törlesztéssel visszafizetendő kölcsönre és a hazai ipar részére az 1899. évi XLIX. t.-cz. által *megítélt* állami kedvezményekben való részesítésére. Ezen az alapon van szervezve Német- és Csehországban több ilyen szövetkezet (Laubau, Kríma, Oberplan, Stecken). A mi az ilyen szövetkezet megalapításának, a gyár felállítása módozatainak, pénzügyi megoldásának apróbb részleteit illeti, abban a tekintetben szerény személyem a tisztelt gazdaközönségnek rendelkezésére áll.

Tisztelt Kongresszus! A kenderről az előbbieken említett adatok magától értetődőleg, oly kendertermelésre vonatkoznak, a melyben részt vehet ugyan minden gazda, de tapasztalásból tudom, hogy azért a leendő szövetkezet tagjává a minimális gazda sohasem fog belépni, nem pedig azért, mert neki az ő meglévő kis birtoka a kenyér és eleség megtermelésére kell, vagyis neki felesleges földje a kender számára többnyire nincs s ha van is, akkor ő azt a kendert csak egy pár talpalatnyi földön termeli azért, hogy abból ruházkodjék s veti tehát a kender magját oly tulsűrűn, hogy abból vászonszövéshez való finom fonalat kaphasson, a mely sűrűség viszont többnyire a kenderszál hossznövekedésének van kárára. Ezt a népies kendertermelést ősi alakjából kivetkeztetni tehát nem tartom tanácsosnak, hanem igenis tartom azt hathatósan segízendőnek olyképen, hogy czélszerű, olasz rendszerű közös kenderáztatók állíttassanak fel a kiskgazdák számára vagy egyes, több kendert termelő nagy községekben, vagy pedig pangó folyók és kántartalmu hőforrásoknak felhasználásával. Ezeknek létesítése iránt szintén a kormányhoz kellene felterjesztést intézni segélynyújtás tekintetében.

Ezek után legyen szabad áttérnem a *fonalos len* termelésének és értékesítésének adataira. Míg a kender, dus lombozatával maga körül minden más növényt beárnyékol és elnyom: addig a len a föld felett egy vézna testű, gyér lombozatu növény, a melynek felnevelése nehezebb s azért a növénynek botanikai szerkezetével nagyon jól tisztában kell lennie a gazdának.

Gyökere karógyöker, mely a talajban igen nagy mélységig lehatol és oldalgyökerei nincsenek; a fagyöker csak a talajnak felhántolt részében ér el érdemleges vastagságot és a szántatlan talajban azonnal hajszálfínomságig elvékonyodik; ebből önként következik, hogy minél mélyebbre szántjuk meg alája a talajt, annál előbb is fogja a gyöker elérhetni a szántatlan altalajt, annál nagyobb intenzivitással is fog tehát felfelé is növekedhetni, mint-hogy a növénynek lombja igen apró és gyér, ennél fogva a növény, a levegőből csak kevés nitrogént is képes felvenni; ebből következik az, hogy kizsárolt talajon nem is adhat jó termést, ellenben a nitrogénygyűjtő lóhere és a több éves parlagok feltörése után szokott legkitünőbbben sikerülni nemcsak azért, mert mindkettő után pihent talajra talál, hanem azért is, mert ez a kétféle talaj többnyire gyommentes, tiszta szokott lenni, a mi a lennél oly fontos tényező, hogy pld. Belgiumban a lenvetés közé gyakran lóheremagot is vetnek azért, hogy a gyomok helyett kész lóherét nevelhessenek. A friss istállótrágyát mindezek daczára nem szereti a len; ilyen talajon a koró vastag lesz, tulbuján fejlődvén, könnyen meg is dül s a trágyában lévő sok gyommag kikelése miatt megtelik burjással. Megterem a len mindenfelé, sőt jól megterem a legközepesebb talajokon is, ha azt ugyanegy helyre minden 7—8 évben csak egyszer vetjük. Általában sokkal silányabb talajokkal megelégszik, mint a kender s csupán a vadvizes, a futóhomok- és a tulságig kemény mész- és agyagtalajokon nem bír nagy termést hozni. A szelid televény- és vályogtalajt legjobban kedveli és csak attól óvakodjunk, hogy legkövérebb, ugynevezett káposztásföldünkbe vessük, a hol ugyanis a gyom biztosan felveszi, ha ugyan a tulbujá növés következtében ott már előzetesen meg nem dült. A fagyok iránt nem érzékeny, de azért nagyon hideg esők alatt növekedése majdnem teljesen szünetel, ellenben egy jó meleg nyári eső után rendkívüli gyorsasággal és majdnem szemlátomást növekedésnek indulva, néha 130 centiméterig is felnyulik. Minél előbb üt be a tartós szárazság, annál előbb el fog kezdeni virágozni, épen ezért a magyar Alföld aszályosabb természetű rónáin csak nagyon korai vetéssel fogunk nagy termést és hosszú kórót elérni, holott a csapadékusabb Székelyföldön tudok oly vidékeket is, a hol a junius végén vetett len sem volt megkésettnek nevezhető. Öt kis szziromból álló himnős virágja szép égszinü kék, a melynek lehervadása után képződik egy golyóalaku, tizrekeszű,

borsónagyságu tok, a melyben tíz mag szokott kifejlődni. A magvak aprók, vörösesbarna színűek és sikamlósak. A magvakat körülzáró tok (gubó) a magvak teljes megérésekor a len fajtája szerint vagy szétrepedezik, vagy nem s a szerint különböztetjük is meg az u. n. *nyilttoku* v. nyíló és a zárttoku vagy *zárólent*. Az előbbeni inkább magtermelésre olaj nyérés kedvéért, az utóbbi pedig, a mely hosszabbszáru, inkább fonaltermelésre alkalmas. Ez az utóbbi az, a melynek magját most már évről-évre hozatja termelési célokra Oroszországból a magas kormány.

Ismerve ezek után a len növényteni külemét és élettanatát, könnyű lesz kitalálni annak kulturáját is.

Mély gyökérzetű növény lévén, ősszel mélyen és pedig 8"-ig szántandó meg alája a talaj.

Kényes lévén a gyomok iránt: minden talajművelésünk a *gyomirtásra* kell hogy sulyt helyezzen, t. i. az elővetemény letakarítása után azonnal egy sekély tarlósántás, kora tavasszal a téli fagy kiengedte után a téli barázdák széjjelfogasolása, azután az altalaj felporhanyítása extirpátorral vagy legalább is egy hosszufogu vasboronával, ugyanezzel az eszközzel kiszakítván az erősebb természetű, esetleg évelő természetű gyomok gyökereit, a mely utóbbiak azután a földről ki is hordandók.

Aprómagu növény lévén, a talaj alája hamufínomságúvá készítendő elő azért, hogy a vetett mag ne kerülhessen rögök alá, vagyis mind az utolsó szemig ki is kellhessen; másodszor pedig a vetés úgy végzendő, hogy a mag ne kerüljön a földbe 2 cm.-nél mélyebben, nehogy a föld alatt megfulladjon, illetve hogy annak kikelt csirája a kibuvásig elpusztulhasson; ennek legkönnyebb elérhető végett vagy olyan sorvetőgép használható, a mely 4"-nál sűrűbb sorokat húz és azután az a gép is keresztben-hosszában járattassék végig a bevetendő táblán vagy ha sorvetőgépet nem használunk, akkor a bevetendő talaj hengereztesse meg még a vetés előtt azért, hogy azután a hengerezés után a vetéshez megkivántató magházak készítése végett végigjáratott fogasborona egyforma és csekély mélységű barázdákat huzzon. Ugyancsak a vetőmagnak apró voltára való tekintettel nem tanácsos a lent meredek hegylejtőre vetni, a honnan azt a lerohanó záporosó mindenestől lemoshatja, hanem inkább vessük oly helyre, a hol ha nincs is mindig eső, de a legforróbb nyáron is van bő harmat.

A kigyomosodás elkerülése és a finom rost elérhetésének szempontjából tanácsos az amugy is igen apró vetőmagot minél sűrűbben, kat. holdankint 100 kilogramm = 150 liternél nem kisebb mennyiségben vetni már csak azért is, mert a len egy-egy magból mindig csak egyetlenegy szárat nevel, vagyis nem hajt sarjakat úgy, mint a kalászos növények és annyival is inkább, minthogy a lenkórónak elágasbogasodása nem is kívánatos a rosttermelés szempontjából.

A vetés kigyomosodásának legnagyobb orvossága, ha a vetett len magját jól beboronálva jól le is hengerezzük, hogy minden mag egyszerre és gyorsan kikelve, a talajt mielőbb jól beárnyékolhassa, továbbá hogyha a len közé lóheremagot vetünk, a mikor is a kikelő lóhere fogja a gyomok helyét pótolni.

Ilyen intenzív talajművelés tette lehetővé azt, hogy most már Torontál-, Bereg-, Komárom-, Temes-, Zala-, Jász-N.-Kun-Szolnok- és Hevesmegyében akadtak olyan nagybirtokosok is, a kik azelőtt czukorrépát termeltek és a helyett ma már nagyban termelik a lent; ki 50, ki 100, ki 200 holdas nagy területeken, a nélkül, hogy kénytelenek volnának vetéseiket gyomlálni.

A zárólen, ha azt jövedelmezőn akarjuk termelni, akkor takarítandó le, a mikor félig érett, vagyis, mikor a kóro színe a zöldből átcsap a sárgásba, a mikor tehát egyidejűleg a lomb is félig már lehullott; akkor kapjuk a legzsirosabb és legmázsásabb rostot és olyan magot, a melyet utólagos szárítás segítségével teljesen csiraképesé, jövő évi vetésre alkalmassá érlelhetünk. Tanácsos különben a letakarítást annyival is inkább ebben az érettségi fokban elvégezni, mert ellenkező esetben könnyen megesik az, hogy később, mikor már a len lombja egészen lefonnyadva gyérbbé válik a vetés és a nap jobban belesüt: az alul lappangott gyomok egyszerre felkapnak az utolsó pillanatban.

A rostra, illetőleg gyári czélokra vetett len letakarítása nem kaszával történik, hanem igenis kézzel kell azt a földből kitépni (kinyüni), markokba gyűjtve a markokat, mint a kendernél említém, nyitott ollókhöz hasonlóan keresztezve, páronkint egymásután és egymást be nem fedve a földre lefektetni és 24—48 órai fonnyasztás után háztetőhöz hasonló prizmákra felállítgatni utólagos megszáritás — utánérlelés — végett, a melynek megtörténte után (6—12 nap) a termés pajtákba hordatik, a hol azután a magtokokat a szalmáról aczélfésűkkel szoktuk legerebenezni és a lefejtett gubókat

kézi cséppel, egy lapos keményfa-sulyokkal, avagy a cséplőgép

dobjával kicsépelni; az üres szalmát pedig $\frac{1}{2}$ méter vastag kötegekbe kötve egyenesen elszállíthatjuk az elébb említett székelykereszturi len-kikészítő gyárba, a mely azt azonnal lemázsálva, rögtön ki is fizeti, a kórónak átlag 60—90 cm. hosszúságához képest 100 kg.-kint 6—9 koronájával.

A mi a lenkórónak vasuti szállítási díjtételeit illeti, arra nézve ugyanaz a díjkedvezmény áll fenn, a melyet az elébb a kendernél volt szerencsém említeni.

Tisztelt Kongresszus! Nagyon szép dolog tehát az, hogy a mi bölcs kormányunk gyáraknak létrehozása által megadta a lentermelésre vonatkozólag is a modus vivendit; de sajnoaán kell kijelentennem, hogy a Királyhágón innen és tul az eddigelé alapított összes lengyárok külföldi tőkével és külföldi, t. i. csehországi vállalkozóval tartatnak üzemben és pedig azért, mert eddigelé nem voltak szakértő tőkepénzeseink a belföldön olyanok, a kik ilynemű vállalatokba belefoghattak volna; s e gyáraknak áldásos működése mellett is meg van az a szomorú utógondolatunk, hogy ezek a már meglévő lenkikészítőgyárak nemcsak hogy jelentékeny haszonnal dolgoznak, a mely haszon végelemzésben a termelő gazdától vonatik el: hanem ráadásul még csak nem is marad a haszonból eredő pénz hazánkban, hanem kivitetik Csehország fonógyáraiba, illetve a Csehországban lakó gyárosok pénztárába, vagyis ott állunk, hogy a mi szegény gazdáink gazdagítják a Lajtántuli iparosokat.

Szerény véleményem tehát az volna, hogy a Székelyföldnek alkalmas vidékein, pl. Gyergyóban, Alcsikban, továbbá Kovászna vagy Bereczk környékén indíttassék meg teljes komolysággal a *lentermelés*. Tömörüljenek a termelők minden egyes fentemlített vidéken 300—300 holdas szövetkezetekké, e szövetkezeteknek mindenike alapítson egy-egy kisebbméretű lenbeváltó és kikészítő telepet, a melyek mindenikéhez megkivántató 20—30,000 koronás tőke össze volna szedendő részint a szövetkezeti tagoktól, részint a magas kormánytól kérendő kamatmentes és 20 év alatt letörlesztendő kölcsönből, a mivel épen úgy, sőt még jövedelmezőbbben, mint a kendernél, elérhetné a lentermelő közönség azt, hogy nyerstermékeit ma-holnap kétszeres áron értékesítheti, a mennyiben tudnunk kell, hogy egy métermázsza tilott len átlagos piaczi értéke mintegy 80 korona, annak előállításához

szükséges 5 métermázsa lenkóro, a melynek maximálisan számított beváltási ára 9 korona lévén, tehát kell hozzá 45 korona s így minden mázsa tilolt lennél marad jelenleg a gyárosnak és maradna jövőben a termelőnek 35 korona feleslegje, a melyből az egy mázsa len kikészítéséhez megkívántató 15 korona leszámítása után még mindig tisztán marad 20 korona, a mely értéktöbblet mindaddig nem fizettetnék ki a termelő szövetkezeti tagoknak, a míg az illető kikészítő gyár felállítási költségei le nem törlesztettek.

Ez volna tehát röviden a lentermelő szövetkezetek alapításának kulcsa és határozottan állithatom, hogy a lentermelés nagyban való elterjesztésének kérdését csakis ezen az uton tartom megoldhatóknak, annyival is inkább, minthogy a magyarországi és székely-kereszturi gyárak tulajdonosa nemcsak hogy egyelőre nem szándékozik több gyárat felállítani, nem pedig először is az e célra megkívántató nagyobb tőke hiányában, másodsor pedig azért, mert neki nem lehet célja több apró gyárat létesíteni, a melyeknek mindenkében egy-egy szakértőt kell fizetnie, hanem a helyett inkább a már eddig meglévő gyárakat igyekszik kibővíteni, második vállalkozót e célra kapni pedig eddigelé nem sikerült.

A mi a létesítendő lentermelési szövetkezetek tulajdonába átmenendő kikészítő telepeket illeti, azoknak pénzügyi oldalától immár eltekintve, legyen szabad jelentenem, hogy a nm. m. kir. földmívelési kormány legujabban gondoskodott már arról is, hogy a jövőben létesülendő gyárak számára szakértő művezetők is álljanak rendelkezésükre, a mennyiben f. é. augusztus hó 1-től kezdődőleg a komárommegyei, szepességi és székelykereszturi gyárak mindenkében állami ösztöndíjjal egy-egy földmives-iskolát végzett növendék lett elhelyezve, a kik azonban az összes lenkikészítési, beváltási és kezelési munkákat egy évig tartoznak gyakorlatilag tanulmányozni, illetve elsajátítani.

Tisztelt Kongresszus! Nem hagyhatom említésen kívül ezuttal egy lenfonógyár alapítását is; megjegyzem azonban, hogy arról érdemleges tárgyalásokba bocsájtkozunk csak akkor lesz lehetséges, ha majd előbb megalapítottuk a lentermelési szövetkezeteket; mert bizony a székely-kereszturi gyár egyelőre csak mintegy 500 k. hold termését dolgozza fel, már pedig az azon termelt lenkóro még nagyon kevés egy fonógyár alapítására; a legkisebb fonógyár ugyanis, a mely a feltétlenül tartandó egy technikai és egy kereskedelmi szakértőt már érdemlegesen foglalkoztathat,

legalább 4000 orsóval kell hogy dolgozzék, a melynek felállításához kell 8 millió korona építési és 4 millió korona üzem, tehát összesen 12 millió korona tőke, üzemben tartásához pedig kell mintegy 1600 k. hold lentermelés.

Mindazonáltal határozott állást foglalok a fonógyár alapítása mellett, ha a fentirt mennyiségben a lentermést összehozni sikerülend.

Legyen szabad végül megemlékeznem a népszerű lentermelésről is, a mely a Székelyföldnek több pontján, de csak nagyon kis mértékben van elterjedve; részint a többé már ki nem szorítható pamut inváziója, részint pedig a hosszabbszálu kender termelése miatt, végül pedig azért, mert a nép immár belátta, hogy a gyárilag előállított lenvászon a piacon sokkal olcsóbban megvehető, mint a kézi készítmény, sőt nem habozom kijelenteni, hogy a mennyiben a munkás a mai világban a szövéshez való fonalat és ebből a drága fonalból a vásznat sajátkezüleg készíti, annyiban a portékára határozottan rá is fizet. A házi szövőipar tehát a gyárral versenyezni csak úgy lesz képes, ha a nép a szötteket a legértékesebb anyagból, t. i. majdan a fonógyártól vásárolandó szolid és *egyforma minőségű lenfonalból* fogja szöni, czifrázva és tarkítva azoknak szöveteit izléses, de népies stílusban tartott mintákkal; ellenben, a míg a székely nép a szötteket pamutból fogja készíteni, addig azokért jó árat sohasem fog várhatni. Nagy teendők fognak háramlani a jövőben a sepsi-szt.-györgyi szövőgyárra is, a mely kulturmissziót fog teljesíteni akkor, ha saját osztóvátáit és jóminőségű lenfonalát a nép közt szétosztja, a vásznat a nép külső lakóhelyein szövetvén és ilyképen egy háziipar-telepet teremtve; a mi hogy mily szép eredménynyel jár és mily szép keresethez juttatja a szegény népet, azt legjobban bizonyítja ugyaneme cégének lipótszentmiklósi háziipar-telepe.

Egyébként legyen szabad kijelentennem, hogy a nagyméltóságú földmivelési kormány a lennek népies termelésére, illetve ennek emelésére már évek óta igen nagy gondot fordít; általam népies előadásokat tartat, népszerű füzeteket osztogattat. Oroszországból drága pénzen hozatott eredeti lenmagot a kisgazdák közt mesés olcsón és a vasuti szállítás bérmentesítése mellett osztat ki és ebben a tekintetben nézetem szerint egyéb tennivaló nem is igen van; a népies lenáztatás céljaira ugyanis közös községi áztatók felállítását feleslegesnek tartom, a mennyiben ahhoz egészen megfelelő eljárás az egyszerű és olcsó harmatáztatás.

Ezek alapján kérem a következő határozati javaslatom elfogadását:

mondja ki a kongresszus, hogy:

1. Kivánatosnak tartja egy oly *kendertermesztő szövetkezet létesítését*, melynek tagjai kötelezzék magukat 500 kat. hold területen, a Maros, a Nyárad és Kis-Küküllő folyók mentének televénydus talajain kendert termesztani és a termelt kendernek értékesítése végett egy a Maros mentén építendő kikészítő gyár létrejötte iránt a kormányhoz felterjesztést intézni oly értelemben, hogy a gyár, a mely a szövetkezet tulajdonává válik, állami támogatással, esetleg állami kölcsönösszezből épülhessen, a mely kölcsönösszeg a szövetkezet tagjai által 20 év alatt volna visszatörlesztendő, a mi által lehetővé válik, hogy idővel a termelők a termelt kendernek mázsájáért kétszeres árat érhetnek el, eladva a kész terményt kötélverőknek kicsinyben és a kenderfonó gyárnak nagyban.

2. Kivánatosnak tartja, hogy Gyergyóban, Alcsikban, Kovászna és Bereczk vidékén egy-egy *lentermelő szövetkezet* alapíttassék, melyek mindenike 300 holdra kötelező lentermelőkből alakulna, a kik a körzetükbe eső vidékeken, lehetőleg a kéntartalmu hőforrások felhasználásával, egy-egy kisebbmértetű lenfeldolgozó telepet alapítvának állami támogatással, egyenként mintegy 20—30,000 korona tőkével, a mely tőkék előlegezésére felkéretnék vagy a kormány, vagy egy lenkereskedő vállalkozó oly kikötéssel, hogy a kölcsönösszeg a szövetkezeti tagok által törlesztessék 20 év alatt, abból az értékkülönözetből, a mely mutatkozik a nyers lenkoró és a kitilolt tiszta len közt és a mely kölcsönnek letörlesztése után a termelők termésükért idővel kétszeres árat érhetnek el.

3. Felterjesztést intéz a kormányhoz egy *lenfonógyár* megalapítása tárgyában azért, hogy az alapított lentermelési szövetkezetek nyersterményei ne vitessenek ki a kül-

földre, hanem maradhassanak itthon a székely szötteseket készítő vászontakácsok számára. A fonógyár alapítható volna Csikmegyének Gyergyó vidékén, ha a vasut oda kiépül. A gyár alapítására megkivántató mintegy 8 millió korona tőke mozgósítására alapíttassék egy részvénytársaság; a kormányhoz pedig intéztessék felterjesztés a hazai iparnak állami kedvezményekben való részesítéséről szóló 1899. évi XLIX. törvénycikkben kilátásba helyezett támogatása tárgyában.

4. A kisgazdák len- és kendertermesztését a len és kender kisiparának elősegítése mozdítván elő, a melynek egyedüli módja a czélszerű *községi áztatók* felállítása, fölkéri a kormányt, hogy ezeknek létrehozását első sorban erkölcsi, másodsorban anyagi támogatással elősegítse.

Sinkovits Ottó: Kifogásolja Füredi Lajos előadó határozati javaslatának második pontját, a mely Gyergyóban, és Csikban, Kovásznán és Bereczkben kíván lentermelő szövetkezeteket felállítani, mert ezeknek egyike sem elég nagy terület ily célra. Ezek helyett tehát Kézdi-Vásárhelyt ajánlja, a mely 8—10-szer akkora. A fonógyárat Sepsí-Szt-Györgyön óhajtaná létesíttetni.

Füredi Lajos előadó: Megjegyzi, hogy a lentermelő szövetkezetek megalakítására ajánlott községek alatt ezeknek vidékét is értette; annyival inkább pártolandó Gyergyó, mert ennek nincs ipara; e tekintetben Háromszék vármegye előnyös helyzetben van.

Ugron János: Nem helyesli a helyi tekintetekbe való ily benyulást, szerinte elvi kérdésekkel foglalkozzék a kongresszus. Füredinek buzgalmaért köszönetet mond, (*Helyeslés.*) de rámutat, hogy a gyomról, mely a kendert leginkább veszélyezteti, megfeledkezett. A talajt azért jól elő kell készíteni rendszeres gazdálkodással; ez azonban Csikban nehezen folytatható, mert kapásnövény nehezen termelhető. Legfontosabb feladatnak a burgonyatermesztés meghonosítását tartja, a mi azonban csak úgy lehetséges, ha szeszgyár állítatik fel (*Helyeslés.*)

Füredi Lajos előadó: Figyelmezteti az előtte szólót, hogy a kapásnövények nem jó gyomirtók.

Ráth Endre: Sinkovits Ottó indítványát pártolja s maga részéről is Bereczk helyett Kézdi-Vásárhelyt kívánja javaslatba tenni.

Bedő Albert elnök: Kéri a t. felszólalót és a szakosztály t. tagjait, hogy a helyi tekinteteket a vitába lehetőleg ne vonják be.

Ráth Endre: Erre kifejti, hogy Magyarország határán a székelységnek erős központokra van szüksége. Ezért szükségesnek tartja, hogy

Kézdi-Vásárhelyt fejleszszük, a mi annál könnyebben megtörténhetik, mert e városnak vasutja is van. (Helyeslés.)

Füredi Lajos előadó: Rámutat, hogy a gyárnak a termesztő közelében kell lennie, már pedig ez Kézdi-Vásárhelyt meg nem történhetik.

Ugron János: Szintén nem tartja alkalmasnak Kézdi-Vásárhelyt, mert a gyárnak nagy területre, áztatókra stb. van szüksége, Kézdi-Vásárhelyt pedig a szükséges területet csak drágán lehetne megszerezni.

Bedő Albert elnök: A vitát, miután szólásra senki sincs előjegyezve, bezárja és figyelemmel a felmerült helyiérdekű kérdésre elrendeli a szavazást arra nézve, hogy a szakosztály Füredi Lajos, vagy Sinkovits Ottó és Ráth Endre határozati javaslatát fogadja-e el? (A szavazás eredménye: Füredi Lajos javaslata mellett 12, Sinkovits és Ráth Endre indítványára 6 szavazat esik.)

Elnök a szavazás eredménye alapján határozatképen kijelenti, hogy a szakosztály 12 szavazattal 6 ellenében Füredi előadó ur határozati javaslatát változatlanul elfogadta és a kongresszus záróülésének elfogadásra ajánlja. (Helyeslés.)

Füredi Lajos előadó: Miután a kongresszus több tagja ez irányban kérdést intézett hozzá, kijelenti, hogy készséggel áll a gazdaközönség rendelkezésére és a kender- és lentermesztésről szóló ismertető füzetet bárkinek rendelkezésére bocsátja.

Bedő Albert elnök: Köszönetét fejezi ki az előadónak előadásáért és a tagok érdeklődéséért. (Éljenzés.)

4. Gyümölcsstermelés és értékesítés.

Gáspár Antal előadó: Tisztelt Szakosztály! A gyümölcsstermelés, mint a Székelyföldnek nagy jövőt biztosító termelési ága, melynek jövedelmezősége minden más termelési ágnál hosszabb időt igényel: *első és legsürgősebb megoldásra váró feladatok közé tartozik.* Tekintettel az általános válságos gazdasági viszonyokra, *a gyümölcsstermelés helyes irányítása, de nevezetesen az értékesítés módjainak rövid időn belül lehetővé tétele* a Székelyföld oly jövelmi forrásainak megnyitását képezi, amely a székelység oly sok specziális bajai között, az első segílyt nyújtani van hivatva.

Hogy e fontos gazdasági ágnak hazánk minden más részében eszközölt állami kezdeményezés, fejlesztés és eredményes fellendüléséhez viszonyítva a Székelyföld mily mostoha gyermekként volt és maradt magára hagyatva e mai napig, azt semmi sem bizonyítja jobban, mint azon tény, hogy a mig a közelmult-

ban a megboldogult Bethlen András gróf minisztersége óta, aki a gyümölcsstermelés fejlesztésére az első érdemleges, — elődeit messze túlhaladó — alapvető munkáját megkezdette, — általa létesített, ez idő óta létesült és a már meglévőkkel együtt, összesen 36 tanintézet és szakiskola, mint megannyi a gyümölcsstermelést felölelő intézmény árasztja az ország különböző pontjain áldást-hozó munkáját, és ezekkel kapcsolatos majdnem annyi állami faiskola, osztja a bőség kifogyhatatlan szarujából a szükséges anyagot; addig a mi Székelyföldünk szinte büntetésképpen *alig mutat fel ilyen egyetlen egyet!* És a míg e 36 intézményen kívül, — a 27 borászati felügyelőt nem is számítva, — 16 gazdasági szak- és vándortanító áll a gazdálkodás minden ágában, a tudás és szakértelmével a gazda közönség utbaigazítására; *addig a Székelyföldön ilyen sincs egyetlen egy se elhelyezve.*

Igaz ugyan, hogy vándorolni manapság csak vasuton szokás és ilyen nekünk kevés lévén, belátom; hogyha már gyümölcsünket tengelyen való szállítással kell pótolnunk, miért részesitenénk hasonló sorsban vándortanítóinkat is?

Hogy mindezen elhagyatottságunk daczára a helyi fogyasztáson kívül, még kivitelre is termelni képesek vagyunk! Ezt a székely népnek a gyümölcsstermelés iránti szeretete, fentartási ösztöne és kedvező talaj- és égalji viszonyainknak kell tulajdonitanunk.

Mert lássuk csak; minő eszközök állottak és állanak még ma is a székelység rendelkezésére, e — mellőzött, hogy ne mondjam: kitagadott állapotában? Az ősi szokott eljárás, hogy — keresve, vagy találva, a Gondviselés elhintette gyümölcsmagból véletlenül kikelt, fiatalon megvénült, gyöngye gyökerü csemetét kiásva, hazaviszi, ha életre kaphat, — a községben a legjobbnak ismert fajból beoltja. De milyenek ezek a forgalomtól elzárt, távolabb eső helyeken?

Legnagyobbrészt magról kelt silány, a helyét sem érdemlő fajok, a melyekről a pomológia soha tudomást sem vett, a milyenek p. o: az ugynevezett: kalács-körte, sós-körte, tinólábu-, vérbélü-, viasz-körte, vajas-alma, borizü-, mosolygó-, poczok-alma stb. stb., amelyeknek azonban csak a neve jó és eredeti, de amelyek inkább takarmányozási célra, vagy talán arra jók, hogy a sok fanyarsághoz szokott székely gyermek ha kettőt kapott, ne kérje a harmadikat; de értékesítésre semmi esetre sem!

És most, ha tudjuk, hogy ilyen siralmas állapotok mellett is

közép vagy jó termés idején 50—60 kocsirakomány zamatos batul-, pojník-almát és finom renet fajokat szállítunk a gyümölcs szük vidékre és nagymennyiségű szilvát a közeli piacokra, csak akkor tudunk tiszta képet szerezni arról, *hogy milyen arányokat öltethet gyümölcstermelésünk azon kedvező esetben, ha termelésünknek nemcsak bizonyos hányadát, t. i. csak a szállításra érdemes fajokat, hanem összes feleslegünket értékesíteni tudjuk.*

E tekintetben a forgalomhoz közelebb eső helyeken már is nagy javulás észlelhető nevezetesen ott, ahol egyes lelkes apostolai a gyümölcészetnek a helyes irányt megjelölték.

És e helyen hálátlan volnék, ha nem méltatnám a megboldogult gegesi Kiss József derék pomológosunk érdemeit, aki a hozzá közelebb és távolabb eső községekben egy emberöltőn át nemcsak jó példaadással buzdította a termelő gazdákat, de fáradhatlan munkálkodásával, az ügy iránti szeretetével és kifogyhatatlan türelmével oktatta, tanította és kevés fajra szorított legjobb gyümölcsfajok ojtó-galyaival, ojtványjaival látta el őket. Ime egy ember, aki nem élt hiába! aki jeltelen, de minden egyes fával, szép emléket állított magának. Legyen áldott emlékezete!

Ha az értelmiség egyes kiválóbb tagja, nehéz családja, az élet ezer küzdelmei között, szerény anyagi eszközökkel, e tanulékony népnek irányításával ily missziót teljesíthet, *csak akkor ismerjük és fájlatthatjuk a közönyt, a melyben e modernebb fejlesztést igénylő fontos gazdasági águnk ez ideig részesült.*

A Székelyföld gyümölcstermelésének még egy igen fontos momentumát kell felemlítenem, amely a termelési kedvet fokozza, a jövedelmezőségét biztosítja; azt ugyanis, hogy amíg a melegebb égalj alatt, egyfelől az ismert kártékony rovarok milliárdjai a gyümölcsöket még virágjában letarolják, vagy fejlődésükben megsemmisítik, addig másfelől az eddig alig ismert, újabb időben elijesztően megsokasodott gomba-betegségek pusztításai — a kedvezőbb bor-égalj alatt, — oly mérveket öltött, megtámadván a gyümölcsfák lombzatát és gyümölcsét is, hogy a legkedvezőbb esetben, a sikeres védelem oly berendezés és költséges védekezési eljárásokat tesz szükségessé, amelyek a termelés jövedelmezőségét nagyon kérdésesé teszik. Míg ellenben a mi hüvösebb égaljunk a rovarok rajzására, a gombabetegségek terjedési feltételeire kedvezőtlenebb lévén, ragyogó szép, féregnélküli gombamentes, jól

fejlett gyümölcsöt termelhet, amely igen kedvező jelenséget utóbbi években tapasztalni alkalmam nyílt.

Mindezen kedvező és kedvezőtlen körülményeket egybe vetve elmondhatjuk, hogy nálunk nem is annyira a termelés elhanyagoltsága, még kevésbé a gyümölcs hiánya volnának az orvoslandó főbb bajok, *hanem igenis: a termelésanyag minősége, de legfőbbképpen az értékesítést nehezítő körülmények javítása, illetve azok elhárítása képezik a legfőbb feladatot.*

Tudvalevőleg a gyümölcsnek friss állapotban való értékesítése a legjövődelműbb. Ámde a leghálásabb módnak végképpen utját vágja *a nehézkes és tulmagas vasuti fuvardíj*, a mely az exportot teljesen kizárja, sőt értékesebb gyümölcsaink Budapest felé gravitálását is majdnem lehetetlenné teszi. Eltekintve a gyorsáru-szállítástól, mert erre nekünk a nagy távolság is felette magas díjtételek mellett gondolni sem lehet! Nem lévén más választásunk, marad tehát a kedvezményes teheráru-szállítás, amely azonban késedelmes voltánál fogva a Székelyföld termelőinek annyival inkább nem felel meg, mert a mint köztudomásu, nálunk a gyümölcszedés ideje jó három héttel későbbre tehető, mint hazánk melegebb vidékein és így őszi-téli gyümölcsainket, ha közvetlen a fáról szedve, azonnal osztályozva, csomagolva előkészítjük is, október vége, november eleje előtt alig indítható a gyümölcs-piaczokra, a mikor azok nálunk a melegebb vidéki, Ausztriában is a tiroli gyümölcsökkel vannak elárasztva. Így a már megkésétt gyümölcsünk 5-7-ik napon érkezik Budapestre, 8-10-ik napon Bécsbe.

De ha a késedelemtől eltekintünk is, ily hosszú ut különösen a darabáru-szállításnál a sok ide-oda átrakodások még a legkevésbé igényes télialmát is annyira megviselik, *hogy a mit a szállítás díjában megtakarítottunk, elvész az értékesítésnél.* Bő alkalmat nyújt a kifogásolásokra, a hol tudvalevőleg mindig a termelő huzza a rövidet.

Ezek után talán mondanom is felesleges, hogy lágyhusu gyümölcsöket egyáltalában nem, sőt nyári és finom őszi körtéket a még füllesztő meleg idény alatt ily hosszú utra gondos csomagolás mellett is, csak a legnagyobb kockázattal szállíthatunk. A gyorsáruszállítás jelen érvényben levő díjtétele pedig oly magas, a mely a gyümölcs értékével nem állván arányban, tekintetbe nem jöhet.

Mindeme idejét mult nehézségeken segíteni, méltányos szállotási kedvezmények kieszközlése által a gyümölcsértékesítést lehetővé tenni: e termelési ág elodázhatlan életkérdésévé vált.

Az értékesítés szempontjából igen fontos feladat még *a gyümölcsállományunk javítása*. A megyénkénti vándortanítók, a járásonkénti gazdasági ismétlő-iskolák tanítói és faiskola-kezelői szervezése folytán, azok vezetése, utbaigazításával, *a még fiatalabb, kétes értékű termőfáknak értékes fajokkal való átojtásával, egy jelentős része a silányabb fajoknak volna kiküszöbölhető*. Ugyanezen, a szakértelem fejlesztésére hivatott közegek által *a gyümölcs szedése, osztályozása, csomagolása és eltartására, a termelő kitanítandó volna*. Mert éppen e tekintetben van a legtöbb kívánni valónk, minthogy az értékesítés eredményes volta, éppen e csekélységeknek látszó miveletek szakszerű végrehajtásától van függővé téve.

A gyümölcs értékesítésének még egyik legerősebb kerékkötője a jelenbeni gyümölcsállományunk mellett, fokozottan, — de különben is — azon körülmény, hogy II-od és III-adrendű gyümölcsünk, *tehát termésünk nagyobb része, jobb években értéktelenül pocsékolódik és teljesen kárba vész*. De különben is a tömegtermelésre utalt vidékek gazdasági gyümölcse oly ritka évben képez kiviteli cikket, hogy arra számítani nem lehet. Ennek az évenként szép vagyont képviselő értéknek a megmentésére; szövetkezeti uton egyesült erővel egy „*Gyümölcsértékesítő Szövetkezet*”, *mint gyümölcskikészítő iparvállalat volna haladék nélkül létesítendő*. Ez által lehetővé teszszük értékesítését az eddig teljesen kárbavesztett nagymennyiségű terményünknek, nemcsak, de feleslegessé a hazánkba ilyenmü készítményekből számottevő behozatalt és a mi legfőbb: előnyös munkabérek, olcsó tüzelőanyag és szakszerű berendezéssel tömeges kivitelre számíthatunk. Nevezetesen: aszalás és íz-készítésre nagymennyiségű kitűnő szilvánk, finomabb lapított és kandirozásra alkalmas minden más gyümölcsünk; befőzésre cseresznye, meggy, ribizke, köszméte; de nem jelentéktelenek havasi különlegességeink befőzésre és íznek: az illatos málna, szeder, szamóca; gyümölcsbor, gyümölcsszesz, gyümölcscocsonya és sajtok, mindannyi keresett és exportképes cikkek, a melyek eltartása nem okoz gondot, de a melyek, mint megannyi gyorsan erjedő gyümölcsök, értéktelenül vesznek el.

A gyümölcsértékesítő szövetkezetnek ez iparvállalattal kapcsó-

latban feladata volna: *a központban áruházat létesíteni, a termelők mintájának befogadására, a friss gyümölcs értékesítése, illetve a gyümölcskereskedelem létesítése céljából.* Közvetíteni az értékesítés leghálásabb módját: létrehozni a közvetlen összeköttetést a termelő és fogyasztó között, a mi által mindkét félnek valódi érdekei kielégítést nyerjenek. Mert nem vagyunk segítve a vásárcsarnok-intézmények nagybani közvetítésével, akkor, a mikor ugyanazon egy kilogramm almáért, a mely a fogyasztónak 60 fillérbe került, a termelőnek 25 fillért tud bevételezni.

A szövetkezet feladata továbbá nagymennyiségű egyfajta gyümölcsökkel a külföldi piacok meghódítása, a hol a bizalmat megszerezni és állandósítani kell! E tekintetben is uttörő feladatok várnak ránk, a melyet megoldani csak szövetkezés útján lehetséges, egyeseknek áldozat árán sem sikerül. Erről meggyőződni bő alkalmam nyílt, midőn pár éve a bécsi piacot kerestem fel hasonló célból. Szívós utánjárásaim meggyőztek arról, hogy a jelenlegi kedvezőtlen szállítási feltételek és fuvardíjak mellett kivitelünk Ausztriába csak oly ritka esetben érvényesülhet, a mikor egy jól sikerült gyümölcstermő évünk egy ausztriai és tiroli gyenge gyümölcstermő évvel véletlenül összetalálkozik. De meggyőztek arról is, hogy a mi kiváló zamatos Batul és Ponik almánkat nem tudják még, mi fán terem! Ennek utlevelet és polgárjogot szerezni nem lesz nehéz és a jövő feladata, hogy méltatni tudják ott is — a már ismert és a fogyasztó közönség által keresett tiroli gyümölcsök társaságában — a mienket is. A hol irigy szemmel voltam tanuja, hogy elsőrendű gyümölcsüzletekben mily könnyűséggel vásárolja a nagyigényű fogyasztó közönség a tiroli Canadai renet almát darabonként 60—80 fillérért, a téli fehér Kálvil almát darabonként 100—120 fillérért meráni név alatt. Holott az elsőrendű meráni Kálvilt a nagytermelő részvénytársaság helyt, Meránban darabonként 150—160 fillérért értékesíti. A mig mi itt a Székelyföldön egészen jól érezzük magunkat, ha ugyan ezen árért egy huszliteres véka szép almát értékesíthetünk.

Azért hát csak emeljük fel kérő és kiáltó szavunkat, hogy hallják meg azok is, a kiket munkára, de azok is, a kiket segíteni hívunk és ne szünjünk meg addig, mig a Székelyföld e jövedelmező termelési ága az őt méltán megillető helyét nem foglalta el. Hogy a halhatatlan költőként: „Ha a föld az Isten kalapja”, annak

bokrétájából ne hiányozzék soha a Székelyföld gyümölcsöző illatos virága.

Az előadottak alapján kérem a következő határozati javaslat elfogadását:

mondja ki a kongresszus, hogy

a Székelyföld gyümölcsstermelése érdekében 1. kívánatosnak tartja egy Marosvásárhelyt létesítendő állami földmives-iskolával kapcsolatban 8—10 kat. holdnyi területen *gyümölcs-oltvány- és magcsemete-termelő faiskola* fölállítását. Hasonló célú és nagyságu faiskola létesítendő Csik-Szeredán.

2. A járási faiskolák kezelése és a kellő szakértelem fejlesztése céljából *megyénként* államilag rendszeresített *gyümölcsészeti és gazdasági vándortanítói* állás szervezendő; ennek vezetése és ellenőrzése alatt állanak a többi faiskolakezelők, a kik egyszersmind a mindkét nembeli ifjuság részére szolgáló gazdasági ismétlőiskolák növendékeit is oktatnak.

3. Kívánatos *gyümölcskikészítő és értékesítő szövetkezetek létesítése* Marosvásárhely központtal. Marosvásárhely *áruház* volna fölállítandó, a mely az értékesítést közvetítené. Ugyanitt, valamint *Sóvárado*n vagy *Kibéden és Kézdi-Vásárhelyt* szükséges gyümölcskikészítő-telepek fölállítása is.

4. Fölkéri a kereskedelmi és földmivelési kormányt, hogy a friss gyümölcs értékesítése érdekében azok az *általános díjtételek*, a melyek a M. Á. V. vonalain a gyümölcsoltványok, élőfák és erdei csemeték stb. szállítására érvényesek, a *friss gyümölcs szállítására* is kiterjesszessenek.

Hoffmann Géza: Indítványozza a gyümölcsstermesztés fejlesztését vándortanítók által; szükségesnek tartja jó oltványok kiosztását s a nép érdeklődésének felkeltését a gyümölcsstermesztés iránt; jellemzi a nép elmaradott gondolkozásmódját, melyből kitűnik, hogy a fákat nem kiméli, nem oltja be s éppen ezért ki kell oktatni a népet az okszerű gyümölcsstermesztésre. A mi az értékesítést illeti, elsősorban a belpiac meghódítását tartja szükségesnek.

Ugron János: A gyümölcsstermelő és értékesítő szövetkezetek helyét nem kíváná a határozatban megjelölni; Marosvásárhely, melyet az előadó javasolt, legkevésbé alkalmas e szövetkezetek központjául,

mert e város csak szellemi, de nem egyuttal gazdasági központ is. Marosvásárhelyre nézve különösen a vasuti viszonyok kedvezőtlenek. Felkérendőnek tartja a kormányt, hogy segíyezze a meglévő konzervgyárakat s ennek feltételéül szorítsa reá azokat, hogy székelyföldi gyümölcsöket dolgozzanak fel. (*Helyeslés.*)

Berzenczey István: Mint szakember szólal fel és megjegyzi, hogy ő a Székelyföld jövőjét az ipar és a gyümölcsstermesztés fejlődésében látja biztosítottnak. Különösen fontosnak tartja a gyümölcskonzerválás előmozdítását. Dicsérettel emlékezik meg a miniszteri biztos buzgalmáról. Indítványozza:

1. mondja ki a kongresszus szükségesnek a szőlő- és gyümölcsfagy elleni védelmére a füstölés alkalmazását s e célból kívánatosnak tartja, hogy a székelyvármegyék alkossanak szabályrendeletet e kérdésben;

2. nehogy a rabok által végzett munka a kisiparosoknak jogosulatlan versenyt csináljanak, mondja ki a kongresszus, hogy kívánatosnak tartja, miszerint a rabok a fogházak közelében felállítandó szőlő- és gyümölcsfanyesztési telepeken nyerjenek foglalkozást, mi által kenyérkeresethez jutnak s másfelől a gazdaközönség is hasznos munkaerőt nyer; ugyanezen célból méhészet felállítását is kívánja, a mi a községi méhészetek alapját megvetné;

3. felkérendőnek tartja a kormányt, hogy a szőlőterületek kötelező tagosítását hozza be és pedig a phylloxera által elpusztított vidékeken; mielőtt azonban a tagok beillesztetnének a táblákba, szakemberek által az utak és vízvezetékek helye állapittassék meg és midőn ez megvan, a földterületek osztandók be a táblákba, úgy, hogy az új tagok könnyen megközelíthetők legyenek ;

4. szükségesnek tartja, hogy a Székelyföldön gyógy- és hasznfüvek (kereskedelmi növények) termesztése mintatelepek által fejlesztessék, a mely hozzájárulna a kevés földbirtokkal bíró székelység gazdasági jólétének emeléséhez.

Bedő Albert elnök: Miután senki sincs szólásra jelentkezve, megjegyzi, hogy a Berzenczey István által benyújtott javaslatok közül a szőlők tagosításáról szóló nem e szakosztályba tartozik, egyszersmind

felvilágosítást kér indítványt tevőtől arra nézve, hogy az általa feltételezett vízvezetékek költségeit ki viselné?

Berzenczey István: Hivatkozik a dicső-szt.-mártoni gazdákra, a kik a nekik adott agrárkölcsönnel szép eredményeket értek el s azt véli, hogy ezek a költségek az állami agrárköltségvetésbe lennének felveendőek.

Bedő Albert elnök: Megjegyzi, hogy Dicső-Szt-Mártonban egyes magánbirtokosok magánjogi egyezmény útján külön egyesültek szőlőtelepítési célra. A mi pedig Berzenczeynek azt a véleményt illeti, hogy e kiadások a földmivelési minisztérium költségvetésébe illesztessenek be, kijelenti, hogy ezt teljesen lehetetlennek tartja. A gyógyfüvekre vonatkozó indítványát mellőzendőnek véli, mert a kongresszusnak ezeknél közvetlenebb szükségletek kielégítésével kell foglalkoznia. *(Helyeslés.)*

Gáspár Antal előadó: Felemlíti, hogy eredeti határozati javaslata némi változtatásokkal jelent meg a tervezetben, ő pedig ragaszkodik az eredeti, javaslatához. Örömmel látja, hogy a gyümölcstermesztés fontosságát valamennyi felszólaló méltányolta. Maga részéről megtoldja indítványát azzal, hogy a 4 székely vármegye részére 1 — 1 vándortanítót kíván a kormánytól kérni. Ugron János megjegyzésére reflektálva, kijelenti, hogy nem ragaszkodik szorosan ahhoz, hogy Marosvásárhely legyen a tervezett szövetkezetek központja, bár úgy véli, hogy ez a város képezheti leginkább az értékesítés központját s egy árucarnok felállítására is itt volna leginkább helyén, mert ez a legkeresettebb piac. Berzenczey Istvánnak a füstölésre vonatkozó indítványát elfogadja ugyan, de megjegyzi hogy a füstölés nem mindig válik be; másfelől azonban megengedi, hogy a füstölés céljaira felhalmozott anyag, mint tüzelőszőr és trágya értékesíthető. A rabok munkájának alkalmazására nézve egyet ért Berzenczeivel; a szőlők tagosításának csak a phylloxera által elpusztított területeken van helye, ilyen azonban Székelyföldön nincsen.

Horváth Sándor miniszteri tanácsos: Hoffmann Géza kongresszusi tag felszólalására mindenek előtt megjegyzi, hogy Darányi Ignác földmivelési miniszter az általa sürgetett akciózt már megkezdette; általában figyelmezteti a szakosztályt, hogy sok oly dolog, a mit e vita folyamán felemlítettek s a határozati javaslatban is befoglaltatik, már megvalósult. A földmivelési miniszter ugyanakkor, a mikor a selmecbányai erdészeti akadémián a gyümölcstermesztés előadását elrendelte, egyuttal azt is tervbe vette, hogy az állam-erdészeti hivatalok személyzetét a gyümölcstermesztés fejlesztésére irányuló akciózában felhasználja s e tekintetben lényeges gyakorlati intézkedéseket is tett már. Így pl. az erdészeti hivatalok által már eddig is sok gyümölcsfa-iskolát létesített, többek között a Székelyföldön is úgy Háromszéken, mint Udvarhelyen is, Marosvásárhelyt pedig most folynak az előmunkálatok egy nagyobb szabású gyümölcsfa-iskola létesítése iránt, sőt remélhető, hogy a Hétfalu érdekeit is fel fogja karolni e tekintetben már a legközelebbi jövőben. Megemlíti, hogy midőn épen a kongresszust megelőző napokban bejárta e községeket és Hosszufaluban a község bírāja azt a kérelmet terjesztette elő, hogy a földmivelési miniszter

ur miként Háromszéken, úgy Hosszúfaluban is létesítsen gyümölcsfa-iskolát, biztosította őt arról, hogy e kérelmét a miniszter urnak minden esetre elő fogja terjeszteni s reméli, hogy Ónagyméltósága Hétfalu községeknek ezt a méltányos óhaját teljesíteni fogja.

A mit tehát Hoffmann javasolt, annak megvalósítása immár folyamatban van az egész országban. A már létesített gyümölcsfa-iskolákból 2—3 év múlva már sok ezer gyümölcsfaoltvány lesz kiadható. E gyümölcsfaoltványok nevelésénél a főszempont természetesen az olcsóság, mert a rendelkezésre állott összegekkel csak így lehet aránylag sok gyümölcsfát a nép között kiosztani. Ki kell azonban jelentenie, hogy e kiosztás a nagyon szegény községeket és birtokosokat kivéve, aligha történhetik teljesen díjtalanul. Ez azonban azért sem volna célszerű, mert tudvalevő dolog, hogy a magyar ember az ingyen dolgot nem sokra becsüli. A cél azonban, a mire az állami erdészet törekszik, mindenesetre az, hogy a termelés lehető kevés költséget okozzon és a kiosztás olcsón történhessék, különösen oly esetekben, midőn a gyümölcsfa-oltványok kopárodó hegyoldalak befásítására vagy mintagyümölcsösök létesítésére fognak szolgálni. Sőt ilyen esetekben remélhető, hogy a miniszter ur a szükséges készletet a szegénysorsu népnek ingyen fogja adományozni.

A rabmunkákra nézve megjegyzi, hogy azt a gyümölcsfa-iskolákban tényleg több helyen igénybe veszik. Így pl. Vácson egy 24 holdas faiskola munkálatainak nagy részét rabok végzik s ennek köszönhető, hogy bár a földterületért, melyen a faiskola létesített, az állam holdanként 150 korona bért fizet, mégis a termelési költségek egészben véve mérsékeltek és biztosra vehető, hogy ennek a gyümölcsfaiskolának az oltványai talán az egész országban a legolcsóbbak lesznek, mert az ott alkalmazott rabmunkák, dacára annak, hogy a munkakedv fokozása végett a szabályszerintnél nagyobb munkabérek fizettetnek, egészben véve igen olcsók és a munka mindamelllett igen jó. És ez természetes, mert a rab ezt a szabadban végzett munkát szereti, kedveli és pontosan végzi, mert tudja, hogy ha nem jól viseli magát munka közben, többé nem fogják kiküldeni, hanem benn a fogházban kap foglalkozást. Ilyen munkát alkalmaznak ez időszert Nagyenyeden is, hol egy 5 holdas faiskolában végzik e munkát a rabok. Az ide vonatkozó javaslat tehát már megvan valósítva ott, a hol helyén van. A mi a tisztviselők közreműködését illeti a népnek a gyümölcsstermesztés felkarolása tekintetében, biztosítja a szakosztályt, hogy ez is meg fog történni, mert mint már említve volt ez a tisztviselőknek kötelességét képezi és bizton lehet remélni, hogy ők a szép hivatásnak lelkes buzgósággal igyekezni fognak megfelelni. (*Helyeslés.*)

Hoffmann Géza: Ismételten rámutat arra, hogy a vándortanítók mily előnyösen alkalmazhatók e téren és annál inkább, mert általuk elejét lehet venni a hivatalnokok létszáma szaporításának.

Bedő Albert elnök: Kijelenti, hogy a Hoffmann Géza indítványában foglalt kivánság már megvalósult és így határozatilag kimondani feleslegesnek tartja. Ugron János indítványa alapján úgy véli, hogy a

szakosztály kívánatosnak mondja ki, hogy különösen az államsegélyben részesülő konzervgyárak minél több székelyföldi gyümölcsöt dolgozzanak fel. Berzenczey Istvánnak a rabmunka alkalmazására vonatkozó indítványa szintén már megvalósított kívánságokat tartalmaz; a földművelési miniszter ur megbízottja volt zivés ez irányban felvilágosítással szolgálni s azt hiszi szóló, hogy ez feleslegessé teszi az indítványnak határozattá emelését. (*Helyeslés.*)

Gáspár Antal előadó: Berzenczeynek ezen indítványát úgy szeretné formulázni, hogy csak annyit mondjon ki a szakosztály, miszerint kívánatosnak tartja a rabmunka alkalmazását ott, a hol lehetséges a gyümölcsstermesztésnél és méhészetnél; magánmunkánál azonban igénybe ne vétessék.

Horváth Sándor miniszteri tanácsos: Tájékoztatás végett ismételtén megjegyzi, hogy a rabok foglalkoztatása mezőgazdasági munkával alkalomszerű és tényleg folyamatban is van; ha valamely munkához nem osztják be őket, az annak a következménye, hogy az illető munkára senkisémm vállalkozott, mert a rabok dolgoztatásánál az illető hajlamát is figyelembe veszik. Így pl. a gyümölcsstermesztésnél sincs kötelező tanítás, hanem a raboknak szabadságában áll ilyenmü munkára ajánlkozni. S a mennyiben az ajánlkozók alkalmasnak látszanak, kiképeztetnek; miután ez nézete szerint a kötelező tanítatásnál helyesebb, kéri, hogy a határozatha ezt a kívánságot a szakosztály ne vegye fel.

Bedő Albert elnök: Szerinte is elég, ha e kívánságoknak a jegyzőkönyvben nyoma marad. (*Helyeslés.*) Berzenczey István indítványának a füstölésre vonatkozó részét mint kényszerítő erővel nem bírót kívánja tekintetni s így nem lenne észrevétele az ellen, ha az indítvány elfogadtatik, s miután úgy látja, hogy az osztály a füstölés alkalmazását kívánatosnak ismeri, ennél fogva ezt a határozati javaslatok közé is felveendőnek tartja; míg ellenben Berzenczey urnak a vízvezetékek és utak kérdése, valamint a szőlők tagosításának tárgyában benyújtott javaslatát mellőzendőnek véli s elégnek tartja, hogy ezekről a szakosztály üléséről felvett jegyzőkönyv során történjék említés. (*Helyeslés.*) A gyógyfüvek termesztésére vonatkozó benyújtott javaslatát szintén nem ajánlja elfogadásra, mert mint már említette, sokkal nagyobb fontosságú és elsőbrendü szükségletek várnak a Székelyföldön kielégítésre. (*Helyeslés.*)

Ezek után a szakosztály által helyesléssel elfogadott következő határozatokat mondja ki az előadói javaslat pótlásául:

5. Kívánatosnak tartja a kongresszus a meglevő gyümölcs-konzervgyárak állami segélyezését az alatt a feltétel alatt, hogy minél több székelyföldi gyümölcsöt dolgozzanak fel.

6. A kongresszus kívánatosnak tartja a szőlőnek és gyümölcsnek fagy ellen való védelmét *a füstölés által* előmozdítani, mi czélból kívánatosnak ismeri azt is, hogy mindenik székely vármegye szabályrendeletet alkosson a füstölés alkalmazásáról.

Szőlő- és komlótermesztés.

Bedő Albert elnök: Az osztály t. tagjainak hozzájárulása alapján Éber Ernő kongresszusi tag a szőlő- és komlótermelésre vonatkozólag javaslatokat kíván tenni, kéri a szakosztály munkásságát és figyelmét ezekre is kiterjeszteni.

Éber Ernő: Rámutat arra a körülményre, hogy a komló- és szőlőtermesztésre nézve a kongresszusi javaslatokban határozott indítvány felvéve nem lett. A mi a szőlőtermesztést illeti, megjegyzi, hogy míg Magyarországon a phylloxera pusztítása óta felújított szőlőterület az előbbihez képest jelentékenyen megszorodott, addig Erdély e tekintetben nagyon is elmaradt. Maros-Torda, Háromszék, Udvarhely és Torda vármegyék szőlőterülete felénnyire csökkent.

Ugy a szőlő-, mint a komlótermesztés fejlesztését fontosnak kell tartania, mert a székely nép itthonartásának egyik leghatályosabb módját a foglalkozási, illetve kereseti ágak szaporításában látja. A komlótermesztés hazája Erdélyben Kis-Küküllő és Nagy-Küküllő vármegye. Míg a hasonló viszonyokkal bíró székely vármegyékben komlótermesztés egyáltalában nincs. Már pedig a statisztika szerint a magyar komlóterület 45%-a a kisbirtokosokra esik, tehát éppen a kis emberek művelhetik haszonnal és előnyösen ezt a gazdasági ágat és pedig nézete szerint leginkább szövetkezés útján. Előterjeszti és elfogadásra ajánlja a következő határozati javaslatokat:

Mondja ki a kongresszus, hogy a szőlő- és komlótermesztés emelése céljából szükségesnek tartja a következőket:

1. Marosvásárhelyen egy állami mintaszőlő felállítása a gazdasági egyesület támogatása mellett.

2. 20 ezer darab amerikai szőlőajtvány kieszközlése a földművelésügyi minisztertől, melyből aztán 10 mintaszőlő a vármegye különböző alkalmas 10 községében. Ugyancsak mintatelepek létesítendőek Torda-Aranyos és Udvarhely vármegyékben is.

3. Marosvásárhely székhelylyel egy szőlészeti és borászati felügyelői állás vagy a mennyiben az is megfelelő volna, egy vinczellér-képezdét végzett egyén által betöltendő ugynevezett mozgó vinczelléri állás rendszeresítése iránti lépések megtétele.

4. A szőlővessző behozatali tilalmának rendezése oly módon, hogy csak állami szőlőtelepekből származó szőlővesszőket lehessen a vármegye területére behozni.

5. Marostorda vármegye kapjon egy szénkénegraktárt, 30 drb szénkéneg-fecskendővel.

6. Nyerjenek a székely bortermelők a gazdasági egyesület ajánlatára az állami szőlőtelepekről kedvezményes áru ojtványokat.

7. Létesíttessék egy szőlőmunkás-képzőiskola, melyben alkalmas szőlőmunkások legyenek képezhetők.

8. Az olasz borvám-klauzula töröltessék el.

9. A romániai szőlő behozatalával üzött visszaélések minden erővel töröltessenek el.

10. A boritaladó töröltessék el.

11. A szőlőföjlujtási és telepítési kölcsönök módjára adatnának a székely birtokosoknak 10 éves törlesztéssel komlótelepítési kölcsönök akár az Agrár-bank, akár a Központi Hitelszövetkezet, akár más szervezet útján.

12. Tömegkomló termelésének elérése céljából állapítsák meg a vármegyei gazdasági egyesületek a vidékükre legalkalmasabb komlófajtákat.

13. A sűrűbb komlótermelés vidékein állítson föl a földmivelésügyi miniszter mesterséges komlószáritókat, az erdélyi komlóvidék területére körülbelül hármat, melyekből a Székelyföldre is jusson.

14. A gazdasági egyesületek főbb komlósvidékenként (Küküllőszög, Felső-Marosszög, Háromszék) alakítsák meg a tömegtermelő s értékesítő szövetkezeteket, melyeknek hatásköre egyszersmind mesterséges száritók fölállítására is kiterjedne s akkor nagyobb sörgyáraink is szivesebben vennék az egyforma minőségű komlót, melyet most nem szerezhetnek be.

15. A gazdasági egyesületek hassanak oda, hogy akár már létező, akár alakítandó hitelszervezet pénzügyileg átljon be közvetítőnek a termelők és sörgyárosok közé, hogy

előleget nyújthasson a termelőknek, kik ezáltal viszont hitelbe is adhatnák a komlót a sörgyárosoknak.

16. Tarifális kedvezmények az államvasuti vonalokon a bizonyos idejében, a mint azt az Erdélyi Gazd. Egylet komlóértékesítést értekezletéből kifolyóan kérelmezte is.

Bedő Albert elnök: A javaslatok t. előterjesztője részéről fölvetett kérdések, bár önmagukban véve hasznos és üdvös dolgokat tartalmaznak, mindazonáltal nézete szerint nagy részben olyanok, melyekre vonatkozólag a székely kongresszusnak határozni nem szükséges és épen azért nem is tartja változatlanul elfogadhatóknak. Szőlő-oltványokat, a hol arra szükség van és kiosztása indokolt, a miniszter ur eddig is adott. A maga részéről azt hiszi, hogy elegendő, ha a kongresszus felkéri a miniszter urat a vinczellériskola felállítására, vagy a szőlőtermelés fejlesztése és a borkezelés érdekében megfelelő szakközegek alkalmazására. (Helyeslés.)

Gáspár Antal: A kívánatosnak jelzett szakközegek alkalmazása leginkább és legegényesebben egy Marosvásárhelytt létesítendő földmivesiskola keretében valósítható meg, melyek a gazdaközönség utmutatói lehetnének s a melyben a szőlő- és komlótermesztésre is kiváló gond volna fordítható. Az iskola céljaira Marosvásárhely már megfelelő területet is szerzett. A szénkénegraktár Marosvásárhelytt már a jövő tavasszal létesülni fog. Az erre vonatkozó indítványt tehát mellőzni kívánja. Addig is, míg a földmivesiskola létrejöhét, a mi esetleg évekig elhúzódhatik, kívánja annak az óhajtásnak a kimondását, hogy mozgó vinczellériskola létesíttessék, a szőlőmivelés fejlesztése érdekében.

A szőlőmintatelepekre vonatkozó indítványra szintén megjegyzi, hogy a Maros-Tordavármegyei Gazdasági Egyesület már intézkedett arra vonatkozólag úgy, hogy megfelelő helyen 10—10 ilyen mintatelep várja a létesítését.

Ugron János a komló magas árára való tekintettel annak vasuti tarifájára vonatkozólag nem lát oly elsőrendű kérdést, hogy azért a kongresszus lépjen közbe.

Bedő Albert elnök az előterjesztett javaslatokat röviden felsorolván, a szakosztály helyeslő hozzájárulása alapján a kongresszus elé terjesztendő következő határozatokat mondja ki:

A kongresszus kívánatosnak ismeri, hogy:

a) a szőlőtermelés előmozdítása és az okszerű borkezelés érdekében a Székelyföld alkalmas helyén vinczellériskola állíttassék s hogy addig is, míg az létesülhet, a szőlőtermelés és borkezelés körül való utmutatásra megfelelő szakközegek alkalmaztassanak;

b) a komlótermelés hathatósabb terjesztése érdekében a központi hitelszövetkezet részéről a komlótermelőknek megfelelő hosszú időre kiterjedő kölcsönök adassanak s a komlótermelőknek szövetkezetekbe való alakulása az állam részéről elősegíttessék. (*Helyeslés.*)

5. A legelőerdők és a legeltetés céljaira ok-szerűen kihasználható erdőterületek kérdése.

Gyöngyössy Béla előadó: T. Szakosztály! A Székelyföld termékeny területéből a szántóföldek 23, a rét és legelőterületek valamint a kerteknek takarmánytermelésre használt részei 31, az erdők 45%-ot foglalnak el, 1% pedig a kerteknek többi részeire, szőlőkre és nádasokra esik.

A szántóföldeknek gyarapítására gondolnunk sem lehet, mert a szántóul állandóan alkalmas területek e művelési ágra már le vannak foglalva, sőt nagy kiterjedésű oly területeken is szántunk és vetünk, melyek a fentartásukra s megművelésükre fordított nagy szorgalmat és verejtékes munkát bizony csak gyenge eredménnyel jutalmazták; minthogy pedig egy lélekre alig egy kat. hold szántó esik, s jobb termést adó sík területek nem nagy terjedelmét tekintve, nyilvánvaló, hogy a saját szükségletünket kielégítő gabonamennyiséget sem vagyunk képesek termelni, hanem a szükségletünk egy részét más vidékről s részben a külföldről, nevezetesen Romániából kell beszerezni és ezzel szemben egyedül zabtermelésünkől tudunk némi pénzbevételt előteremteni. — Ezek az adatok tehát kézzelfoghatóan igazolják, hogy a Székelyföldnek már természeti fekvése, terep- és talajviszonyai a székelynépet az állattenyésztésnek és az erdőgazdaságnak minél belterjesebb üzésére utalják és tényleg e két gazdasági ág képezi a székelyek létfontosságának legjelentékenyebb jövedelmi forrását.

Az állattenyésztésre a székelyek állandóan nagy gondot fordítottak, az erdőgazdaság már nem részesült oly nagy figyelemben, mert a közlekedési eszközök, nevezetesen a vasút hiánya miatt, az erdei termékek értékesítése nehézségekkel küzdvén, az erdőgazdaságnak nem tulajdonítottak nagy fontosságot, ámbár a Marosvölgyére hajló és más a fapiaczokhoz közelebb fekvő erdőkből már a régebbi időkben is állandóan üzetett a fakereskedés, de a melyből a birtokosnak jutott aránylag csekély jövedelem mellett

inkább a fakereskedők huzzák a hasznot. Az erdőgazdaság és az erdők jövedelmezősége az erdőtörvény életbe lépése után kezdődő rendszeres erdőkezelés és a vasutnak sajnos, a Székelyföld még csak egy részén történt kiépítése után vett nagyobb lendületet, jövőre azonban a folyton nehezedő életviszonyokat tekintetbe véve, fokozottabb gondot és figyelmet kell ugy az állattenyésztésre, mint az erdőgazdaságra fordítanunk a Székelyföldön, mert *ha nem*, a székely nép nem lesz képes a család-fentartás, az állam és a társadalom iránt fentálló kötelességeinek eleget tenni.

A legujabb időben sajnálattal kell tapasztalunk e két gazdasági ágának egymással ellentétbe helyezése irányuló törekvést, holott a hegyvidékeken a nép jól felfogott érdekében ép azoknak összhangba hozására kell feltétlenül törekednünk és ennek megvalósítását kell a Székelyföldön is feladatunkul kitűznünk, mert *ha az állattenyésztés* a székelység létfenntartásának *egyik*, — bizonyára a termékeny területnek csaknem fele részét borító erdőkben folytandó *okszerű erdőgazdaság a másik főtenyezője*; hisz míg egyfelől az okszerűen üzött és belterjessé fejlesztett, de mindenesetre a birtokosok és a nép anyagi helyzetének figyelembe vételével, jelen és jövő gazdasági érdekeinek méltányos összeegyeztetésével vezetendő erdőgazdaság a birtokosoknak hábár nem túl nagy, de állandó jövedelmet biztosít, addig másfelől a mindennapi élet-szükségletet képező faanyagok nyújtása mellett az erdőgazdasággal kapcsolatos erdei munkák és a folyton fejlődő faipar állandó kereseti forrást biztosítanak a székely népnek, mely a kivándorlástól megóvja és szülőföldjén megtartja. Ha valahol, ugy a Székelyföldön, hol az erdők zöme épen a lakosságnak vagyis a székely közbirtokosságoknak ősi tulajdonát képezi, fokozottabb mérvben érvényesül a helyes erdőgazdaságnak a nép jólétére irányuló jótékony hatása.

A Székelyföldön azonban az erdőgazdaság nem szorítkozhatik kizárólag a fahasználatra azaz a fatermelésre, hanem segédkezett kell nyújtania a mezőgazdaságnak, illetőleg annak leglényegesebb ága az állattenyésztés biztosítására és fellendítésére, mert ellenesetben a kitartóan munkás, szorgalmas, de nehéz viszonyok közt élő székely nép a legeltethető területek lényeges megapadása következtében az állattenyésztésnél beállott nagy nehézségekkel és érezhető hátrányokkal nem lesz képes megküzdeni.

A Székelyföldön az állattenyésztésnek egyik főfeltétele a nyári legeltetés, mert a mezőgazdaságilag mivelhető területek

aránylag csekély terjedelme következtében az istállózás és mester-séges takarmányozás nem ölthet oly mérvet, mint más vidékeken, a marhaállománynak megfelelő legelőterületek pedig nem állanak rendelkezésünkre; ugyanis a Székelyföld területén levő összes marhaállomány felnőtt szarvasmarhára átszámítva 290,000 darab, egy darab felnőtt szarvasmarha nyári táplálására 20 métermázsza szénát véve és számításba véve a fenti állományban befoglalt, de legelőre egyáltalában nem járó állatokat, valamint azt, hogy az igás állatok a legelőket nem veszik az egész legeltetési időtartam alatt igénybe, — a legeltetés által nyújtandó évi szénaszükséglet kerekszámban 4.900,000 métermázsza, a legelőknek egész nyári továbbá a réteknek kaszálás előtt és után valamint a szántóföldeknek ugar és tarló útján legeltetésre felhasználható s szénára redukált évi hozama 3.600,000 métermázsza tehető, ennél fogva a szükséglet és fedezet között 1.300,000 métermázsza, vagyis 6,500 felnőtt marha táplálására szolgáló takarmányhiány mutatkozik, ennek pótlására számításba véve az erdei legeltetés által nyújtható hozamot is, minthogy az élő- és utótilalom alatt álló, valamint a véderdők és elsóványodott talaju erdők leszámításával mintegy 600,000 kat. holdra tehetőek azok az erdők, melyeken a legeltetés gyakorolható, melyeknek szénára redukált hozama a zárt állatok *figyelembe-vételével holdanként átlag 15, összesen 900,000 métermázsza, tehát még mindig hiányzik 400,000 métermázsza* vagyis 20,000 darab *felnőtt marha nyári táplálására szükséges takarmány*. Minthogy pedig a Székelyföldön a marhaállománynak nem apasztása, hanem az *állattenyésztésnek a megengedhető határig való fejlesztése* a cél, tehát a feltétlenül szükséges nyári, vagyis a legeltetés után gyakorlandó takarmányozásnak lehetővé tételére a mező- és erdőgazdának kezét fogva kell törekedniük.

E téren igen hálás és fontos feladat megoldása vár a mezőgazdára, mert bizony mai napság is még sajnosan látjuk, hogy a meglevő és legeltetésre állandóan alkalmas területek okszerű használatára és jókarbantartására a Székelyföldön vajmi kevés gond fordítatik, a legelők jóformán a pásztorok kénye-kedvére vannak bízva, kik a különböző állatnemekkel az egész legelőterületet nap-nap után bekalandozzák, s az állat voltaképp többet jár, mint eszik; a tanyákat és a marha háló helyeket év-év után ugyanazon helyeken állítják fel és így míg egyfelől a legelők talaja soha sem részesül a fűtermés megerősödésére szükséges pihenésben, másfelől a

trágya a helyett, hogy a legelők jókarban tartására és a fütermés emelésére fordítassék, nagy részben kárba vesz. Nem feladatom az e téren szükséges tennivalók felsorolása, hisz azt az arra illetékes mezőgazdák jobban tudják, hanem kérem őket, hogy fordítsanak minél nagyobb gondot a legeltetésnek az 1894. évi XII. törvényczikkben is elrendelt szabályozására és belterjessé tételére, valamint a legelőterütek jókarba hozására és tartására, mert ez által nagyban fogják a jelenleg mutatkozó takarmány hiányt ellensúlyozni.

Az állattenyésztés céljára szükséges területek megállapításánál aztán járjunk el egyetértően, egymással szemben elfogulatlanul és féltékenykedés nélkül, mert míg egyfelől nem volna helyes gazdálkodás a földcsuszamlások, kő- vagy hógörgetegek és vizmosások támadásának s terjedésének megakadályozására s így az alattok fekvő mezőgazdasági termékeny területek védelmére szolgáló ugynevezett véderdőknek és az olyan talajon álló erdőknek, melyeken a termőképességet csak a szakszerűen gondozott és ápolt erdő tarthatja fenn, kiirtása s pillanatnyi haszon kedvéért a termőtalajnak kiélése és tönkretétele; valamint nem volna indokolt idegenkednünk az olyan teljesen kopár vagy gyenge kecskelegelőt is alig szolgáltató, elkopárosodásnak indult területek beerdősítésétől, melyek vizmosások, földcsuszamlások keletkezése és beiszapolás által a mezőgazdasági művelés alatt álló területeket is veszélyeztetik és a melyek a teljesen terméketlenné válástól csak beerdősítés által menthetők meg s beerdősítettvén, idővel a legeltethető területek javára esnek: addig másfelől nem szabad elzárkóznunk az olyan, jelenleg ugyan erdősült területeknek, melyek rétmivelésre s így legelőnek állandóan alkalmasak, az erdőállományból való kikebelezésétől, valamint a tényleges szükségletnek megfelelően és a megengedhetőség határáig mindama erdőkben, melyek az erdő-törvényben megszabott feltételek szem előtt tartása mellett legeltethetők lehetnek, s mint legeltetési célokra használtak, az állattenyésztés útján a székelynép megélhetésének előmozdítására kiválóan hasznos szolgálatot tehetnek és kedvezőbb jövedelmet biztosítanak, mintha csupán fatermelésre használnak fel, a legeltetésnek minél kiterjedtebb mértékben való megengedésétől.

Meg vagyok győződve, hogy a mint a mezőgazdaság teljesíteni fogja kötelességét a legeltetés szabályozása, a legelők jókarba hozása és tartása körül, valamint elismeri a véderdők és a feltétlen erdőtalajon álló erdők fentartásának s a kopár területek

beerdősítésének közgazdasági szempontból és a nép jól felfogott érdekében való szükségességét s jogosultságát, úgy az erdőgazdaság ép oly készséggel nyújt segédkezet a Székelyföldön a mezőgazdaság leglényegesebb ágának, az állattenyésztésnek előmozdítására és fejlesztésére, még pedig:

1. A fatermelésre szolgáló erdőkben az elő- és utótilalom alatt álló területek kivételével a legeltetésnek, mint eddig is gyakorlatban volt, valamint azokban a véderdőkben is, hol az a fákban és talajban kárt nem okoz, megengedésével.

2. A nem feltétlen erdőtalajon álló, jelenleg nagyon erdősült, de rétszerű miveltésre állandóan alkalmas területeknek az állattenyésztés céljából legelőül való átbecsátásával.

3. A kopárok beerdősítése folytán az idővel legeltethető területekgyarapításával.

4. A hol megfelelő terjedelmű gyeplegelőnek állandóan alkalmas területek nem állanak rendelkezésre, ott a tényleges szükségletnek megfelelően, azoknak az erdőknek, melyek talajuk minőségére való tekintettel, mint legelőerdők kezelhetők, jövőre legelőerdő üzemben való kezelésével.

Az erdei legeltetés gyakorlása által, mint fent láttuk, a nyári takarmányszükségletnek majdnem $\frac{1}{5}$ -öd része fedeztetik. A jelenleg még az erdőállományhoz tartozó, de nem feltétlen erdőtalajon álló erdők már korántsem fordulnak elő oly nagy kiterjedésben, hogy azoknak állandó legelőül való átengedése és használata által a Székelyföldön az állattenyésztés kérdését megoldottnak tekinthetnők, hanem azok inkább az elkopárosodott és beerdősítendő s így a legeltetés alól egyelőre kivonandó legelőterületek pótlására, illetőleg kicserélésére fognak szolgálni. A legeltethető területeknek a kopárok beerdősítése útján való szaporítása természetesen csak hosszabb idő múlva lesz érezhető. Itt közbevetőleg megjegyzem, hogy nem tartom szükségesnek, sőt az erdősítések sikere tekintetéből czélszerűnek sem az ily beerdősítendő területeken a legeltetésnek egyszerre való betiltását, hanem e területek beerdősítése, azok kiterjedéséhez mérten több évre, a nagyobb területeknél évtizedekre illetve megfelelő hosszabb időre terjesztendő ki és a legeltetés csak az erdősítés előrehaladásához képest fokozatosan lesz tilalmazandó.

A legeltetési szükséglet kielégítésére nézve azonban a Székelyföldön a legnagyobb jelentőséggel bír az ugynevezett *legelőerdők*

alakítása, vagyis oly helyeken, hol a nyári takarmányozásra elegendő gyeplegelő nincsen, a jobb minőségű, eléggé mély és erőteljes talajon, lankás helyeken vagy szelidebb lejtésű oldalakon fekvő erdőknek *legelőerdő-üzemben* való kezelése és használata.

A *legelőerdő-üzem* voltaképpen a szálerdő-üzemek egy változata, de attól annyiban eltér, hogy a míg a rendes szálerdő-üzemnél minél jobb záródás mellett értékes faanyagok termelése a főczél, addig a legelőerdő-üzemnél csak annyi szálfát tartunk fenn, a mennyi a talaj termőképességének állandó fentartására, a vízáltali lemosástól való megvédésére és termőerejének megóvására, sőt fokozására feltétlenül szükséges. A terep- és talajviszonyoknak megfelelően a legelőerdő-üzemnél a rendes szálerdőben nevelendő szálfamennyiségnek $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{5}$ -öd vagy legfennebb $\frac{1}{2}$ -ed részét tartjuk fenn, és midőn a fák növekvése folytán a beárnyékolás nagyobb lesz, időnként a felesleges fákat egyenletes felosztással kivágjuk, itt tehát nem a fatermelés, hanem a minél nagyobb fűtermés nyerése és a legeltetésnek lehető legkiterjedtebb mérvben való gyakorolhatása a főczél.

Az erdőtvény életbelépése után elfogadott ennek az üzemmódnak alkalmazása az állattenyésztés elősegítésére a Székelyföldön tényleg kiváló jelentőséggel bír, mert míg egyfelől lehetővé teszi, hogy a legelő hiányt szenvedő székely kisbirtokosok és községek legeltethető területeiket lényegesen nagyobbíthassák, másfelől a legeltetésre használt erdőknek termőképességét állandóan fentartja, valamint a már elsoványodott legelőterületeknek termőerejét fokozza és meggátolja azoknak kopár s hasznot nem hajtó területekké válását.

Legelőerdőkké a terep- és talajviszonyok figyelembe vételével lehetőleg a kevésbé értékes fanemekkel bíró és a gyeplegelők körül, vagy azokkal határos, esetleg közelfekvő erdők változtatandók át, hogy így a legeltethető területek egy tagot, vagy legalább egymáshoz közelfekvő tagokat képezzenek, természetesen, ha a legelőerdő-üzemben kezelendő területek között rétmivelésre, illetőleg legeltetésre állandóan alkalmas kisebb vagy nagyobb kiterjedésű olyan területrészek fordulnak elő, melyeken a termőképesség fentartása céljából a fák védelme nem szükséges, azok mint gyeplegelők kezelendők és használandók, de viszont az elsoványodott és gyengébb minőségű talajjal bíró legelőkön a termőerő fokozása és az elkopárosodásnak kikerülése céljából a legelő-

erdő-üzemmódnak megfelelő záródással bíró erdő nevelendő. Még megjegyzem, hogy a legelőerdők megállapításánál és kiszakításánál természetesen ritka esetben kerülhető ki, hogy azok közé ne essenek egyes meredekebb, gyengébb talaju területrészek, különösen a patakok mentén, melyeknek elkülönítése a legeltethető területek megszakítása következtében a legeltetésre gátlólag hatna, sőt az állatoknak itatását sok helyen lehetetlené tenné, miért is az ily, rendesen kisebb kiterjedésű részletek is a legelőerdőkhöz csatolandók, csakhogy azokon a fák a teljes záródásnak $\frac{3}{5}$ -öd részéig tartandók fenn.

Fentiek figyelembevételével tehát az erdőgazdaságnak az erdőtörvényben megszabott feltételek megtartása mellett is módjában áll a Székelyföldön az állattenyésztésnek biztosítását és fejlesztését, — eltekintve a mostanáig sem korlátozott rendes erdei legeltetésről, — hathatósan előmozdítani részint az alkalmas területeknek a beerdősítendő kopárok pótlásaképp legelőül való átbocsájtásával, főleg pedig a *tényleges szükségletnek megfelelő mérvben legelőerdők alakításával*; az erdőgazdaság e segínyt bizonyára nem is fogja megvonni, minek beigazolására hivatkozhatom a Csik és Udvarhelyvármegyének több községében az erdő- és legelőterületek elkülönítésének, valamint a szükséges legelőerdő alakításának már évekkel ezelőtt közigazgatási uton és az illetékes erdészeti hatóságok közreműködésével a birtokosok megelégedésére történt foganatosítására, továbbá földmivelésügyi m. kir. Miniszter ur Ó nagyméltóságának bölcs intézkedése következtében a legelőterületeknek folyamatban levő és szakértő mezőgazdák bevonásával történő megállapítására, mihez képest most már csak a helyes nyomon megindult munkát kell az egész vonalon végrehajtanunk és akkor nem lesz ok az erdőgazdaság és a mezőgazdaság, illetőleg az állattenyésztés közt többek részéről vélt ellentétnek kiélesítésére, hanem e két lényeges gazdasági ág egyesült erővel és válllvetve fog a minden ízében magyar és szeretett hazánk védbástyáját képező derék székelynép közjólétének fejlesztésére és emelésére, valamint társadalmi békéjének biztosítására közreműködni. (*Helyeslés.*)

A fentiekben foglaltak alapján és emlékeztetve a Székely-Egyesület által a Földmivelésügyi Miniszter urhoz 1901. január hó 15-én az erdők legeltetése és a legelőerdők alakítása ügyében ugyanily értelemben intézett előterjesztésre, van szerencsém elfogadásra a következő határozati javaslatot ajánlani:

Tekintettel arra, hogy a székely vármegyék sok községében jelentékenyebb terjedelmű olyan erdők vannak, melyek az erdő-törvényben megszabott feltételek szemelőtt tartása mellett legeltethetők lehetnek, s mint legeltetési célokra használtak, a marhatenyésztés útján a székely nép megélhetésének előmozdítására kiválóan hasznos szolgálatot tehetnének és kedvezőbb jövedelmet is biztosítanának, mintha csupán a fatermelésre használtatnák fel, továbbá azon terjedelmes legelőkre, melyek sem talajuknál, sem fekvésüknél fogva legeltetésre nem alkalmasok, hanem feltétlen erdő-, sőt néhol véderőtalajt képeznek:

mondja ki a Kongresszus, hogy :

1. Kivánatosnak tartja a székely közbirtokosságok és községek tulajdonait képező erdő- és legelőterületeknek, ott ahol a birtokosok kérelmezik, a talaj-, fekvés- és terepviszonyok alapján, a kir. erdőfelügyelőségek s a m. kir. állami erdőhivatalok közreműködésével és a birtokosok meghallgatásával, közigazgatási uton leendő megállapítását oly módon, hogy azok az erdőterületek, melyek rétmivelésre, és így *legelőnek állandóan* alkalmasak, az erdőállományból *kebeleztesse ki*, a legeltetésre nem alkalmas legelőterületek pedig az erdőkhöz soroztassanak be; továbbá a hol megfelelő terjedelmű, rétmivelésre és így legelőnek állandóan alkalmas terület nem állana rendelkezésre, ott mindazon erdőkben, a melyekben a legeltetés megengedhető, vagy a melyek talajuk minőségére való tekintettel jövőre általában mint *legelőerdők* kezelhetők, a legeltetés megengedtesse, s illetve azok a birtokosok gazdasági céljaira és szükségleteire való tekintettel *legelőerdőkké* változtassanak át;

2. kivánatosnak tartja, hogy az 1898. évi XIX t.-cz. szerinti erdőkezelési költségek a községek háztartásával arányban állapíttassanak meg; s végül hogy a

3. korosabb erdőkből a faértékesítés a községek háztartására és a nép szegénységére való tekintettel, a jelen és jövő érdekeinek méltányos összeegyeztetésével engedtesse meg.

Semsey Aladár dr.: Tisztelt Szakosztály! Ezen alkalommal csak általánosságban s legfőképen azért bátorodom felszólalni, hogy életjelt adjanak magukról a brassóvármegyei hétfalusi csángók is és hogy az ő nevükben egyrészt hálás köszönetemet fejezzem ki azért, a miért őket sem hagyták ki ezen nagyszabású mentési akcióból, — másrészt pedig azon kérésüket tolmácsoljam, hogy őket ezutánra se feledjék el, ügyüket soha egy perczre se hagyják figyelmen kívül, hanem a székely testvéreikével együttesen és azonos alapokon létesítsék mindazon intézményeket, a melyek erkölcsi és anyagi javításukat előmozdítani alkalmasak. Nemcsak a természeti viszonyok, hanem a bajok, a szükségletek is meglehetősen egyformák a székelyeknél és a hétfalusi csángóknál; tehát mindazok az intézmények, a melyek a székelység javát, előrehaladását előmozdítják, mindazok a csángók javát elő fogják mozdítani, úgy, hogy épen azért a csángóknak a székelyek mentési akciójába való bevonása a legkisebb nehézség nélkül eszközölhető, miután a csángóknál különleges, a székelyekétől lényegesen eltérő intézményekre egyáltalán nem lesz szükség.

Valóban nem volna egész és tökéletes a munka, ha annak áldásai, jótéteményei a hétfalusi csángókra nem terjesztetnének ki ép oly mértékben, mint a székelységekre. Átlátták ezt a kongresszus vezető emberei is és így a hétfalusi csángók a legszebb reményekkel néznek a kongresszus működése elé; mert annak a hatalmas felbuzdulásnak, a melyről ezen kongresszus tanuságot tesz, hatalmas eredményeket kell szükségképen felmutatni, ha ez a felbuzdulás továbbra is állandóan ébren tartja az erőket.

Hogy a kongresszus tagjai tájékozva legyenek a hétfalusi csángókról és viszonyaikról, nagy vonásokban egy rövidke statisztikát bátorodom adni.

A hétfalusi csángók Brassóvármegye délkeleti részén, a mely Háromszékvármegye délnyugati részével határos, hét községben laknak, a melyek egy külön járást alkotnak. Lakosainak száma 21000. Ebből magyar 12000, román 9000. A járás területe 74527 kat. hold. Ebből k. b. 4000 hold szántóföld, k. b. 60000 kat. hold pedig erdő, legelő és kaszáló, a melyből azonban k. b. 12000 kat. hold erdő Brassó város tulajdonát képezi. A mint látható, a szántóföld csekélyisége és az erdős területek nagyobb terjedelme miatt a csángó nép anyagi felvirágoztatásának forrásai, a természet által, az erdőségekben és az ezek között elterülő havasi legelőkben és kaszálókban volnának megadva első sorban. Ezekben van az az ősforrás, a melyekből egyaránt táplálkozhatnak úgy az ipar, mint az állattenyésztés és az ezekkel kapcsolatos összes mellékfoglalkozások. Az ipar az erdők fahozamát értékesítené részben fél, részben egész gyártmányok előállításával, az állattenyésztés pedig a havasi legelőkön volna fellendíthető a tejjgazdasággal kapcsolatosan.

Én szerintem azonban mindez a csángó nép anyagi helyzetére csakis akkor volna kedvező befolyással, hogy ha olyan módzatok mellett létesíttetnének az ipari vállalatok és az állattenyésztés föllendítése érdekében szükséges intézmények, hogy azok csángó kezekben legyenek és

maradjanak, olyan formán, hogy maga a nép legyen a vállalkozó és munkás. Ebben látom ezt az egész mentési akciónak életerét. A milyen mértékben képes lesz ez a kongresszus megvalósítani, olyan mértékben fog közelebb és közelebb jutni valódi céljához, a nép anyagi fölvirágoztatásához. Az ugyanis nem sokat lendítene a székelyek és a csángók sorsán, ha valami idegen tőkepénzes, vállalkozó létesítene az ő vidékükön — akár állami engedéllyel is — gyárat, ipari vállalatot, tejgazdaságot stb., mert ebből az idegen vállalkozó fog esetleg meggazdagodni, nem pedig a nép, a mely ilyen körülmények között legfőleg a napszamos szerepére lesz utalva. Azzal pedig nem sokat lendítünk az ország és a nép sorsán, ha csupán annyira megyünk a mentési munkálatokban, hogy a népnek napszámát biztosítsuk. Ez is jobb ugyan a semminél, de a napszám körülbelül ma is meg volna a népnek. Itt tehát nem szabad megállnunk, ennél többet kell produkálnunk. A népben magában kell kifejleszteni a kezdeményezési, vállalkozói szellemet a természeti kincsek kiaknázásában, hogy így munkájának gyümölcsét önmaga, nem pedig egy tőle idegen harmadik személy szedje le; hogy az vagyonosodjék, a kinek verejtékéből az a produktum létesült; mert csak így, csak is így lesz a nemzet életfájának ez a délkeleti ága is erős, minden külső és belső viharral dacoló. Oda kell hatni és azt lehetővé tenni minden felhasználható eszközzel, hogy maga a székely és csángó nép létesítse az ipari telepeket, havasi gazdaságokat és azokat a többi vállalatokat, a melyeket a helyviszonyok javasolnak — egyrészt állami támogatással és olcsó hitel nyújtással, másrészt olyan kiviteli piacoknak megteremtésével, a hol készítményeit biztosan és állandóan értékesíteni tudja. Én például semmi különös nehézséget nem látok abban, hogy vízi erővel hajtott, egyelőre kisebb berendezésű, különböző faipari telepek, vállalatok létesítenek; egyik helyen olyan ipartelep, a hol kész szobaparkettet állítanak elő; másik helyen szerszámfákat, harmadik helyen szekéralkatrészeket, esetleg kész szekereket, egyebütt megint mezőgazdasági eszközöket, gyermekjátékokat, iskola és hivatali berendezési tárgyakat, az államvasutak, katonaság, csendőrség berendezési tárgyait stb. A fa és a szükséges vízi erő mindezekhez bőségesen meg van, csak vállalkozó nincsen a nép közül, támogatás hiányában.

Az állattenyésztési telepek és vállalatok hasonló módon volnának létesíthetők, a melyeknek produktumai részben külföldre szállíthatnának, részben itt találnának piacot a különböző ipari vállalatoknál. A tejgazdaságok produktumainak pedig itt belföldön is hatalmas piacot lehetne teremteni a készítmények megfelelő volta esetén már akkor is, ha csak az a sok internátus, kórház, fegyház, esetleg katonaság, csendőrség, pénzügyőrség meg volna nyerhető vevőnek.

Az állattenyésztéssel kapcsolatosan lehetne azután létesíteni gyapjúványolókat, gyapjúfonókat, pokrócz- és posztógyárat, bőrkikészítő telepeket, egyszóval mindazt, a mi az állati terményeket a legkisebb részéig kihasználja. Ezeket a vállalatokat megint lehetne úgy összekapcsolni, hogy esetleg az egyik produkálná a másiknak a feldolgozandó

anyagot, úgy, hogy elkezdve a nyersterménytől a tökéletes gyártmányig, minden ezeknek a vállalatoknak a kezén menjen keresztül, a mely rendszer által a vállalatok egy részének már a biztos piac is meg volna teremtve.

Ezeket a vállalatokat kisebb szövetkezetek, társulatok alakításával vélem létesítendőknék, hogy ez által a nép mentül nagyobb részének adassék magasabbrendű élethivatás, másrészt pedig, hogy a koczkázatot is többen viseljék, de viszont a vagyonosodásra is többnek nyujtassék eszköz és alkalom. Így képezem azt és úgy volna elérhető, hogy a nép maga legyen a vállalkozó is, a munkás is; a haszonban pedig mindenki a végzett munka arányában részesülne.

Ezen szövetkezetek, társulatok szakszerű vezetésére, — a mennyiben a tagok között arra alkalmas ember nem volna, — gazdasági tanítókat, esetleg az illető vállalatra, a gazdasági tanítók mintájára képzett egyéneket, a tanítókéhoz hasonló javadalmazással alkalmazna az állam. Az sem volna kivihetetlen, hogy speczialiter a Székelyföldön, a tanítóképzés ez irányba is kiterjesztenék, mi által kettős cél volna elérhető. Egyrészt az állam olcsón jutna hozzá a szükséges vezető személyzethez, másrészt a tanítóság egyrészének anyagi helyzetén is javítani lehetne olyan formán, hogy a tanító ezen rendkívüli munkájáért fizetéspótlékban, esetleg bizonyos osztalékban részesülne. Ezen helyi vezetők működését azután a kerületenként alkalmazott felügyelők ellenőriznék, a kik lehető rövid időközben kötelesek volnának minden egyes szövetkezet, társulat működését megvizsgálni, különösen abból a szempontból, hogy a szövetkezet, társulat helyi vezetőjét a szükséges utbaigazítással, tanácsal ellássák, a vagyoni ellenőrzést a lehető legpontosabban gyakorolják; mindezek mellett a szövetkezeteket, társulatokat a piacokkal állandó összekötetésben tartsák s új meg új piacokat igyekezzenek teremteni. Ilyen vagy ehhez hasonló szervezet nélkül el sem tudom képzelni, hogy a mentési akciónak eredménye legyen; mert az életrevalóság, vállalkozási szellem ez idő szerint még mindig olyan oly csekély foku a magyar embernél különösen a nép körében, hogy szakadatlan gyámkodás, serkentés, bátorítás nélkül a legéletrevalóbb vállalatok is csak hamar pangásnak, megsemmisülésnek néznek elébe.

Mindezek mellett természetesen a háziipar fejlesztésére és a földmivelés belterjesebbé tételére is minden lehető létesíteni kellene.

Az elmondottakban csak nagyjában és vázlatosan, inkább az iránynak — melyben a csángó nép anyagi javulását keresnünk kell — megjelölésével igyekeztem a kongresszus tagjainak figyelmét felhívni és jóakarátát kikérni. (*Helyeslés.*)

E mellett azonban még egy másik igen nagy kérésem is volna a kongresszus vezető embereihez szent ügyünk érdekében. Ez a kérésem pedig nem kevesebb, mint az, hogy győzzék meg a kormányférfiakat a felől, hogy az ország szegény vidékein a nemzet vagyonosodását előmozdítani, megteremteni elsörendű kormányzati kötelesség, elsőbrendű talán minden egyébnél, a melyet még akkor is kötelességük megteremteni, ha a befektetésekhez szükséges pénzt uzsorakamatra vesszük föl. Mert

ezt az uzsorakamatot legfőlebb egy nemzedék izzadja végig, s talán véres verejtéket hullat megfeszített munkája közepette, — de a következő generáció már csak híréből fogja ismerni, holott ha soha sem próbálunk, hanem összetett kezekkel várjuk az égi csodát, hát bizony akkor ez a nemzet a létért való küzdelemben nem fog versenyt haladhatni soha a többi civilizált nemzetekkel, hanem stagnálni fog, a mi már magában visszaesés, bukás. Világosítsák föl a kormányférfiakat a felől, hogy már is alig helyrehozható hibát követett el az ország, hogy a mostoha viszonyok között sinlődő vidékeknek, a legutóbbi időkgig, egyáltalán nem jött segítségére. Sőt már-már közbeszédévé vált az a mondás, hogy az egyes ember ne várjon mindent az államtól. Mindenesetre nagyon kényelmes megoldása ez a bajoknak, s az akaratszabadság elméletének hívei előtt még hangzatos mondás is. Az élet azonban másról tett bizonyosságot. Arról tett bizonyosságot, hogy a magyar ember, hacsak az istenadta természet bőséges áldása nem hull az ölébe, önmagára hagyatva, rossz anyagi viszonyai között, teljesen tehetetlen, mondjuk ki magyarán — élhetetlen. Ezt az élet, sajnos, nagyon is bebizonyította. Ez tehát tovább így nem maradhat, ezen változtatni kell minden lehető eszköz felhasználásával, még akkor is, mint mondtam — ha uzsorakamatra vesszük fel a szükséges pénzt.

Lássuk át már egyszer az ezredik esztendő után, hogy az országnak mostoha viszonyok közé jutott vidékeit nem hagyhatjuk többé az anyagi és erkölcsi elzüllés örvénye felé támo lyogni. Lássuk át már egyszer, hogy ez a nemzet nagygyá és erőssé csak úgy lehet, ha azokon a részein, a hol anyagi és intellektuális ereje gyenge; — tervszerűen, lépésről-lépésre haladva, az anyagi és erkölcsi jólét magas fokára emeljük. Lássuk át mindenek fölött azt, hogy az ország szegény vidékei mindaddig nem fognak föllendülni, a míg az egész ország nem jön segítségünkre. Ezért tehát az egész országnak segítségül kell menni. Mindnyájunknak oda kell állnunk melléjük, az egész nemzetnek, az állam egész hatalmának, erejének, hogy megteremthessük anyagi és erkölcsi felvirágzásuknak megrendíthetetlen alapjait, még áldozatok árán is. Nagy rövidlátás kell ahhoz, föl nem ismerni azt az igazságot, hogy ezeken a gyöngye oldalakon és részeken, válságos időkb en, nagyon könnyen át lehet törni a nemzet életeréhez, a mikor aztán a rövidlátás, a kényelemszeret, szűkkeblűség és könnyelműség borzasztó módon lakolni fog. *(Helyeslés.)*

Ne feledjék el az ország azon vidékei, a melyek ma már virágzásnak indultak, hogy jólétük megteremtéséhez ezek a sanyaru életviszonyok között tengődő testvéreik is hozzájárultak; ne feledjék különösen azt, hogy azok az állami intézmények, a melyeknek melengető szárnyai alatt anyagi és erkölcsi jóléthez jutottak, csakis úgy létesülhettek és állandósulhattak, hogy azokhoz filléreikkel az ország szegény vidékei is hozzájárultak. Méltányos és igazságos, sőt szigoru erkölcsi kötelesség tehát, hogy azok, a kik az életviszonyok kedvező hatása alatt jóléthez jutottak, most egyesült erővel, egytől-egyig azoknak a testvéreknek segítségére jöjjenek, a kik támogatás híján a természettel való legki-

tartóbb küzdelem mellett sem tudnak emberi mivoltukhoz illő jólétet biztosítani önmaguknak.

De ha még a testvéri szeretet nem is dobogtat már meg sziveket, a rideg számítás is meg kell győzzön arról mindenkit, hogy ha egész vidékeket juttatunk anyagi jóléthez, az által, hogy most már ezek is nagyobb terheket képesek viselni, illetőleg a mi terheinknek egy részét átvenni, — a mi terheinknek csökkenését fogja eredményezni és az az anyagi áldozat, a melyet most az egész hoz a részért, busás kamatokat fog hozni az egésznek. Hiszen a legfájóbb épen az a dologban, hogy az anyatermészet ezeken a vidékeken sem fukarkodott kincsekben; csakhogy ezek a kincsek értéktelenül hevernek lábaink előtt, mert segítség, támogatás nélkül a nyers anyagból nem tudjuk életre hozni. Az állami jövedelemszerzésnek ezer és ezer új forrása fakadhatna ezeken a vidékeken, de az a híres magyar érhetetlenség csak sopánkodik, hogy hát az állam nem tehet mindent, az egyes né várjon mindent az államtól. Dehogy nem tehet, csakhogy mostanság meg sem próbálta.

Azután meg egynéhány százezer ember mégis csak megérdemel legalább annyit, hogy minden, emberileg lehetőet kísérjenek meg sorsa javítása érdekében.

Teljes bizonyosságban vagyok a felől, hogy a nemzet maga, soha egy perczig sem fog késlekedni anyagi és erkölcsi támogatásával, a mikor délkeleti testvéreinek megmentéséről van szó. Csak a hívó szótatot várja s ott lesz ő egész lelkesedésével, minden erejével, hiszen hozott ő már sokkal nagyobb áldozatokat is. Most tehát első sorban a kormányférfiakra vár az a főséges hivatás és feladat, hogy az ország délkeleti részén az inség és nyomoruság tanyáját a jólét és kulturális föllendülés váltsa föl. Ercznél maradandó emlék fogja hirdetni nagyságukat, ha fölismerve és megértve az idők jelét, — legjobb tehetségüket, egész tudásukat a nemzet alapvető erejének, vagyonosodásának gyarapítására adják oda. Nekik kell megértetni a nemzettel, hogy a most megindított mentési akció immár elodázhatatlanná vált, nekik kell a megindított mozgalmat folytatni és létesíteni mindazokat az intézményeket és szerveket, a melyek az ország délkeleti vidékének anyagi és kulturális föllendítését megteremteni hivatvák. Biztosak lehetnek a felől, hogy a nemzet örömujjongással fogja üdvözölni honmentő törekvéseikért s munkájuk sikeres volta esetén halhatatlan fiai között fogja emlegetni mindenkoron.

Ismételten is arra kérem tehát a kongresszus vezető férfait, hogy egyrészt személyes befolyásukkal és tekintélyükkel, másrészt a való tényeknek, szükségleteknek és viszonyoknak leplezetlen föltárásával a székelykérdést úgy állítsák a kormány elé, a mely elől többé kitérni nem lehet a nélkül, hogy az ország népének százezeit és velük majdan az egész országot, súlyos válságba ne vigyék. *(Éljenzés.)*

Bedő Albert elnök: A javaslatához senki sem kívánván hozzászólni, az előadó ur által benyújtott javaslatot a szakosztály

által egyhangulag elfogadottnak jelenti ki. *(Helyeslés.)* A földművelési miniszter ur képviselője kíván szólni. *(Halljuk!)*

Horváth Sándor miniszteri tanácsos: Bocsánatot kér, hogy csak a tárgyalás befejezése után szólal fel, de nem akart irányt adni semmi tekintetben a vitának, mert ez nem is föladata. A földművelésügyi miniszter azt óhajtja, hogy teljesen hamisítatlanul és közvetlenül szerezzen tudomást a helyi bajokat illetőleg fölmerülő nézetekről. Nem volt tehát föladata, hogy a vélemények megnyilatkozására a legcsekélyebb mértékben is befolyást gyakoroljon. Engedje meg azonban a tisztelt szakosztály, most, midőn már a vita be van fejezve, sőt a határozati javaslatok is el vannak fogadva, hogy tájékoztatás végett néhány kijelentést tegyen. Ezen kijelentésekkel különben saját véleményét is elő fogja adni, mert abban a szerencsés helyzetben van, hogy rezervált álláspontja dacára teljesen hozzájárulhat azon elvekhez, a melyek az elfogadott határozati javaslatokban kifejezésre jutnak. Annálinkább teheti ezt, mert az előadó beszéde még azon kétségeket is eloszlatta, a melyeket az előre közölt határozati javaslatok ellen támasztani lehetett volna. Ismétli tehát, hogy teljes mértékben hozzájárul azon elvekhez és óhajtásokhoz, a melyek e határozati javaslat három pontjában le vannak fektetve. Teheti ezt annyival inkább, mert tények alapján állíthatja, hogy pld. a határozati javaslat első pontjában említett gazdasági elvek a kormány által már régen el vannak fogadva és teljes mértékben alkalmaztatnak.

Ha mindamelllett nem minden esetben történt meg az az átalakítás, illetőleg csere, a mely a javaslat első pontjában említettik, annak oka nem az, mintha a kormányban nem lett volna meg a hajlandóság annak keresztülvitelére, hanem az, hogy néhol a kívánság ez iránt még nem nyilvánult meg, másrészt meg ezen átalakítást nem is lehet egyszerre keresztülvinni. De, hogy a földművelésügyi miniszter e kérdéseket komolyan figyelemre méltatja, bizonyítja az, hogy e kérdéseket illetőleg az akciót ő maga már ezelőtt megindította. Hiszen, mint tudva van, már a múlt évben két-két szakembert küldött ki a székely vármegyékbe, hogy ott a helyszínen a viszonyok figyelembevételével állapítsák meg a teendőket. Ezek a szakemberek egy vármegye kivételével a munkát még most is folytatják és hiszi szóló, hogy e munkának meg lesz az eredménye, úgy, hogy az összes jogos várakozások teljesülni fognak, legfeljebb az kérdéses, hogy mikor. Lesznek talán esetek,

hol a czélt rövid idő alatt elérni nem lehet, mert az olyan átalakulások, a minőről a javaslat első pontjában szó van, a dolog természeténél fogva rövid idő alatt nem vihetők keresztül. Ha pld. a legelő-erdők kérdését vesszük, az mondhatjuk, hogy ezt a gazdasági műveletet ott, a hol kívánatos, a legtöbb helyen engedélyezni lehet, de nem minden esetben, hogy úgy mondjuk elvileg, mert tényleg az átalakítás néha akkora áldozatot kíván, hogy az az elérhető hasznot felülmulná, így pld. említheti fel, hogy a régi Marosszéknek tulajdonát képező erdőkben a talaj és égalji viszonyok igen kedvezők a legelő-erdők üzem-mód behozatalára s ez bizonyára engedélyeztetni is fog.

És mégis azt hiszi, sok idő fog elmúlni, míg ez megvalósítható lesz, mert az elérhető hasznot az átalakítással járó kiadás felülmulná. Be kell tehát várni azt az időt, midőn a szükséges ritkításnál kivágott fa értékesíthető lesz, hogy legalább az átalakítás költsége megtérüljön.

A határozati javaslat második pontját, megvallja, kissé határozatlannak tartja. Mindamellett megjegyzi, hogy magának a miniszternek is az az óhajtása, hogy a birtokosok minél kevesebb költséggel terheltessenek; amennyiben tehát pénzügyi érdekek sérelme nélkül lehetséges lesz, a kormány mindent meg fog tenni ez irányban. Az 1898. évi XIX-ik t.-cz. életbeléptetése alkalmával a Székelyföldet illetőleg ez már meg is történt, a mennyiben a székely vármegyékre nézve megállapított kezelési költségek, mondhatni, a legmérsékeltebbek az egész országban. E mellett a törvény úgy van megszerkesztve, hogy a további könnyítések sincsenek kizárva. A törvény ugyanis lehetővé teszi, hogy a kezelési költségek ötévenként állapíttassanak meg. Az a véleménye, hogy a második pontban foglalt sérelem tárgyalható, mert annak van valami gyakorlati értelme, figyelmezteti azonban a tisztelt szakosztályt, hogy annak az óhajtásnak a teljesülése, hogy a költségek a községek háztartásával arányban állapíttassanak meg, nem a minisztertől, hanem elsősorban magától a vármegyéktől függ. A törvény szerint ugyanis a miniszter vármegyénként egy összegben állapítja meg a kezelési költségeket, hogy aztán községenként és birtokosonként oszlassanak meg. Ezt a föladatot a törvény a vármegye egyik autonóm szervére, a közigazgatási erdészeti bizottságra bizza. Ez osztja fel az erdőjövedelem figyelembevételével a költségeket az egyes birtokosokra és ebben a munkájában a kor-

mány nem is folyhat be. Legfeljebb ha panasz adatik be, kerül az ügy a közigazgatási írószág elé. A költségek fölosztásának helyessége attól függ tehát, hogy a vármegyék közigazgatási bizottságai az erdészeti bizottságba oly egyéneket küldjenek, a kik az egyes községek anyagi viszonyait ismerik, s tehát a terhet igazságosan képesek fölosztani. A mi a harmadik pontban említett kívánságokat illeti, erre nézve ki kell jelentenie, hogy a fölmivélésügyi miniszter indokolt esetekben már régidőktől kezdve igen sok fahasználati egedélyt adott ki, sőt tapasztalásból mondhatja, hogy e tekintetben már tovább is mentek annál, a mi gazdasági szempontból megengedhető lett volna. Azt például sajnosan konstatálja, hogy a székelyföldi erdőkben kivéve a bükkösöket, ma már a rendes évi fatermésen túl, a tőkéből is fogyasztanak bizonyos részt, bár másfelől az is igaz, hogy a rendkívüli fahasználat engedélyezését nyomós okok követelték, melyek elől kitérni nem lehetett. *(Éljenzés.)*

6. Bányászat.

Andreics János előadó: Tisztelt Szakosztály! Ama széles körben megindult mozgalom, mely a Királyhágón tuli magyarok egyik legősibb és legjellegzetesebb törzsének, a székelyek létkérdésének sikeres és alapos megoldását feladatául tűzte ki, kell, hogy magával ragadjon minket is, kik bár távolabb vidéken élünk, de a kenyérkeresés fáradságos munkája közben szoros érintkezésbe léptünk székely honfitársainkkal és felismerve bennük a faji jelleg legszebb vonásait, a rendületlen becsületességet, kitartó munkásságot és önérzettel párosult rendszeret, hazafias kötelességünknek tekintjük, hogy a mi felfogásunkat is nyilvánítsuk, a mi segítségünket is felajánljuk, midőn megmentésükről van szó.

Ezen őszinte érzület folyományaként beterjesztett javaslatom támogatására van szerencsém ugyancsak a javaslattételeknek megfelelő pontokba foglalva, következő indokolást beterjeszteni:

1. Ha tekintetbe vesszük a nehéz közlekedési viszonyokat, melyekkel az ásványi tüzelő anyagoknak térhódításuk közepette küzdeniük kell, nem fogunk csodálkozni, hogy az összes magyarországi széntelepeket mennyiség és termelési bőség tekintetében messze fölülmuló zsilvölgyi szénmedenceze kiaknázása messze hátramarad a többi jóval silányabb szénfajtájuk mögött. A nagyobb távolságban való sikeres konkurrálás még a jelenleg fenn-

álló szállítási tarifa leszállítása daczára sem remélhető, ezért talán jogos, hogy mi, izolációnk révén a nálunk befektetett óriási tőke, a reánk hármló nagy horderejű közgazdasági feladatok tekintetbe vételét és az egyedüli eszköz megadását kérjük, melylyel ekszisztenciánk koczkáztatása nélkül első sorban hazafias kötelmeinknek megfelelhünk. Nem szólok csupán a Zsilvölgyről, hanem az összes erdélyi vállalatokról, melyek egyetemlegesen sinylik a térbeli nehézségek szülte hátrányt.

2. Szoros kapcsolatban áll az 1. alatti indítványommal a 2-ik is, mert az a mesésen sok természeti kincs, mely Erdély völgyeiben és hegyeiben jórészt még feltáratlanul hever, talán beláthatatlan időnkig érintetlenül kell, hogy maradjon, ha annak fogyasztási helyéül egyedül hazánkat, sőt csak Erdély (állami és magán) piacját akarnók megnyerni. Midőn a romániai vasutat a t. szakosztály figyelmébe ajánlom, ki kell térnem az erdélyi kiviteli forgalom részletezésére is. Hazánkban talán sehol jobban nem érezzük azt, hogy gazdasági és ipari tekintetben mily rosszul áll a mi kiviteli kereskedelmünk, mint éppen Erdélyben. Egyik legfonákabb kényszerhelyzetünk az, hogy ami csekély kiviteli cikkünk van is, az nem nyersanyag, hanem iparcikk, melyet először is itthon nehezen és drágán tudunk előállítani, hogy nemcsak az ország szivéig, hanem hozzánk is elhatol u. a. iparcikkek behozatala az északi és nyugati államokból, másodsor pedig szállítjuk őket oda, hol már a német és angol gyártmányok olcsóságukkal, no meg jóságukkal is sokkal kiválóbb helyet foglalnak el. Még a vasipar képes volt úgy, a hogy prosperálni, de ma már a német nyersvasbehozatal egy-két Balkán állambeli vasgyárnak annyit segített, hogy a resiczai és diósgyőri vasművek újabb időben mutatkozó exportkedvének ugyancsak kemény próbakövön kell megmutatnia ellentállóképességét. Mindezen tényekből önként folyik, hogy nekünk igenis nyers anyagot és pedig lehetőleg a föld kincseit kell a külföldre (reánk nézve csakis a Balkán államokról lehet szó) szállítanunk és pedig azért, mert azok minden tekintetben versenyképesek, még a mindenüvé tolakodó angol árukkal szemben is. Nem akarom tagadni, hogy megvan ma is már az ut arra nézve, hogy ezen óhajtott piacokat megközelithessük, de ez oly tekervényes, oly rögös főleg reánk, zsilvölgyiekre nézve, hogy abban köszönet alig van, annak lehet jelentősége stratégiai, személyforgalmi szempontból, de az árukivitel szempontjából, a mint

azt statisztice be lehet bizonyítani, alig. Mennyivel más volna a helyzet, ha a Strij- és Zsil-völgyének mérhetetlen kincseit rövid, sőt mondhatnám egyenesen erre teremtett uton lehetne exportálni! Gondoljuk csak meg, hogy ma a Zsilvölgy, mely a déli államoknak egy fél millió métermázsa szenet alig szállít, már meglevő petrozsény-lupényi vonalának livazényi állomásától négy kilométerre eléri a román határt, onnan negyvenöt kilométerre már érintené a romániai transversális vasutat s így alig 50 kilométer távolságra már eljuttathatná terményeit a szomszéd állam egyik főéréhez. Az a 8—10 millió métermázsa össztermelés, mely ma saját szükségletünk fedezésére kihozatik, felrughatna 15 millióra, mely 5 milliónyi különbözet az országnak (adók révén) és a magyar munkásoknak tiszta nyereség volna. 5 millió q előállítására kell megközelítőleg 3000 munkás, ezeket ha a kellő szervezkedés létre jön, kizárólag magyar vidékről, helyesebben Székelyföldről toboroznók, kik kereshetnek annyit, hogy tisztességesen megélhetnek 12—15000-re menő hozzátartozóikkal együtt is. Ha pedig nekünk bányatársulatiaknak megadatik az alkalom, hogy kereskedelmi összeköttetéseink javultával vállalkozásainkban egy kissé messzebb menjünk, ha esetleg szénpiacunkat kiterjeszthetnők a Fekete-tenger partvidékére s nyersterményeinkkel eljuthatnánk Constanzáig, ez megint csak előnyös kihatással lenne közgazdasági és társadalompolitikai szempontból. A vasut összes költségei nem tennének ki többet, mint 11—12,000.000 koronát (magyarországi területre esnék ca 3—3¹/₂ millió), mely összeggel igaz, hogy nem tudnók azonnal a székely kérdést dülőre hozni, de mégis egy nagy horderejű faktorává avathatnók, mert nem szabad felednünk, hogy maga a vasut építése is hány munkásnak adna jó időre munkát, annak elkészültével pedig joggal remélhetjük alábbi pontokban foglalt javaslataink létrejöttét.

3. Az 1. és 2. pontbeli javaslatok szinte magukban rejtik a 3-ikat is és így ennek indokolására, elkerülve minden messzebbi kitérést, elég lenne felhoznom azt, hogy a legutóbbi években kötött vámszerződés mily rendkívül visszásan és igazságtalanul alkalmaztatott reánk, kik az előtt mégis némileg számottevő exporttal dicsekedhettünk. A francia rendszer, mely a lignit és kőszén elnevezéseken kívül semminemű distinkenziót nem ismer, átlántaltatott a román közhasználatba is és így jutott a mi olygocenbeli, jobb kiállítású barnaszénünk 6000 kalóriájával együtt a lignit-

fajtájuk közé és nyögi azt a rémségesen magas vámtarifát, mely rá több-kevesebb fortély vagy együgyűség folytán román részről oktrojáltatott. Hogy ez a mi viszonyainkat nagyon is sajnálatos módon tangálja, azt meg fogja érteni mindenki, ha tudomására jut, hogy az angol befolyás alatt álló román tarifa-bizottság csakis a pécsi szenet kegyeskedett arra érdemesnek találni, hogy alacsonyabb díjtétellel, mint „köszén” léphesse át a határt. A mint a szenet, úgy a többi bányászati cikkeket is nagyon hátrányosan befolyásolja a jelenlegi mostoha tarifa. A töménytelen mennyiségű só, melyet Erdély termelni képes, ugyszólván az összes Balkán államok szükségletét bőségesen elláthatná, ha e gát útját nem állaná; a vasérczek is a legelőnyösebben ott volnának értékesíthetők; az arany-, ezüst-, ólom- és kénegtermelés, mely ma szintén a stagnálás jegyében sinylődik, csak úgy mint a fent felsorolt áruk, ha talán kisebb áron is, de mégis fokozottabb mennyiségben kelhetnének el.

4. Az állam intézményei közül a magyar államvasutak leginkább mondhatók arra hivatottaknak, hogy a beléjük fektetett tőkét akár logice, azaz államháztartásilag helyesen, akár nem, de gyorsan és lehetőleg busásan kamatoztassák. Távol legyen tőlem a szándék, mintha az irányelveket, melyek a jelenlegi vasuti díjszabás megállapításakor a mértékadó köröket vezérelték, behatóan bírálólag tárgyává akarnám tenni, csak általánosságban, általunk, üzemi emberek által megfigyelhető szempontból akarom konstatálni, hogy sokkal reálisabb, közgazdaságilag is helyesebb volna, ha a vasut alacsonyabb díjtételek behozatalával igyekeznek a kereskedelem és az ipar szolgálatába állani és így első sorban közhasznú missziójának megfelelni, mint minden téren és eszközzel arra törekedni, hogy az ily felemelt tarifarendszerrel lehetőleg használjon az államnak. Szintugy helytelen politika, már legalább az előbbiekben vázolt intenczióhoz következetes az, hogy vonatodik oly vonalak kiépítéséhez fogni, mely talán már meglevő vonalainak forgalmát részben (valljuk meg, mindig csak kis mértékben) elvonná. Egy új vonal kiépítése mindig csak új forgalmat szül, mely ha egymagában nem is képes közvetlen a forgalom megindultakor a beléje helyezett várakozásoknak mindenben megfelelni, mégis bővebben kárpótolandja azt a mellékes veszteséget, mely a régibb vonal forgalomcsökkenéséből beáll. Ugy a tarifaleszállítás, valamint az újabb vonalak nyitása pedig tiszszerte meg-

hozza a maga gyümölcsét indirect uton és pedig az érintett környék produkciójának lényeges emelése, az ebből eredő különböző adók, helyi forgalom etc. felszökése által, meg sem említve, hogy hány tengődő embernek, — derék székelynek adja meg ezzel a megélhetést és mily nagyot lendít vele egy országrész őstermelésén és iparán.

Igaz ugyan, hogy hazánk mesterséges víziutak létesítésétől még nagyon vonakodik, de mégis ott, hol oly hatalmas érdekek fontolgatásáról van szó, nem maradhat el egy eszme sem, mely hivatott lehet azokat szolgálni. Ily eszmének minősítem a Maros szabályozását is, melynek keresztülvitele először is nem nehéz (azaz rövid időn belül megvalósítható és nem is költséges), másodsor pedig áldásos, olcsó és nagyon jól kihasználható közut volna mindazok számára, kik nagymennyiségű egyöntetű nyers-terményeikkel (fa, zöldség, gyümölcs, bányatermékek) messzebb, akár bel-, akár külföldi piacot akarnak felkeresni. Kint Németországban talán egyenes arányban állanak a vasutak a vízi műutakkal és a csehországi Elba, mely azonban vízbőségre sokkalta mögötte áll a mi Marosunknak, legjobb szállítópályája az ottani barnaszénnek, mely silány minőségével a vasuti költségeket nem bírná Berlinig sem elviselni és ez uton megközelíti Hamburgot és ott képes konkurrálni az angol kőszénnel. Sulyt akarok azonban ismét helyezni e kérdésnél a mezőgazdasági viszonyok javulására is, mert az ily szabályozásoknak okvetlenül messze elterülő árterek szabályozásával is össze kell függeniök, a mi megint csak előnyös közgazdasági szempontból. E helyütt ismét ki kell emelnem, hogy e huzamos ideig eltartó szabályozási munkálatok nagyon sok székelynek adnának kenyérkereső munkát.

Nem tagadom, hogy rendkívül sok a tennivaló e téren, de éppen ez a körülmény a legjobb bizonyíték arra nézve is, hogy nagyon sok munkás találhat e körül foglalkozást. E javaslat-tétel bővebb fejtegetését szívesen átengedem ahhoz értő és arra hivatott szakembereknek.

5. Ennek a javaslatnak a pártolására legyen szabad felemlítenem, hogy daczára annak, hogy a pécsi iskola már 6 év óta áll fenn (tehát három ciklusban abszolveált frekventánsokat), Magyarország legnagyobb bányavállalatainál is keresve kell keresnünk egy-egy magyar végzettségű altisztet, ki szénbányaiskolában nyerte volna kiképeztetését. Igaz ugyan, hogy az altiszti minősítésről szóló

bányatörvény még csak javaslat alakjában van meg, de tekintettel a mindig kiáltóbban felmerülő szükségletre, nem késhetik soká ennek életbeléptetése és akkor vajjon honnan vesszük a kellő számu altiszteket, kik magyarok és magyar szénbányaiskolát végzetek is legyenek? Az az egy fennálló iskola, bármily szakszerűen teljesítse is feladatát, még sem lesz képes a szükségletet pótolni és így éppen most volna időszerű e hiány pótlásáról gondoskodni. A felállítandó iskola ama kitűnő auspicziumok mellett létesülhetne, hogy annak minden végzett növendéke nemcsak a Zsilvölgy vagy általában Erdély szénbányáinál nyerne alkalmazást, hanem hazánk bármely szénbányászatánál szívesen foglalkoztatott altisztté képezhetné ki magát és így rövid idő alatt fényes tanubizonyosságot tenne a székelyek alkalmazhatóságáról és életrevalóságáról. Jó hatással volna a székely ifjak ilyfoku kiképeztetése már azon szempontból is, hogy itteni alkalmaztatásuk újabb vonzóerőt gyakorolna honfitársaikra, kik mindenesetre nagyobb örömmel állnának idegen helyen munkába, ha látják, hogy vérükből való felügyelet alá esnek. De nyerne vele az állameszme is, mert valljuk meg, hogy e nemzetiségektől lakott vidéken a magyarság ugyancsak egészséges lendületet nyerne azzal, ha e tisztán magyarajku, hazafias lelkületű elem vegyülne közéjük és tekintettel felettes helyzetükre, befolyásukat hazafias szempontból áldásosan tud érvényesíteni. Tudjuk tapasztalatból, hogy ott, hol a bányászat kezdődik, a kultúra még rendesen nagyon alacsony nívón áll és első sorban a bányászok hivatottak arra, hogy a kezdetleges helyzetet hathatósan átalakítsák, éppen azért azon kell lennünk, hogy az ily mélyreható átalakulások rugóit oly egyénekben keressük, kik egészséges, tőzsgyökeres magyar gondolkozással szinte akaratlanul is a magyar állameszmét, a magyar kulturát terjeszszék ott, hol a népnevelés csak a legprimitívebb eszközökkel lehetséges. A zsilvölgyi szénbányásziskola létesítésére vonatkozó összes előmunkálatok már elkészültek, a minisztérium többször behatóan foglalkozott keresztülvitelének megvalósításával, a mire nézve igen jó alkalom kínálkoznék, ha a székely kongresszus a saját ügyét ezzel kapcsolatba hozná.

A vaskohászati altiszti iskola létesítésének szükségessége mellett mi sem szól jobban, mint az, hogy ily intézmény jelenleg nálunk még nem létezik. Ha végigtekintünk a sok, hatalmas, ezreket foglalkoztató vasgyárakon, melyek magyar földön magyar

munkások erejével dolgoznak, nem kell-e szívünknek elszorulni azon gondolatra, hogy a sok jól fizetett, szép hatáskörrel felruházott altiszt (Werkführer vagy Meister) közül nincs egyetlen egy magyar sem, vagy legalább olyan, ki bent az országban képezhetne volna ki magát. Mily jó szolgálatot tennénk tehát a magyarság reputációjának, meg első sorban a székely ifjak intelligensebb részének, ha módot nyújtanánk nekik, hogy e téren is felléphessenek. Azután hol volna jobb alkalmunk a praktikus kiképzetésre, mint éppen Vajda-Hunyadon, hol elméleti ismeretek elsajátítása mellett az ország egyik legelsőrangú vasművében ismerkedhetnének meg pályájuk gyakorlati részével is? E javaslatot még nem terjesztettem a magas kormány elé, de ha az igen tisztelt elnökség az eszmét magáévá teszi, szívesen rendelkezésére bocsátom a már készen kidolgozott tervezetet, mely hasonlóan a pécsi szénbányaiskola számára annak idején alkotott előterjesztésemhez, a felállítandó iskola egész rendszerét felöleli.

6. A többi bányatársulat*) bevonását azért javaslom, mert nyu-

*) Szívesen rámutatok azon bányaművekre, melyek részben ma már sok székelyt foglalkoztatnak, részben nagyon alkalmas talajt nyújtanak arra, hogy a székelyek egészséges törzse abban gyökeret verhessen, és pedig ezek:

Nadrági vasipar társaság, igazgatóság Nadrág.
 M. kir. vasgyári hivatal, igazgatóság Kudsir.
 M. kir. vasgyári hivatal, igazgatóság Vajda-Hunyad.
 Lövétei vas és lignit b. kohó, igazgatóság Lövéte.
 Kaláni bánya és kohó r. t., bányagondnokság Telekes.
 Concordia bánya, Cell & Artzt, igazg. Brassó.
 Gyergyói első bányatársulat (Zsigmond testv.), gondnokság Egeres.
 Erdővidéki bányaegylet r. t., igazgatóság Köpecz.
 Urikány-zsilvölgyi kőszénb. r. t., igazgatóság Lupény.
 Victoria kőszénb. r. t., igazgatóság Lupény.
 Salgótarjáni kőszénb. r. t., igazgatóság Petrozsény.
 Felső-zsilvölgyi kőszénb. r. t., igazgatóság, Vulkán.
 Allerheiligen arany és ezüst b. t., igazgatóság Zalatna.
 Özv. Moldován Demeterné arany- és ezüst b. t., igazgatóság Boicza.
 Gyalumarei arany- és ezüstb., igazgatóság, Brád.
 Csertési arany és ezüst b. r. t., gondn. Hondol.
 Kismuncsellí „Nándor” érczbánya r. t., igazg. Rusora (Puj).
 Nagyági m. kir. magán és társulati aranybányamű, igazg. Nagyág.
 Oláhlaposbányai m. kir. bánya- és kohómű, hivatal Oláhlaposbánya.
 Ó-Radnai m. kir. és társ. bánya- és kohómű, hivatal Ó-Radna.
 Johann Nepomuk bányatársulat, igazgatóság Boicza.
 Szent-Háromság bányatársulat, igazgatóság Nagy-Almás.

godt lelkiismerettel merem megjövendölni, hogy mindenik saját hasznát mozdítaná elő és a székelyek elhelyezésével kapcsolatosan jóra való munkásainak számát szaporítaná.

A kartell ügyét illetőleg tudom ugyan jól, hogy nagyon sokan lesznek, kik hosszadalmasnak találják az ennek folytán rájuk háramló kötelességet, illetőleg a majdan követendő eljárást, mégis ennek keresztülvitelétől reményelem a legmaradandóbb sikert, azért bővebben kívánok foglalkozni az alkotandó rendszer egyes momentumaival. Első sorban is egy egyezmény létesítésére kellene felhívni az összes nevezett bányavállalatok vezetőseit, mely azon eszmében csucsosodnék ki, miszerint a székely munkásokat minden tekintetben pártolni, azok ügyét a lehetőségig istápolni kell. Ezen egyezmény pontjai közé fel kellene venni:

a) Szakavatott jó csapatok gondjára bizandó a tapasztalatlan, kezdő székely munkás kiképzése.

b) Eleinte az ujonnan érkező székely munkásoknak a fegyelem

Kis-Almás-Porkurai arany- és ezüsbányatársulat, igazgatóság Porkura.

Fericsel-Tekerő-Magurai és Serbány-Porkurai bányatársulat, igazg. Tekerő.

Magyar Tharsis bányatársulat, üzemvezetőség Zalatna.

M. kir. arany-, ezüst-, kohó- és kéneggyár, m. kir. főbányahivatal Zalatna.

Erdélyi rézbánya r. t., gondnokság Balánbánya.

Első erdélyi aranybánya r. t., igazgatóság Boicza

Muszári aranybánya r. t., igazgatóság Brád.

Rudai 12 Apostol bányat., igazgatóság Brád.

Concordia bányatársulat, igazgatóság Bucsum.

Felsőmagyarországi bánya és kohó r. t., üzemvezetőség Botes.

Szent-Háromság-Mária-Magdolna b. t., igazgatóság Bucsum.

Uj-Concordia bányatársulat, igazgatóság Bucsum.

Vulkói Péter és Pál bányatársulat, igazgatóság Zalatna.

Bunavestrire bányatársulat, igazgatóság Czebe.

Györffy Gyula és társa, üzemvezetőség Boicza.

Kajanelli ércbányatársulat, igazgatóság Boicza.

Sent-Gábel és Mihály kocsesti b. t., igazgatóság Abrudbánya.

Kristyóri aranybányatársulat, igazgatóság, Kristyór.

Szent-Mária bányatársulat, igazgatóság, Brád.

Offenbányai arany- és ezüsbányatárs., igazgatóság Offenbánya. (Röder Ottó.)

Fericsell-stanizsai arany-bányatársulat, igazgatóság Offenbánya.

Affinis Gauri Mária Troas b. t., igazgatóság Abrudbánya.

Alsóverkes Szt-Háromság b. t., igazgatóság Verespatak.

M. kir. társulati arany- és ezüsbánya, kir. főbányahivatal Zalatna.

Verespataki magántársulatok, üzemvezetőség Verespatak.

Marosujvári sóbányakerület, kir. főbányahivatal Marosujvár.

határain belül megengedhető kedvezményekkel az idegenben való megszokást lehetővé kell tenni.

c) Gondoskodni kell arról, hogy esetlegesen beálló munka-
apadás alkalmával a székely munkások keresetüktől el ne essenek.

d) Ha a c) alatti pont a helyi viszonyok folytán keresztülvihető
nem volna és számukra egyéb mellékfoglalkozás nem akadna,
gondoskodni kell arról, hogy az elbocsátandó székely csapat más,
a bányavállalkozók szövetkezetébe (kartell) tartozó vállalatnál nyer-
hessen alkalmazást.

e) A bányavállalkozók szövetkezete még a fegyelem fentartása
szempontjából is egyöntetűen járjon el, pl. egyik helyen reni-
tencia vagy bujtogatás miatt elbocsátott, eladósodás miatt meg-
szökött munkás más, a szövetkezetbe tartozó vállalathoz fel ne
vételék.

f) Szigoruan eltiltassék a szövetkezett vállalatoknak egymás
munkásainak eltorzítása.

E pontozatok életbeléptetése után biztosan remélhetjük, hogy
a mi ősrégi időkből átültetett munkarendszerünk oly jó iskola
lenne a józanság korlátjai között mozgó, de még szisztematikusan
dolgozni és a viszonyokkal megalkudni nem tudó székelyek szá-
mára, hogy nem sok időbe fog kerülni, míg belőlük derék bánya-
és kohómunkásokat, ivadékaikból pedig hazánk bármely iparágá-
ban is alkalmazható munkásokat nevelhetünk. Nem marad el bizo-
nyára az az idő sem, hogy a Székelyföldről hozzánk vándorolt
munkásraj minden lekötöttsége daczára elvándorol innen hazánk
más részére, hol lassanként elhódítja a cseh, morva, lengyel és
krajnai munkások helyét, az ő megüresedett itteni kolóniájukat
ujabb székelyföldiek népesítik be, kik elődeik példáját már sokkal
könnyebb szerrel követhetik az itteni, azelőtt talán ellentéteőbb
viszonyokat körülményeiknek megfelelően átalakultaknak találván.

E javaslatom főleg annak a sok huzavonával és tömérdek
költséggel járó eljárásnak a megkönnyítésére van hivatva, mely-
lyel a székely munkások eddigi toborzása végbe ment. Szerintem
a körjegyzők vagy a náluk alkalmazott megbízható egyének van-
nak arra hivatva, hogy a népen is, meg a munkát keresőn is köz-
benjárásuk folytán segítsenek. E hivatalokat felismerhetés végett
alkalmas czimtáblával kellene ellátni, bent pedig egy rendszeres,
pontos nyilvántartást kellene vezetni mindazon munkásokról, (kor,
képesség, kivánság etc.) kik munkába állani akarnak. A munkás

keresők, munkásfejenként fizetendő csekély díj ellenében (melyet csak sikeres toborzás után volna köteles lefizetni), megkapnák ott az összes őket érdeklő felvilágosításokat, mikről újból hangsúlyozom, fel kell tételeznem, hogy egyrészt szigorúan lelkiismeretes adatok, másrészt külön ellenőrzés alatt állanak. Ezzel gyökeresen megjavíthatnók az eddigi fonák eljárást, midőn verbunkosok módjára faluról-falura kellett házalva vonulni; így például csak a mi társulatunk 1895-ben és reá következő években nem kevesebb mint 32.000 koronát költött toborzásra. Az tény és első helyen említendő körülmény, hogy e munkások, ha nem is teljes számmal, de mégis jórészt ma is itt dolgoznak, sőt egy nem csekély részük letelepítettnek mondható, mivel otthoni kicsi birtokocskáját pénzzé téve, nálunk szerzett földet, fekvőséget, melynek birtoklása a legjobb kötelék, mely elszakíthatlanul vidékünkhez fűzi és a már megkezdelt takarékossgot és okos életmódot benne rendszeresíti és istápolja.

Székely munkás dolgozik: Petrozsényben 650, Lupényben 700 és Vulkánban 70.

Ama visszaélések közül, melyeket nemcsak a székely munkások, hanem általában a munkások munkakönyvükkel különféle előnyök kicsikarására elkövetnek, fel kell említenem, hogy többen kitépik, némelyek kitöltetlen mutatják be a személyleírást tartalmazó lapot, mások községi pecsét nélküli könyvekkel, ismét mások hamisított születési évszámokkal igyekeznek bejutni. Tény ugyan, hogy ez csak sporadice jelentkező tünet, mégis említésre méltó.

A bányatörvényben foglalt, a munkások bér- és szolgálati viszonyait, valamint betegsegély- és nyugdíjigényeit tárgyaló paragrafusok megszültét egyhamar reménylenünk nem lehet, de nem is tangálja közelebről a székely kérdést, éppen ezért csakis annak leendő megsürgetésére terjeszkedem ki. *(Élénk éljenzés.)*

Ezek alapján van szerencsém a következő határozati javaslatomat elfogadásra ajánlani:

mondja ki a kongresszus, hogy

1. Miután a Székelyföldről, daczára a gyakori kutatásoknak és (nagyobbrészt külföldi tudósok által szerkesztett) földtani leírásoknak, hű geológiai képünk még mindig nincs, fölkéri a kormányt, hogy szakközegei által a Székelyföld geológiai föl kutatását mielőbb dolgoztassa ki, mely

munka alapos támpontul szolgáljon ama kérdés tanulmányozására, hol találhatóék föl ama bányászható ásványok, melyekkel a székelyföldi bányaipart lukratíve fokozni lehetne.

2. Mivel Hunyadmegyében a nagymennyiségű ásványi kincsek és szén-bányászata alapot nyújt ahhoz, hogy a jelenleg a Zsilvölgyben foglalkoztatott székelyek számát (2100) megsokszorozzuk, felkéri a kormányt, hogy ipari intézményei, főleg a vasut szén-szükségletének legalább Erdélyben elfogyasztott részének megrendelése által a zsilvölgyi és székely szénipar fellendítéséhez járuljon hozzá.

3. Felhívja a kormány figyelmét ama nagyon is visszavám-tarifára, mely jelenleg kiviteli kereskedelmünket a Balkán-államokkal szemben nemcsak bénítja, de teljességgel lehetetlenné teszi.

4. Reá mutat, hogy az államvasutak magas díjtételei mily nagy akadályokat gördítenek a forgalom fellendülése elé.

5. Tekintettel arra, hogy Erdélynek kevés oly tanintézet van, hol a középiskolai végzettséget anyagiak hiányában el nem érő székely ifjak közvetlenül valamely életpályára képesítenének, kívánatosnak tartja a kongresszus, hogy *a)* Petrosényben egy nyilvános karakterű altiszti iskola állíttassék fel, melynek hivatása legyen az intelligens székely elemből derék, hasznavehető magyar szénbánya-altiszteket nevelni; *b)* Vajda-Hunyadon pedig egy vaskohászati altiszti iskola állíttassék föl.

6. *Fölkéri a kongresszus* az erdélyi bánya- és kohóvállalatokat, hogy székely munkásokat alkalmazzanak.

7. *Kívánatosnak tartja a kongresszus*, hogy a székely munkások közvetítésére illetőleg toborzásuk megkönnyítése céljából oly szervezet esetleg hivatal létesíttessék, melynek kirendeltségei az illető megyei hatóságok gyámolítása és ellenőrzése alatt állanának, a körjegyzőségeknél székelhetnének, s a néppel közvetlenül érintkezve, annak bizalmát fokozatosan elnyerhetnék. (*Helyeslés.*)

Benedek Kálmán: Üdvözli az előadót és köszönetet mond neki kiváló munkásságáért s különösen azért, hogy a Zsilvölgyében a székely munkások tömeges alkalmazását ő kezdte meg, leküzdve az előítéleteket és nehézségeket. Azon cél, hogy a székelyek a bányászati foglalkozás körében minél nagyobb számmal alkalmazást keressenek és találjanak, még nincs elérve; hivatkozik különösen a fémbányászatra, melynek altiszti tanfolyamán a székelység köréből senki sem vesz részt, holott az egyes vállalkozók szívesen látnák a székely munkásokat. Ha néha oda is vetődik egy-egy munkás, 2—3 hónapnál tovább nem marad meg. Ennélfogva szükségesnek tartja, hogy a székely vármegyék támogassák a létező bányaiskolát oly formán, hogy a székely ifjak ipari kiképzésére rendelt állami segélyből e célra is fordítsanak bizonyos összeget annál is inkább, mert átlag egy fiu kiképzése itt igen kevésbe kerül. Pártolja az eszmét, hogy a Székelyföldről geológiai térkép készíttessék; a Hargitára nézve tisztán bányai és ipari térképet kíván.

Andreics János előadó: Figyelmezteti szólót arra, hogy e térkép elkészítésénél az erdészek és agrárok érdekeit szem előtt kell tartani.

Benedek Kálmán: Felhívja a szakosztály figyelmét arra, hogy a Székelyföldön meglevő bányászatot is tovább kellene fejleszteni, minő pl. a sóvidéki sóbányászat; annál inkább szükséges e bányaiiparfejlesztése most, mert a gyufagyár, mely 25 évig működött és évenként körülbelül 150,000 firt-nyi forgalmat csinált, megszűnt jövedelmi forrás lenni, miáltal 15000 ember keresetét veszlette. Ezidő szerint egymásután utasítják vissza e bányánál kínálózó munkaerőt. E sótelep, mely legalább 14,000.000 köbméter tartalmu, nincs eléggé kihasználva. Nézete szerint e termelést fokozni kellene s éppen ezért e kérdést a kongresszus figyelmébe ajánlja, mint olyant, a melyben határozatot hozni nem volna czélszerű, mert a parajdi sóbánya termelésének emelésével szükségképpen együtt járna más bányák termelésének a megszorítása. A kérdés közgazgatási uton volna nézete szerint oly módon megoldandó, hogy azon vármegyék, melyeknek nagyobb sómennyiségre van szükségük, fölhevándók volnának, hogy ezek beszerzése végett a parajdi sóbányához forduljanak és pedig annál inkább, mert a parajdi só szilárd és sokáig eláll, a mi alkalmassá teszi a nagyobb távolságokra való szállításra is. A parajdi só fejlődésének nagy akadálya a vasuthiány, a melyen miután csak 12 kilométer hosszú vasutvonalról és mintegy 400000 korona költségről van szó, könnyen lehetne segíteni. A Kis-Küküllő vármegyei vasut építése alkalmából e vonalat nem építették ki, pedig ez az erdészet érdekeinek is hasznára válnék és a vasutépítéshez szükséges anyag, nevezetesen trachit, a közelben bőven található. Felhívja a figyelmet arra is, hogy egy szódagyár létesítésére minden feltétel adva van e vidéken. Felhasználható ezenkívül mintegy 15000 lóerejű vizi erő is. Daczára e természeti kincseknek, sok a munkátlan kéz s a kik munkához jutnak, azok is csak 5 hónapig dolgozhatnak. A midőn mindezeket a szakosztály figyelmébe ajánlja, óhajtja, hogy a kongresszus végrehajtóbizottsága mindezekre a kiadandó jegyzőkönyvben terjedjen ki.

Hoffmann Géza: Mint székelyföldi bányász kér szót. Tíz év óta

foglalkozik székely bányászati kérdésekkel, hivatottnak érzi tehát magát arra, hogy kijelölje ama teendőket, a melyek által a mai sajnálatos helyzeten javítani lehetne. Felemlíti, hogy az államvasutak a székelyföldi szenet nem pártolják eléggé, holott a bányászat a székelysége nézve mint mellékfoglalkozás nagy fontossággal bír.

Ismeretes, hogy a székely nép főtörekvése 2—3 hold földet szerezni, a mit aztán csak a végszükségben hagy el; télen bányamunkát keres, vagy borvizzel kereskedik. Nyáron a mezei munkát végzi. Az erdélyvidéki széntelepeket tehát ki kell használni és ha az államvasutak az innen nyert szenet pártfogásukba veszik, úgy mint azt 1880—1896-ig tették, a székelység türehető mellékkeresethez jut. Nem tartja helyesnek, hogy a székely munkásokat a zsilvölgyi bányákba küldik, mert a székely kiscsajda a távolfekvő ipartelepekre elvitt családtagok munkaerejét nyáron át nélkülözi. Az előadóval szemben megjegyzi, hogy Magyarországon két magyar vállalat van; a többieknél a tisztviselők németek, kik nem tudnak és nem is akarnak magyarul megtanulni, a magyar munkást fogadják fel utolsónak és bocsájtják el legelőszőr. Az a véleménye tehát, hogy a székely munkást a Székelyföldön kell tartani, a hol magyar vállalat, magyar pénzből és magyar tulajdonosok kezében működik. Felhossa, hogy a köpeczi bányavállalat megalakulásakor már székely munkásokat alkalmaztak daczára annak, hogy jogosan felmerülhetett a kérdés, vajjon eléggé gyakorlottak-e és annak daczára, hogy akkor Romániába biztos kivitelről volt szó. E bányában az oláhokat most is csak úgy alkalmazták, ha tudnak magyarul, minek az a következménye, hogy a város vidékén az oláhok nagy része nyelvényt beszél. Ismételten hangsulyozza, hogy a székelyföldi bányászatot kell fejleszteni s nem szabad figyelmen kívül hagyni a vasipart sem. Felhívni kívánja a kormány figyelmét arra, hogy miként más bel- és külföldi vállalatok, úgy az államvasutak is használják a székely barna szenet, különben e támogatás nélkül a bányászatunk teljesen tönkre megy. Szükségesnek tartja, hogy a bányászat és a vasipar előmozdítása érdekében Baróton állami támogatás mellett vasgyár létesíttessék és a székelység javára a bányaképzés és vastermelés decentralizáltassék.

Andreics János előadó: Figyelmezteti szólót, hogy a decentralizáció már folyamatban van.

Hoffmann Géza: Ezek után előterjeszti határozati javaslatát: Tekintettel a Székelyföld politikai, közgazdasági és munkásviszonyaira, a melyek föltétlenül szükségessé teszik, hogy a székely a szülőföldjén, otthonában erősíttessék meg, *mondja ki a kongresszus*, hogy:

1. A Székelyföld geológiai föl kutatását szükségesnek tartja s ezért felkéri a kormányt, hogy szakközegei által végeztesen kutatásokat, különösen pedig az Erdővidéken: szén és vasérczekre; Gyergyóban: szén és ólomra, ezüst-

fémekre, Sósmezőn, Gyimesen ásványolajra és Hargitában a hasznosítható ásványokra vonatkozólag.

2. Mivel a jelenlegi bányahatósági szervezet és intézmény a székelyföldi bányászat viszonyainak nem megfelelő, a mostani bányahatósági székhely a Székelyföldről oly távol fekvén, hogy arra sem technikai, sem jogi, sem közgazdasági, sem munkásfelügyeleti tekintetben nem folyhat be, az elhelyezést kereső tőkének megfelelő utmutatást nem nyújthat: felkéri a kormányt, hogy a Székelyföldre hozzáférhetőbb helyen, vagy a Székelyföld valamelyik városában, Udvarhelyen, vagy Sepszi-Szent-Györgyön egyelőre bányabiztosságot és az új bányatörvény életbelépésével az annak szellemében létesítendő bányafelügyelőséget szervezzen.

3. Minthogy az Erdővidéken nagy mértékben előforduló barnaszén a székelység kenyérkeresetének erőteljes forrása képezte 30 éven keresztül, ezen barnaszéntelepek állami támogatását föltétlenül szükségesnek tartja és ennek felkarolása, állandó segélyezése, sőt a barnaszén bányászatnak nagyobb kiterjesztése céljából felkéri a kormányt:

a) hogy az üzemében levő vasutak számára rendeljen annyi székelyföldi szenet, a mennyit rendelt az 1880. évtől 1896-ig, annál is inkább, mert ha oly hosszú időn keresztül használható volt, midőn a székelyföld ipari helyzete egy cseppet sem javult, nem lehet most sem hasznavehetetlen és kizárása az államvasutak fogyasztásából semmivel sem lenne indokolható;

b) vizsgálta meg elfogulatlan szakértőkkel, hogy hol és milyen mértékben lehetne a székelyföldi szenet használni az állami kezelésben álló vállalatoknál, miután ezen szén a romániai és köflachi szeneket jóságra nézve felül is mulja s míg az ottaniakat a kormányok leghathatósabb támogatásukkal védik és fölkarolják, a mi szenünk semmiféle támogatásban nem részesül;

c) a szén vasuti tarifáját méltányosabb alapra kéri fektetni, még pedig kalóriai erejét számítva, vagy legalább a székely szén számára oly kedvezményt kíván, a melylyel eladása piaczhatárait 300 kmig kiterjeszteni lehet;

d) küldjön ki egy bizottságot, a mely a Székelyföld barna szénbányászatának helyzetéről és a székelykérdésben betöltött szerepéről, közgazdasági jelentőségéről tudomást szerezzen, s a kormánynak erről jelentést tegyen;

e) hasson oda, miszerint az állami szubvencziót élvező vállalatok csakis belföldi szénnel tüzeljenek és külföldi Székelyföld támogatása czimén kedvezményben vállalatok üzemi berendezésüknél legyenek tekintettel a Székelyföld ásványterményeire.

4. A vasércbányászatnak a Székelyföldön való előmozdítása végett szükségesnek tartja a kongresszus, hogy Baróthon állami segítség mellett vasgyár állíttassék fel és a székelység javára a vas, ércbányászat és vastermelés decentralizáltassék.

Ugron János: A szénbányászat fontosságát gyakorlati példákkal illusztrálja. Sok gyáros kész lett volna gyári vállalatot alapítani, de visszatartotta ettől a szén hiánya, mert a bőven rendelkezésre álló faanyag nem pótolhatja a szenet.

Csia György: Felhívja a szakosztály figyelmét arra, hogy Kovásznán kitünő vasérc volna bányászható. Hangoztatja a vasuti összeköttetés fontosságát, úgy a bányászat, mint az erdészet érdekeinek szempontjából.

Andreics János előadó: A felszólalók megjegyzései a kérdést több oldalról világították meg. Benedek Kálmán kívánságát méltányosnak tartja s maga részéről is ajánlja, hogy az általa előterjesztett határozati javaslat második pontja a következő toldással fogadtassák el:

Szükségesnek tartja a kongresszus, hogy a pénzügyminiszter a parajdi sóbányászatot minél hathatósabban támogassa. *(Helyeslés)*

Hoffmann Gézának is igazat ad abban, hogy elsősorban a székelyföldi bányászat fejlesztése bír fontossággal a székely népre nézve. A helyzet megvilágítására azonban megjegyzi, hogy 1896 óta az összes magyarországi bányák visszafejlődnek az ipari stagnálás és a külföldi tőke elvonása miatt, a mely tényezők egyszerre törtek rá. Ő is ugy

véli, hogy a székely bányászat csak úgy fejlődhetik, ha az államvasutak kellő támogatásban részesítik, mert messze vagyunk attól, hogy gyáraink egymagukban képesek lennének a szénbányákat fentartani.

Bedő Albert elnök: Kijelenti, hogy a kormány már eddig is megtett minden oly intézkedést, mely a magyar és nevezetesen az erdélyi szén fogyasztását elősegítette, sőt tudomása szerint még budapesti fogyasztóknál is közbenjárt a magyar szén fogyasztása ügyében. Legfeljebb tehát arról lehetne szó, hogy e kívánságot Erdélyre szorítva fejezzük ki; minthogy azonban az erdélyi szén fogyasztását illetőleg a határozati javaslatokban elégséges intézkedés foglaltatik, részéről ennek kimondását sem tartja szükségesnek.

Andreics János előadó: Elegendőnek tartja, ha e kívánságnak a jegyzőkönyvben nyoma marad, de határozatban nem kívánja kimondani, mert a gyáros a szénvásárlásnál saját érdekeit tekinti s azt a szénét vásárolja, a mely jobb és a mellett olcsóbb. (*Helyeslés.*)

Hoffmann Géza: Kijelenti, hogy szükségesnek tartja e téren az állam kényszerítő közbelépését a hol csak lehet, mert tud esetet, hogy egy brassói gyár csupán azért, mert a szén magyar volt, visszautasította azt.

Bedő Albert elnök: Miután a határozati javaslathoz már senki sem kíván szólni, a vitát bezárja s ezután a szakosztály helyeslő hozzájárulása alapján határozatképpen kimondja, hogy a szakosztály a kongresszus rendező-bizottságának és Andreics János előadónak javaslatait a következő pótlásokkal kiegészítve fogadja el:

8. A kongresszus a pénzügyminiszter urat felkéri arra, hogy a parajdi sóbánya termelését, tekintettel az ottani nép szegénységére, lehetőleg fokozza.

9. Mivel a jelenlegi bányahatósági szervezet és intézmény a székelyföldi bányászat viszonyainak nem megfelelő, a mostani bányahatósági székhely a Székelyföldtől oly távol fekvén, hogy arra sem technikai, sem jogi, sem közgazdasági, sem munkásfelügyeleti tekintetben nem folyhat be, az elhelyezést kereső tőkének megfelelő utmutatást nem nyújthat: a kongresszus felkéri a kormányt, hogy a Székelyföld területén külön bányahatóságot állítson fel, illetőleg az új bányatörvény életbelépésével az annak szellemében létesítendő bányafelügyelőséget szervezzen.

10. Minthogy az Erdővidéken nagy mértékben előforduló barnaszén a székelység kenyérkeresetének erőteljes forrását képezték 30 éven keresztül, ezen barnaszéntelepek

állami támogatását föltétlenül szükségesnek tartja és ennek fölkarolása, állandó segítéyzése, sőt a barnaszénbányászatnak nagyobb kiterjesztése és e széntermények nagyobb mértékben való fogyasztása céljából felkéri a kormányt:

a) hogy küldjön ki egy bizottságot, a mely a székelyföld barna szénbányászatának helyzetéről és a Székely kérdésben betöltött szerepéről, közgazdasági jelentőségéről tudomást szerezzen s erről a kormánynak jelentést tegyen;

b) hasson oda, miszerint az állami szubvencziót élvező gyári vállalatok csakis a belföldi szénnel tüzeljenek és különösen a Székelyföld támogatása czimén kedvezményben részesülő vállalatok üzemi berendezésüknél legyenek tekintettel a Székelyföld ásványterményeire.

11. A vasércbányászatnak a Székelyföldön való előmozdítása végett szükségesnek tartja a kongresszus, hogy Baróthon állami segítség mellett vasgyár állíttassék fel. *Helyeslés.)*

Bedő Albert elnök: Miután a szakosztály a megállapított tárgysorozat szerint befejezte működését, megköszöni a tagok munkásságát. *(Éljenzés.)*

Szentiványi Miklós: Köszönetét kívánja kifejezni Bedő Albert elnöknek fáradhatatlan és odaadó munkásságáért és buzgalmaért, a melyet a kongresszus előkészítése és e szakosztály üléseinek vezetése körül tanusított. *(Élénk éljenzés.)*